

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

Overijssel PAS Cluster 1

RO-170149 versie 0.1
13 juni 2017

AT-140/40.309 02-01-2017

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V. • Alphenseweg 4a 5133 NE Riel The Netherlands • PO Box 21
5133 ZG Riel The Netherlands • T +31 (0)13 518 60 76 • F +31 (0)13 518 60 77 • www.reaseuro.com
info@reaseuro.com • KvK 180.501.31 • IBAN NL09ABNA0475239288 • BIC ABNANL2A • BTW NL81.50.08.387.B01

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

Overijssel PAS Cluster 1

Opdrachtgever	:	Staatsbosbeheer
Kenmerk	:	72762-1 / RO-170149 versie 0.1
Plaats en datum	:	Riel, 13 juni 2017
Auteur	:	[redacted]
Gecontroleerd door	:	[redacted], Senior OCE-deskundige
Goedgekeurd door	:	[redacted], Hoofd Advies

REASeuro

[redacted]
Hoofd Advies

Opdrachtgever
Staatsbosbeheer

[redacted]
Projectmedewerker

Informatiebescherming. Op grond van artikel 6:162 BW mag niets uit dit document worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze, inclusief digitale verwerking, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van REASeuro. De opdrachtgever mag voor intern gebruik duplicaten maken.

INHOUDSOPGAVE

Pagina

1 INLEIDING 5

1.1 AANLEIDING 5
1.2 WERKGEBIEDEN 5
1.3 DOEL 7
1.4 METHODIEK 7
1.5 LEESWIJZER 7

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL 9

2.1 GERAADPLEEGDE BRONNEN 9
2.2 BEVINDINGEN INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL 11

3 VECHT EN BENEDEN REGGEGEBIED 14

3.1 BEOORDELING EN EVALUATIE LUCHTAANVALLEN 14
3.1.1 Luchtaanvallen 14 januari 1945 14
3.1.2 Bombardement 5 maart 1945 20
3.1.3 Bombardement 14 maart 1945 21
3.2 BEOORDELING EN EVALUATIE NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN 22
3.2.1 Boeing B-17 bommenwerper, 13 november 1943 22
3.2.2 North American Aviation P-51 Mustang, 11 september 1944 24
3.3 BEOORDELING EN EVALUATIE GEVECHTSHANDELINGEN TIJDENS DE BEVRIJDING VAN OMMEN 24
3.4 BEOORDELING EN EVALUATIE MUNITIEDUMP IN DE BOSSEN BIJ EERDE 26

4 ENGBERTSDIJKVENEN 32

4.1 BEOORDELING EN EVALUATIE GEVECHTSHANDELINGEN TIJDENS DE DUITSE INVAL OP 10 MEI 1940 32
4.2 BEOORDELING EN EVALUATIE NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN 33
4.2.1 Duits vliegtuig, 16 februari 1942 33
4.2.2 Messerschmitt Bf 110, 30 maart 1943 33
4.2.3 Consolidated B-24 Liberator bommenwerper, 23 maart 1944 34
4.3 BEOORDELING EN EVALUATIE BOMKRATERS IN DE ENGBERTSDIJKVENEN 35

5 SALLANDSE HEUVELRUG 39

5.1 BEOORDELING EN EVALUATIE MILITAIRE OEFENINGEN DOOR NEDERLANDSE EN DUITSE MILITAIREN 39
5.2 BEOORDELING EN EVALUATIE NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN 39
5.2.1 Boeing B-17 bommenwerper, 10 oktober 1943 39
5.2.2 Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig en Boeing B-17 bommenwerper, 11 januari 1944 41
5.2.3 Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig, 10 februari 1944 42
5.3 BEOORDELING EN EVALUATIE BOMBARDEMENT 25 FEBRUARI 1945 42
5.4 BEOORDELING EN EVALUATIE BOMKRATERS OP DE HOLTERBERG 43
5.5 BEOORDELING EN EVALUATIE STELLINGEN EN GEDETONEERDE V1'S OP DE NIJVERDALSEBERG 44
5.6 BEOORDELING EN EVALUATIE GEVECHTSHANDELINGEN TIJDENS DE BEVRIJDING VAN HOLTEN, HAARLE EN NIJVERDAL 45

6 LEEMTEN IN KENNIS EN NGE-RISICOGEBIEDEN 49

6.1 LEEMTEN IN KENNIS 49
6.2 HET VASTSTELLEN EN AFBAKENEN VAN HET NGE-RISICOGEBIED 49

6.3 SOORT, HOEVEELHEID EN VERSCHIJNINGSVORM VERMOEDE NGE 51
6.3.1 Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied 51
6.3.2 Werkgebied Engbertsdijkvenen 52
6.3.3 Werkgebied Sallandse Heuvelrug 52
7 CONCLUSIE EN ADVIES 54
7.1 CONCLUSIE HVO-NGE 54
7.2 ADVIES 54
8 BIJLAGEN 57
BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST (3 BLADEN) 58
BIJLAGE 2 OVERZICHT VAN DE (ARCHIEF) INSTELLINGEN 61
BIJLAGE 3 GERAADPLEEGDE LITERATUUR 62
BIJLAGE 4 GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN 85
BIJLAGE 5 OVERZICHT LUCHTFOTO'S 109
BIJLAGE 6 UITSNEDE GEALLIEERDE STAFKAART EN THE NATIONAL ARCHIVES 110
BIJLAGE 7 EOD: MUNITIERUIMRAPPORTEN 117
BIJLAGE 8 EOD: MIJNENVELDKAART EN MMOD 119
BIJLAGE 9 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN 121
BIJLAGE 10 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST 123
BIJLAGE 11 TEKENINGEN 124

1. Algemene informatie

1 INLEIDING

In dit hoofdstuk is beschreven wat de aanleiding is voor het uitvoeren van het Historisch Vooronderzoek-Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE). Daarnaast zijn de werkgebieden, het doel van het onderzoek en de methodiek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een leeswijzer.

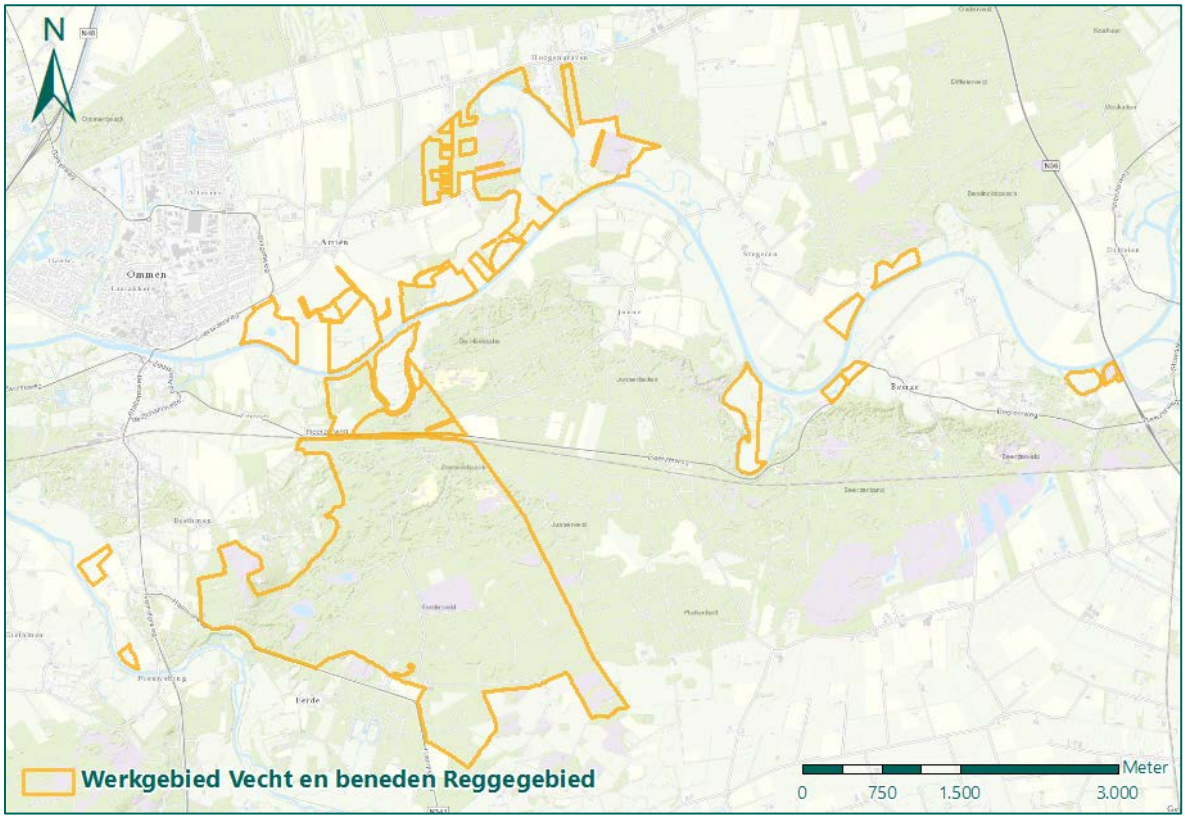
1.1 AANLEIDING

In Overijssel zijn 24 Natura 2000-gebieden aangewezen. Een belangrijk knelpunt voor het realiseren van de bij deze aanwijzing vastgestelde instandhoudingsdoelstellingen is de neerslag van stikstof. Voor de reductie van de stikstofdepositie is in Nederland de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) ontwikkeld. De hieruit voortkomende PAS-maatregelen zijn niet alleen belangrijk voor het realiseren van de Europese natuurdoelen. De reductie van de stikstofdepositie moet ook ruimte opleveren voor economische ontwikkeling.

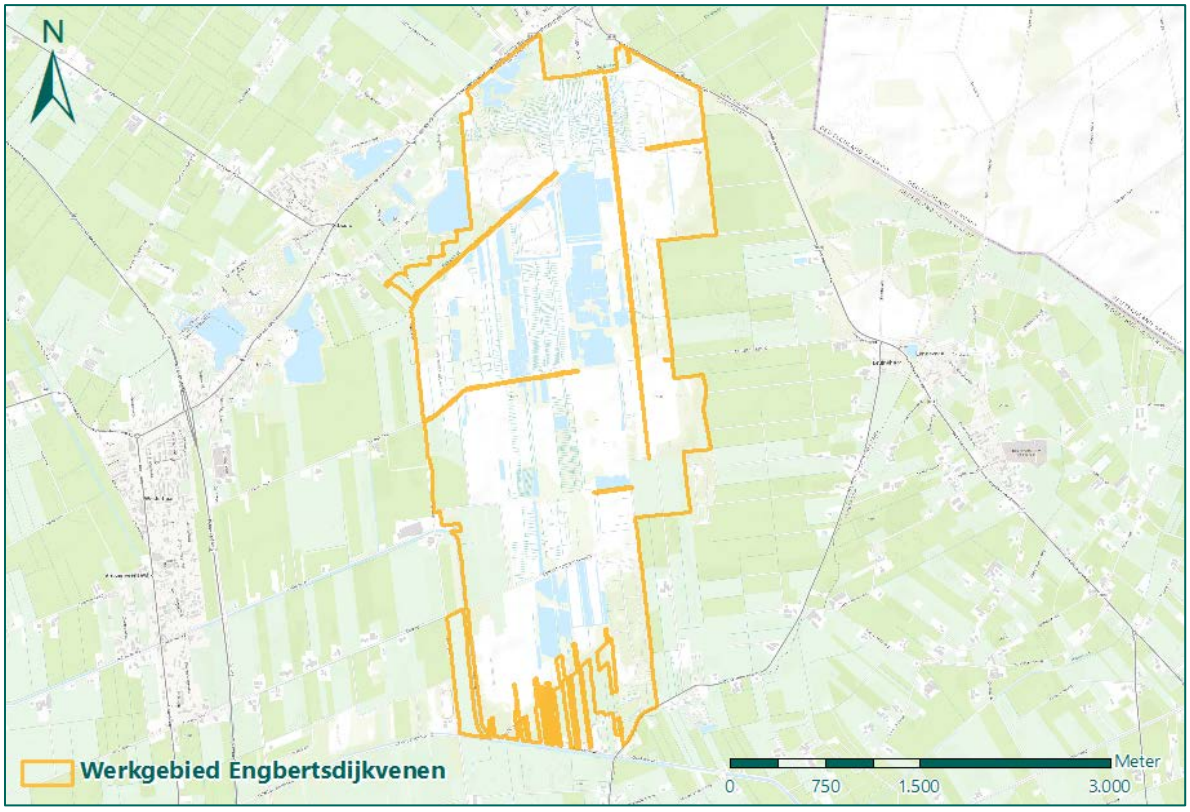
Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering van de interne PAS maatregelen binnen 12 gebieden die (deels) in eigendom zijn van Staatsbosbeheer. Vanwege de voorgenomen werkzaamheden dient een HVO-NGE te worden uitgevoerd. Staatsbosbeheer heeft aangegeven dat voor vier clusters van planeenheden rapportages opgesteld dienen te worden. Het voorliggende HVO-NGE heeft betrekking tot het eerste cluster. Daaronder vallen de volgende deelgebieden: Vecht en Beneden Reggegebied, Engbertsdijksvenen en Sallandse Heuvelrug.

1.2 WERKGEBIEDEN

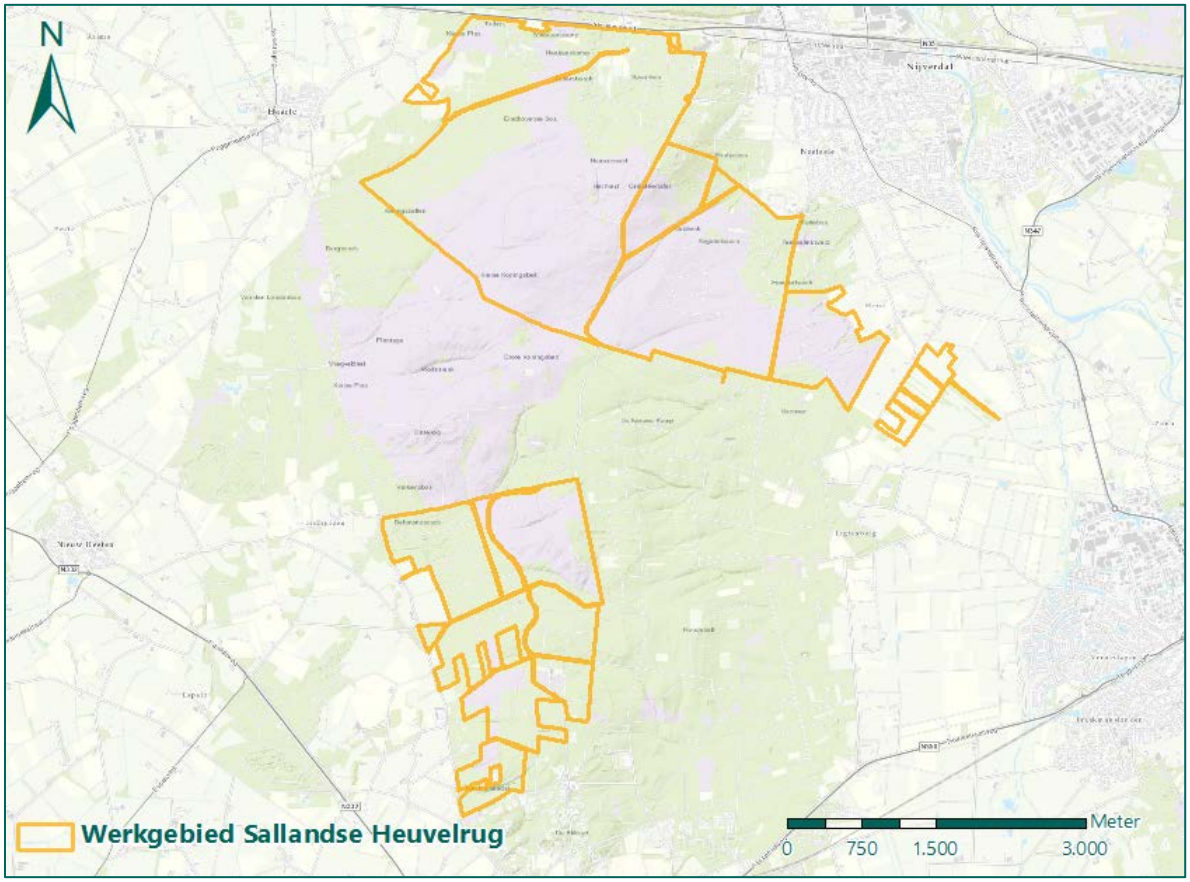
In Figuur 1, Figuur 2 en Figuur 3 zijn de werkgebieden Vecht en Beneden Reggegebied, Engbertsdijksvenen en Sallandse Heuvelrug weergegeven.

Figuur 1: Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

Figuur 2: Werkgebied Engbertsdijkvenen.

Figuur 3: Werkgebied Sallandse Heuvelrug.

1.3 DOEL

Doel van het HVO-NGE is antwoord te geven op de volgende vragen:
- Is er sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) het werkgebied naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
- Welk soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede Niet Gesprongen Explosieven (NGE) kunnen worden verwacht?
- Wat is het advies met betrekking tot de (voorbereiding op de) uit te voeren werkzaamheden?

1.4 METHODIEK

De rapportage is opgesteld volgens het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het Systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE).

Aan de hand van een aantal bronnen wordt NGE-gerelateerde informatie van de werkgebieden geïnventariseerd. In de inventarisatie van het bronnenmateriaal wordt gezocht naar:
- gebeurtenissen die hebben geleid tot het in de bodem komen van NGE;
- gebeurtenissen die hebben geleid tot het verwijderen van NGE uit de bodem.

Op basis daarvan wordt beoordeeld en geëvalueerd of binnen de werkgebieden een verhoogd risico bestaat op het aantreffen van NGE. Als dat het geval is, wordt het NGE-Risicogebied horizontaal afgebakend naar de situatie van 1940-1945 en wordt een advies gegeven. Het eindresultaat betreft deze rapportage en een bijbehorende NGE-Risicokaart.

Het onderzoek is uitgevoerd door een projectteam bestaande uit Historici en een Senior OCE-deskundige. Op pagina 1 van dit rapport staan de betrokken deskundigen vermeld.

1.5 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 is een samenvatting van de belangrijkste bevindingen van het geïnventariseerde bronnenmateriaal weergegeven. De inventarisatie van het geraadpleegde bronnenmateriaal is weergegeven in de bijlagen. Het geraadpleegde bronnenmateriaal wordt beoordeeld en geëvalueerd in hoofdstukken 3, 4 en 5. In hoofdstuk 6 zijn de leemten in kennis en de NGE-Risicogebieden opgenomen. Het HVO-NGE wordt afgesloten met hoofdstuk 7: Conclusie en advies.
In de bijlage is eerst een tabel opgenomen van de gehanteerde begrippen, zie bijlage 1. Vervolgens is in bijlage 2 een overzicht weergegeven van de geraadpleegde (archief)instellingen. In de bijlagen 3 tot en met 9 zijn de geraadpleegde bronnen uitgewerkt. Bijlage 10 bevat een checklist en de laatste bijlage bevat de losbladige tekeningen.

2. Inventarisatie bronnenmateriaal

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

In dit hoofdstuk is beschreven welke bronnen zijn geraadpleegd. Per geraadpleegde bron is in de bijlagen een overzicht opgenomen van het verzamelde bronnenmateriaal. Op basis van de informatie die uit de bronnen is afgeleid, is een overzicht gemaakt van de belangrijkste oorlogsgerelateerde gebeurtenissen in de werkgebieden. Deze gebeurtenissen vormen de leidraad voor de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal in de hoofdstukken 3, 4 en 5 van dit rapport.

2.1 GERAADPLEEGDE BRONNEN

Volgens het WSCS-OCE dient een aantal bronnen verplicht en aanvullend te worden geraadpleegd. REASeuro voldoet aan de gestelde eisen in het WSCS-OCE en raadpleegt daarnaast aanvullende bronnen die niet verplicht zijn gesteld. Deze bronnen betreffen onder andere het archief van de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst (MMOD), de bombardementsgegevens, de geallieerde stafkaarten, de in het verleden uitgevoerde NGE-gerelateerde onderzoeken en het NIOD. Voor dit HVO-NGE zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

Literatuur

In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de geraadpleegde literatuur. In de literatuur is gezocht naar beschrijvingen van voor de werkgebieden mogelijk relevante gebeurtenissen. Deze gebeurtenissen zijn per tijdvak in de in bijlage 3 opgenomen tabellen weergegeven. Per gebeurtenis is een verwijzing opgenomen naar de betreffende bron en bladzijde.

Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog (SGLO)

De Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 houdt een onlineregister bij van alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het betreft een overzicht van meer dan zesduizend neergekomen vliegtuigen. Dit register is geraadpleegd, de relevante resultaten zijn verwerkt in bijlage 3.

Gemeentelijk en Provinciaal Archief

De gemeentearchieven van Hardenberg-Ommen, Twenterand, Hellendoorn, Rijssen en Wierden zijn geraadpleegd. Daarnaast is het provinciaal archief van Overijssel te Zwolle geraadpleegd. In de archieven is gezocht naar voor de werkgebieden mogelijk relevante informatie. In bijlage 4 is een gedetailleerd overzicht opgenomen van alle geraadpleegde archieven en inventarissen en de relevante informatie die in de archieven en inventarissen is aangetroffen.

Nationaal Archief (NA) in Den Haag

In het NA zijn onder andere het archief van de Hulpverleningsdienst, de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen en de Commissie van Proefneming geraadpleegd. Dit heeft geen relevante informatie opgeleverd voor het werkgebied.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag

Het NIMH beheert onder andere de collecties Gevechtsverslagen en –rapporten mei 1940 (Collectie 409) en Duitse verdedigingswerken (Collectie 575). Deze collecties zijn geraadpleegd aangezien er aanwijzingen zijn dat grondgevechten hebben plaatsgevonden in mei 1940 in de omgeving van het werkgebied Engbertsdijkvenen en dat er Duitse stellingen hebben gelegen binnen de werkgebieden. De relevante resultaten zijn verwerkt in bijlage 4.

NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD) in Amsterdam

Het NIOD beschikt over de archieven van de diverse bezettingsautoriteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voorbeelden hiervan zijn archieven van de Duitse politie-instanties en de archieven van de Duitse militaire staf in Nederland. Ook beschikt het NIOD over een uitgebreid knipselarchief en over

archieven van verzetsgroepen. In het NIOD is relevante informatie aangetroffen voor de werkgebieden, zie bijlage 4.

Luchtfoto's

Via de volgende luchtfoto-instanties zijn luchtfoto's van tijdens en vlak na de oorlog verkregen:

- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie The National Collection of Aerial Photography in Edinburgh (NCAP).
- Luchtfotocollectie Luftbilddatenbank in Estenfeld, Duitsland.

In bijlage 5 is een overzicht opgenomen van de gegeorefereerde en geanalyseerde luchtfoto's van de werkgebieden. De luchtfoto's geven informatie over de situatie in oorlogstijd en mogelijk zijn sporen van de oorlog, zoals kraters en verdedigingsstellingen, waar te nemen. De luchtfoto's zijn ingepast in tekening 01.

Kadaster

Bij de afdeling GEO-informatie van het Kadaster in Zwolle is de geallieerde stafkaart besteld. De geallieerde stafkaart is nodig om te achterhalen of bombardementen in de werkgebieden hebben plaatsgevonden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakten de geallieerden gebruik van het zogenaamde Nord du Guerre-coördinaatsysteem. Deze coördinaten staan op de stafkaart vermeld. Op de stafkaart zijn de voor de werkgebieden relevante kaartvierkanten geselecteerd, zie bijlage 6. Met behulp hiervan is vastgesteld of er bombardementen binnen de kaartvierkanten of de onderliggende coördinaten hebben plaatsgevonden.

The National Archives (TNA) in Londen

REASeuro beschikt over kopieën van diverse gegevens uit The National Archives in Londen. Het betreft voornamelijk kopieën van de Operations Record Books (ORB's) van de 2nd Tactical Air Force. Dit luchtleger voerde in 1944 en 1945 inleidende bombardementen uit vooruitlopend op de geallieerde troepenbeweging. Daarnaast beschikt REASeuro over een groot aantal ORB's van de Engelse luchtlegers Coastal Command, Bomber Command en Fighter Command. Tot slot zijn ook de ORB's van de zogenaamde Auster Squadrons geraadpleegd. Deze squadrons waren uitgerust met kleine waarnemingsvliegtuigen die de Duitse posities doorgaven aan de artillerie-eenheden.
Er is gezocht naar luchtaanvallen en artilleriebeschietingen die hebben plaatsgevonden in de werkgebieden. In bijlage 6 is deze informatie opgenomen.

The National Archives Records Administration (NARA) in Washington

REASeuro beschikt over een collectie archiefstukken uit de Amerikaanse National Archives and Records Administration. Het betreft stukken met betrekking tot de activiteiten van de Amerikaanse luchtmacht, zoals de Mission Reports, luchtfoto's en stukken van de militaire inlichtingendienst. Het raadplegen van de NARA heeft geen relevante resultaten opgeleverd voor dit onderzoek.

Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv (BAMA) in Freiburg

De database van REASeuro bevat diverse stukken uit het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv in Freiburg. Deze afdeling van de Duitse nationale archieven bevat stukken van de Duitse krijgsmacht tussen 1495 en 1990. REASeuro beschikt over krijgsdagboeken, kaarten, correspondentie en luchtfoto's van de Duitse luchtmacht en marine uit de Tweede Wereldoorlog. In deze stukken is gezocht naar relevante informatie voor het werkgebied. Het raadplegen van het BAMA heeft echter geen relevante resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE.

Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD)

De EOD heeft de inventarissen van de munitieruimrapporten[1] beschikbaar gesteld. Dit zijn de munitieruimingen die zij van 1971 tot en met heden door heel Nederland hebben uitgevoerd. In bijlage 7 is een overzicht opgenomen van de in de werkgebieden verrichte ruimingen.

Daarnaast is bij de EOD nagevraagd of in de werkgebieden mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden hebben gelegen. De EOD heeft overzichtskaarten aangeleverd, waarop te zien is dat er geen mijnenverdacht gebied is gelegen binnen de werkgebieden, zie bijlage 8.

Tot slot is het MMOD-archief geraadpleegd. De MMOD is een voorloper van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. Het MMOD-archief is ondergebracht in de Semi-Statische Archiefdiensten (SSA) in Rijswijk. In het MMOD-archief is geen informatie voor de werkgebieden aangetroffen.

V1 en V2 inslagen

De website http://www.vergeltungswaffen.nl geeft een overzicht van neergekomen Vergeltungswaffen (Vergeldingswapens) in Nederland. Het vormt een aanvulling op de overige bronnen over V-wapens zoals de gemeentearchieven. Vanaf 1944 tracht het Duitse leger de oorlog te winnen door de inzet van speciale V-wapens. De V1 is een onbemand straalvliegtuig met explosieven, de V2 is een ballistische raket met explosieven. De raadpleging van de website heeft resultaten opgeleverd voor de werkgebieden, zie bijlage 3.

Niet geraadpleegde bron

Voor voorliggend onderzoek zijn geen getuigenverklaringen geraadpleegd.

2.2 BEVINDINGEN INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

Uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal is gebleken dat de volgende oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden die mogelijk relevant zijn voor de werkgebieden.

<u>Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied</u>:
-Neergestorte vliegtuigen
-Luchtaanvallen op de spoorlijn nabij Ommen
-Oorlogshandelingen tijdens de bevrijding van Ommen
-Munitiedump door Duitse soldaten voorafgaande aan de bevrijding van Ommen

<u>Werkgebied Engbertsdijkvenen</u>:
-Oorlogshandelingen gedurende de Duitse inval op 10 mei 1940
-Neergestorte vliegtuigen

<u>Werkgebied Sallandse Heuvelrug</u>:
-Militaire oefeningen door Nederlandse en Duitse militairen
-Neergestorte vliegtuigen
-V1 stelling op de Nijverdalseberg
-Luchtaanval op de spoorlijn nabij Nijverdal
-Oorlogshandelingen tijdens de bevrijding van Holten, Haarle en Nijverdal

In hoofdstuk 3 worden de mogelijk relevante oorlogshandelingen beoordeeld en geëvalueerd om vast te stellen of er mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven in het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied. In hoofdstuk 4 worden mogelijk relevante oorlogshandelingen beoordeeld en

[1] Beschikbaar van 1971 tot heden. De munitieruimrapporten worden ook wel MORA's of UO's genoemd.

geëvalueerd voor het deelgebied Engbertsdijkvenen en in hoofdstuk 5 voor het deelgebied Sallandse Heuvelrug.

3. Vecht en beneden Reggegebied

3 VECHT EN BENEDEN REGGEGEBIED

Uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal blijkt dat er diverse oorlogshandelingen in en nabij het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied hebben plaatsgevonden. Het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied is gelegen nabij Ommen. In de, ten zuidoosten gelegen, bossen was het concentratiekamp Erika ingericht en was tevens een Duits munitiedepot aanwezig. In dit hoofdstuk is het relevante bronnenmateriaal beoordeeld en geëvalueerd.

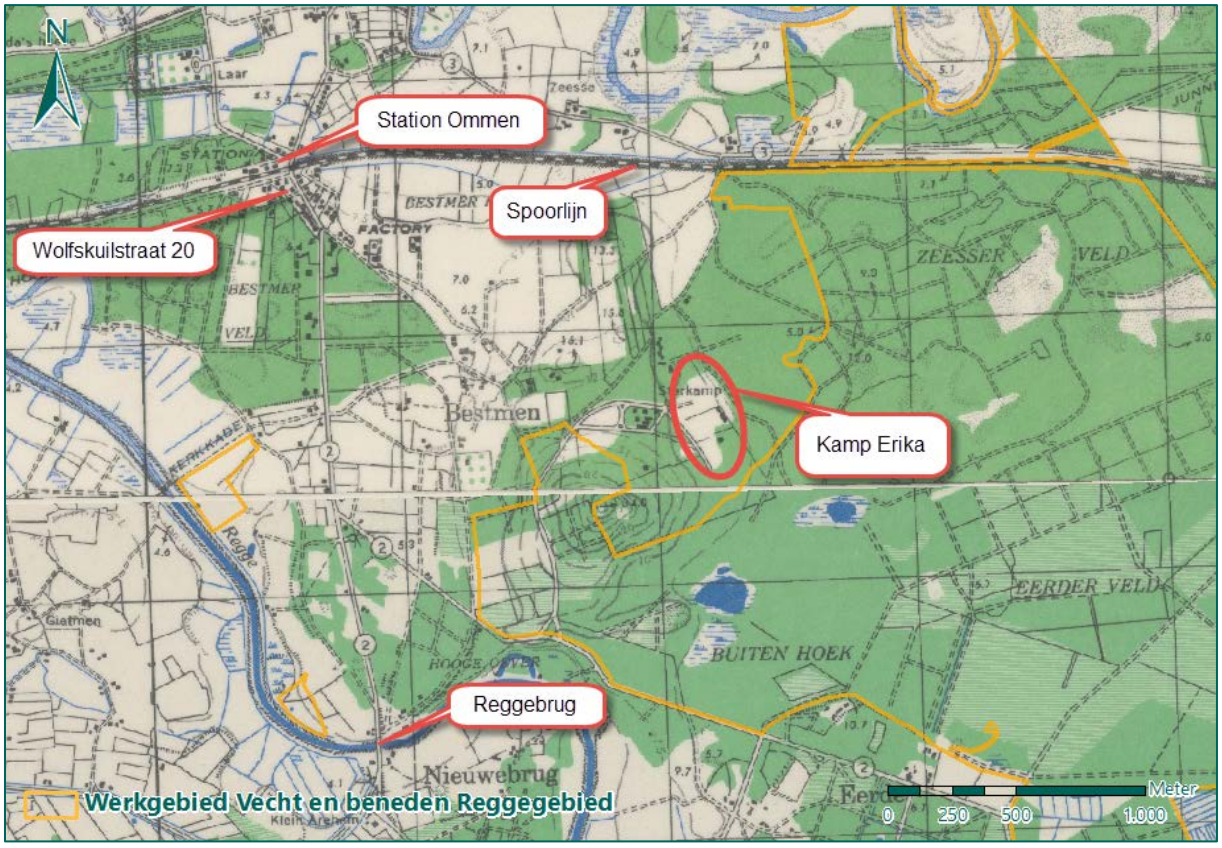
3.1 BEOORDELING EN EVALUATIE LUCHTAANVALLEN

Tijdens de Duitse bezetting van Nederland vonden enkele luchtaanvallen plaats in de omgeving van Ommen door geallieerde vliegtuigen. Vooral de spoorlijn nabij en het station van Ommen waren meermaals doelwit van geallieerde luchtaanvallen. De spoorlijn ten zuidoosten van Ommen liep langs het huidige werkgebied. In onderstaande paragrafen worden de luchtaanvallen op het spoor ten zuidoosten van Ommen beoordeeld en geëvalueerd.

3.1.1 Luchtaanvallen 14 januari 1945

Uit het boek *Van grasmat tot fliegerhorst* (zie bijlage 3) blijkt dat op 14 januari 1945 luchtaanvallen werden uitgevoerd bij Ommen op het spoor, het station, de Reggebrug en het concentratiekamp Erika. Een woning aan de Wolfskuilstraat werd tijdens de aanval geraakt door een voltreffer. Zowel de spoorlijn als de Reggebrug werden zwaar getroffen. De rapportages van de luchtbeschermingsdienst van Ommen (zie bijlage 4) bevestigen de luchtaanvallen. Omstreeks 13.30 uur vonden twee aanvallen plaats, waarbij naast bommen gebruik werd gemaakt van boordmitrailleurs. De woning aan de Wolfskuilstraat 20 kreeg een voltreffer en bij de spoorlijn bleken meerdere blindgangers te liggen. De blindgangers werden later door Duitse militairen tot ontploffing gebracht.

Ten zuiden van Ommen was de Nieuwe Brug (Reggebrug) geraakt door een bom en daardoor onbegaanbaar geworden. Verschillende gebouwen in de omgeving van de brug waren beschadigd en één persoon kwam door een mitrailleurkogel van één van de vliegtuigen om het leven. De luchtbeschermingsdienst vond tijdens onderzoek een bomtrechter ter hoogte van de overweg naar kamp Erika naast de spoorlijn. In het kamp kwamen drie gevangen om en raakten veertien gevangen gewond, vermoedelijk door mitrailleurvuur. De locaties die tijdens de aanval werden geraakt staan weergegeven in Figuur 4.

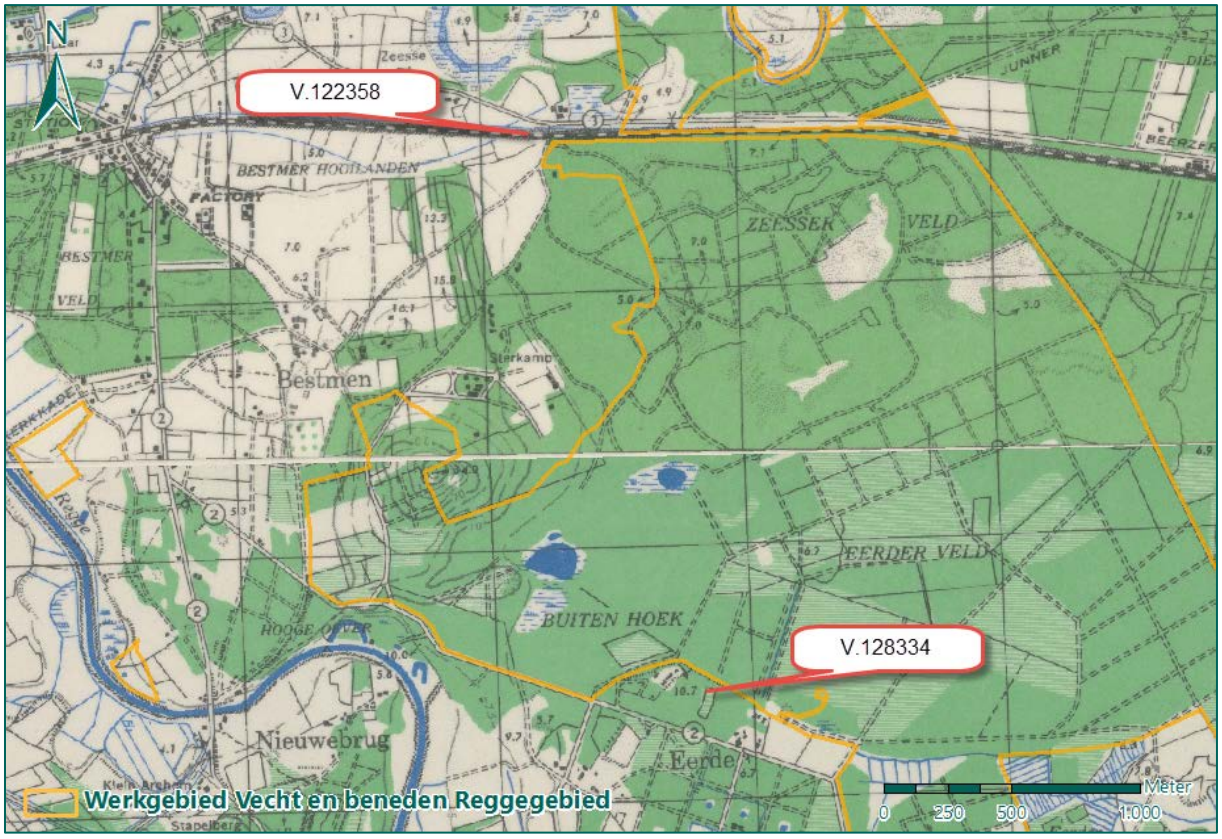

Figuur 4: Schadelocaties van de luchtaanval op 14 januari 1945.

In de ORB's van de Engelse luchtmacht (zie bijlage 6) wordt melding gemaakt van verschillende aanvallen in de omgeving van Ommen op 14 januari 1945. Vijf Typhoon jachtbommenwerpers van 438 Squadron wisten de spoorlijn bij coördinaat V.122358 onbruikbaar te maken. Vier Typhoon jachtbommenwerpers van 168 Squadron vielen een V2-stelling aan op het coördinaat V.128334. Het station werd aangevallen door vijftien Typhoon jachtbommenwerpers van 182 en 247 Squadron. Bij die aanval werden 102 raketten afgevuurd. Ten slotte staat in de ORB's beschreven dat zeven Typhoon jachtbommenwerpers van 433 Squadron 14 x 1.000 lbs brisantbommen afwierpen op een brug. Slechts twee inslagen werden waargenomen op de brug.

Cloud prevented bombing of target. Railcut at V.122358.
3/4 fires started in M/Y after attack with 8 x 1,000 lb. Strafed
BIG BEN site at V.128334, 5/6 huts strafed and casualties inflicted.
50 TRG in S. side of station at V.10353565, 102 R.P used, NRO.
1 a/c NYR, attacked by P.47 at E.8892 and force landed at E.7576.
2 hits on embankment N. end of bridge, part of bridge blown in.
14 x 1,000 lb used. 1 a/c NYR.

Figuur 5: Uitsnede van de ORB van 2nd Tactical Air Force op 14 januari 1945. (Bron: The National Archives, AIR 37/717).

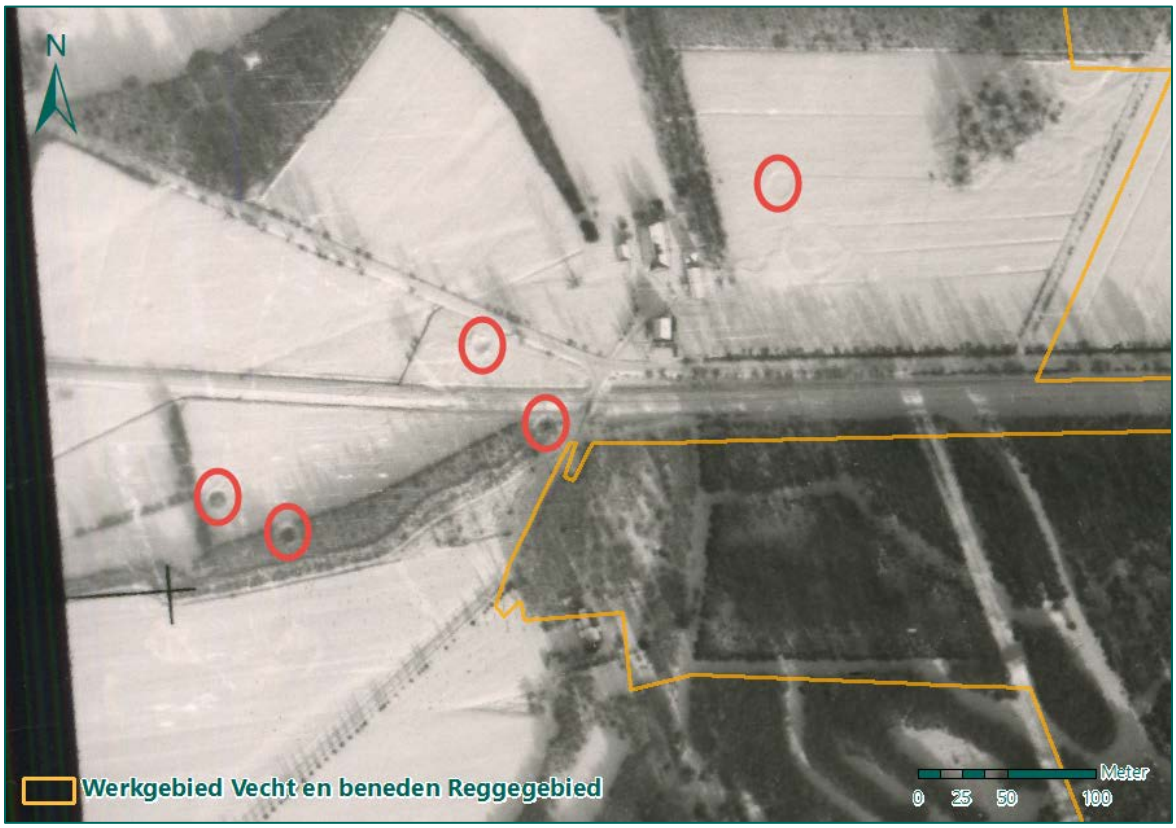

Figuur 6: De genoemde coördinaten in de omgeving van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

De eerstvolgende beschikbare luchtfoto's dateren van 22 januari 1945. Bij de spoorlijn bij coördinaat V.122358 zijn verschillende bominslagen waarneembaar, zie Figuur 7. Op de spoorlijn zelf zijn geen bominslagen te zien. Mogelijk is eventuele schade aan de spoorlijn gerepareerd in de periode tussen de luchtaanval en het nemen van de luchtfoto. In de directe nabijheid van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied is op 15 meter van het werkgebied een bomkrater waarneembaar. De meest noordelijk gelegen bomkrater ligt op 120 meter van de spoorlijn.

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijnen voor de afbakening van een bombardement op een spoorlijn waarvan het inslagenpatroon bekend is. Uit de ORB's van de Engelse luchtmacht valt niet op te maken hoeveel bommen zijn afgeworpen op de spoorlijn op 14 januari 1945. Er wordt niet vermeld of de vijf vliegtuigen die bij de aanval betrokken waren allen hun bommenlast hebben afgeworpen en welke kalibers zijn gebruikt. Aangezien de precieze bommenlast niet kan worden bepaald, valt niet uit te sluiten dat afgeworpen bommen als blindganger in het werkgebied Vecht en beneden Reggebied zijn beland.

Derhalve wordt naar aanleiding van het bombardement bij de spoorlijn op 14 januari 1945 situationeel een verdacht gebied afgebakend. Aan de hand van het inslagenpatroon wordt aangenomen dat de aanval plaatsvond vanuit zuidwestelijke richting. Het spoortraject tussen de meest oostelijke en meest westelijke bomkrater wordt beschouwd als het doelwit van de aanval. De afstand tussen de meest afgelegen bomkrater en de spoorlijn is 120 meter. Het verdachte gebied wordt derhalve bepaald door een afstand van 120 meter gemeten van het hart van het spoortraject tussen de meest oostelijke en meest westelijke bomkrater. In Figuur 10, bij de conclusie van de paragraaf, is het NGE-Risicogebied binnen het werkgebied Vecht en beneden Reggebied weergegeven naar aanleiding van het bombardement op de spoorlijn op 14 januari 1945. Binnen het NGE-Risicogebied kunnen brisantbommen van het kaliber 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs worden aangetroffen, aangezien deze kalibers door Typhoon jachtbommenwerpers gebruikt konden worden.

Figuur 7: Locaties van bominslagen (rood omlijnd) op een luchtfoto d.d. 22 januari 1945.

Op de luchtfoto's is bij coördinaat V.128334 geen schade waarneembaar aan de gebouwen. In de ORB werd melding gemaakt van een beschieting, waarbij vijf à zes hutten werden geraakt. Op de luchtfoto's is duidelijk een barakkenkamp met zeven gebouwen waarneembaar op het genoemde coördinaat. Afgaande op de informatie uit de ORB zal het barakkenkamp het doelwit zijn geweest van de beschieting door de vliegtuigen. In Figuur 8 is het barakkenkamp bij het coördinaat V.128334 te zien.

Figuur 8: De locatie van het barakkenkamp (rood omlijnd) op een luchtfoto d.d. 22 januari 1945.

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van beschietingen met boordwapens.
Aanvallen met boordgeschut zijn lastig af te bakenen, omdat vaak:

1. Niet exact bekend is waar de aanvallen hebben plaatsgevonden.
2. In het geval van een "strafing" (aanval met boordgeschut) de wapens al ruim van te voren worden afgevuurd, waardoor niet bekend is wat de spreiding is.[2]

Om bovenstaande redenen is het risicogebied situationeel afgebakend op 200 meter vanaf het doel. Het middelpunt van het barakkenkamp wordt derhalve als doelwit aangeduid. Typhoon jachtbommenwerpers van 168 Squadron waren in januari 1945 uitgerust met boordkanonnen van het kaliber 20 mm. Aangezien het barakkenkamp gelegen was aan de rand van het huidige werkgebied Vecht en beneden Reggegebied is het mogelijk dat geschutmunitie van 20 mm in het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied terecht is gekomen als gevolg van de luchtaanval op 14 januari 1945. In Figuur 10, bij de conclusie van de paragraaf, is het NGE-Risicogebied weergegeven naar aanleiding van de beschietingen met boordkanonnen op 14 januari 1945.

Bij de Nieuwe Brug, waar op 14 januari 1945 eveneens een bombardement plaatsvond, zijn verschillende inslagen te zien op een luchtfoto van 23 januari 1945. Binnen het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied is, dat op 200 meter van de brug gelegen is, is geen schade waarneembaar naar aanleiding van dit bombardement. Op de luchtfoto is een cirkelvormige gat waarneembaar, maar uit de geallieerde stafkaart blijkt dat het een vijver betreft, die vanwege het winterse weer waarschijnlijk deels is dichtgevroren.

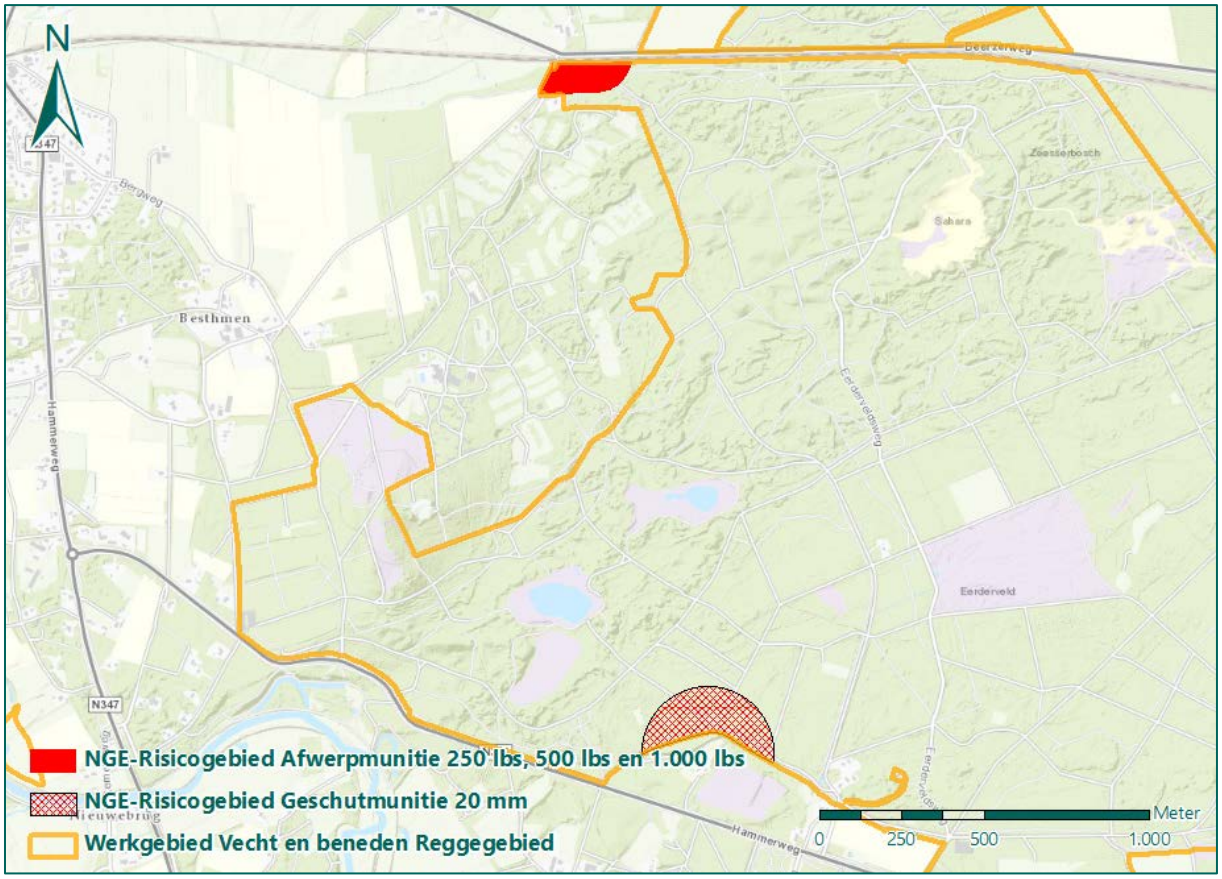
[2] Een film van aanvallen met boordwapens: https://www.youtube.com/watch?v=L1HrOu4SW8o

Figuur 9: Bominslagen nabij de Nieuwe Brug (rood omlijnd) en de locatie van de vijver (groen omlijnd) binnen het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

Conclusie

Op 14 januari 1945 vonden verschillende luchtaanvallen plaats nabij het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied. Naar aanleiding van het bombardement bij de spoorlijn tussen Ommen en Mariënberg en de beschieting van een barakkenkamp met boordgeschut zijn NGE-Risicogebieden afgebakend ter plaatse van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

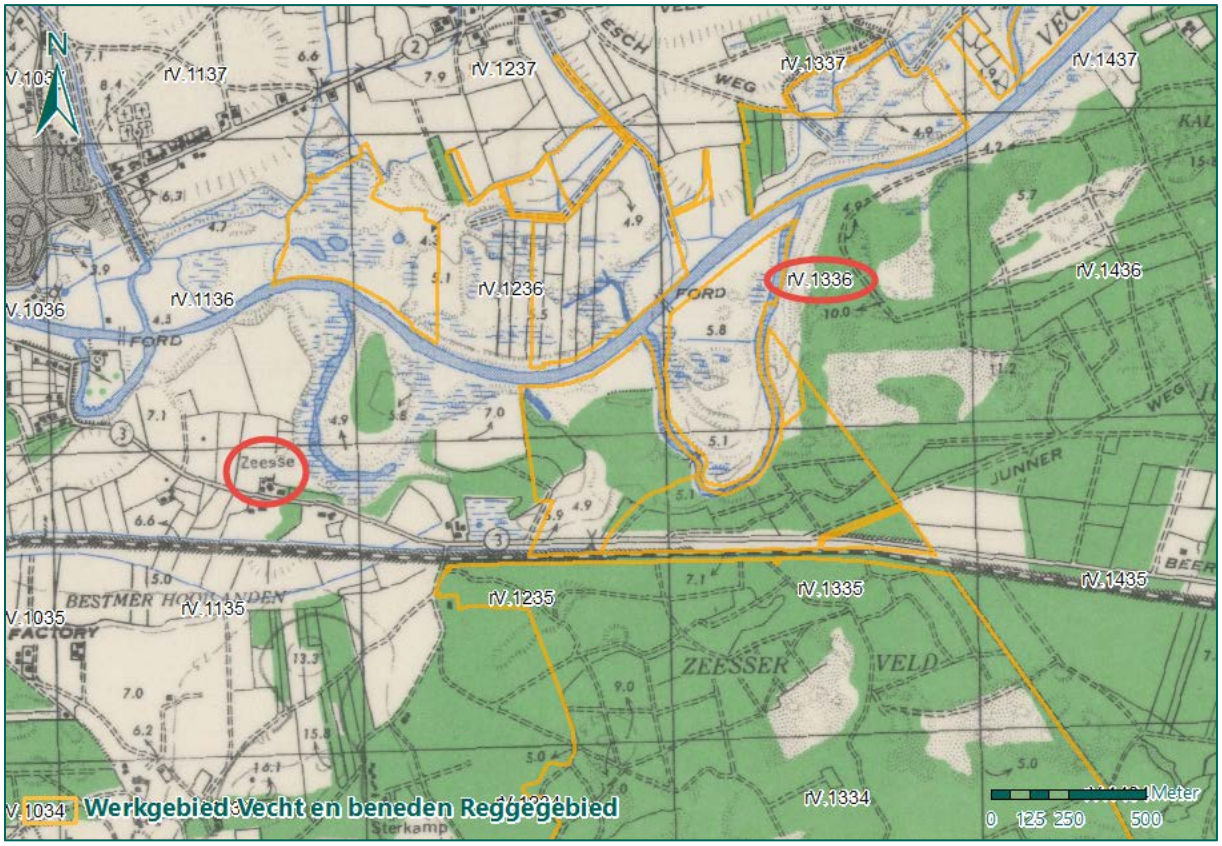

Figuur 10: NGE-Risicogebied ter plaatse van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied naar aanleiding van de luchtaanvallen op 14 januari 1945.

3.1.2 Bombardement 5 maart 1945

In de literatuur (zie bijlage 3) wordt melding gemaakt van een aanval op de spoorlijn bij Zeesse, nabij Ommen, op 5 maart 1945. Een boerderij liep door het bombardement glas- en dakschade op. Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 4) blijkt dat op 5 maart 1945 om 10.15 uur bommen werden afgeworpen op de spoorlijn tussen Ommen en Mariënberg. De bommen misten hun doel en kwamen naast de spoorlijn in bouw- en weiland terecht.

In de ORB's van de Engelse luchtmacht (zie bijlage 6) staat beschreven dat op 5 maart 1945 door vijftien Typhoon jachtbommenwerpers verschillende aanvallen werden uitgevoerd. In totaal wierpen de vliegtuigen 14 x 500 lbs brisantbommen af tussen 9.41 uur en 14.55 uur. Op verschillende locaties werd de spoorlijn afgesneden. Eén van die locaties was in het coördinaat V.1336. Uit Figuur 11 blijkt dat binnen dit coördinaat geen spoorlijn gelegen was.

Figuur 11: Geallieerde stafkaart met coördinaten nabij het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied. Het in de ORB genoemde coördinaat (V.1336) en de locatie van Zeesse zijn met rood omlijnd.

Afgaande op de informatie uit de literatuur en het archiefmateriaal heeft de aanval meer in het zuidoosten plaatsgevonden, in de omgeving van de spoorlijn bij Zeesse. Er is gezocht naar beschikbare luchtfoto's van het werkgebied nabij de spoorlijn na de aanval op 5 maart 1945, maar de geraadpleegde luchtfoto-instanties (zie bijlage 5) beschikten niet over geschikte luchtfoto's. Aangezien de spoorlijn nabij Zeesse op ruim 600 meter was gelegen van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied, wordt aangenomen dat naar aanleiding van het bombardement op 5 maart 1945 geen NGE in het werkgebied terecht zijn gekomen.

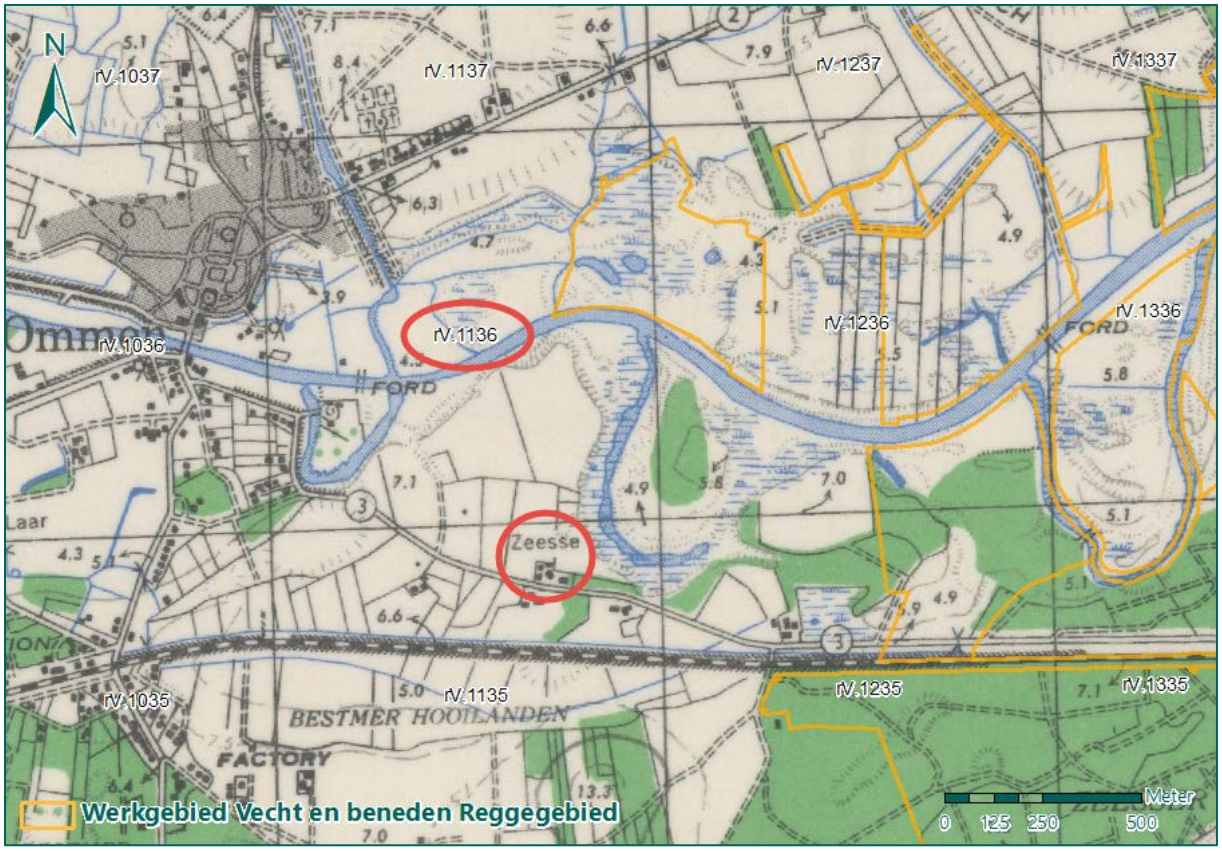
Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 5 maart 1945 wordt ter plaatse van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied geen NGE-Risicogebied afgebakend.

3.1.3 Bombardement 14 maart 1945

In de rapporten van de luchtbeschermingsdienst van Ommen (zie bijlage 4) wordt op 14 maart 1945 melding gemaakt van een luchtaanval om 14.00 uur door zes vliegtuigen op de spoorlijn tussen Ommen en Mariënberg. Twee vliegtuigen wierpen daarbij hun bommen af en er werd met boordmitrailleurs geschoten. Naderhand werden parallel aan de spoorlijn enkele bomkraters aangetroffen, die in en naast de berm van de langs de spoorlijn lopende weg waren ingeslagen. In het wegdek waren tevens enkele kleine kuilen ontstaan, waarin na onderzoek blindgangers bleken te liggen. In de omgeving werden nog enkele bomkraters en blindgangers gevonden. De spoorweg zelf raakte niet beschadigd. Een Duitse soldaat maakte zes blindgangers onschadelijk. Uit de literatuur (zie bijlage 3) blijkt dat de aanval plaatsvond ter hoogte van Zeesse en dat de straat ter hoogte van de boerderij van de familie Lemmers werd geraakt door een bom.

De ORB's van de Engelse luchtmacht (zie bijlage 6) maken melding van een bombardement op de spoorlijn bij het coördinaat V.1136. Tijdens dit bombardement werden 16 x 500 lbs. bommen afgeworpen op de spoorlijn. Er werd één grote explosie waargenomen. Er zijn geen luchtfoto's beschikbaar van vlak na het bombardement op 14 maart 1945. Aangezien de spoorlijn nabij Zeesse, op ruim 600 meter was gelegen van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied, wordt aangenomen dat naar aanleiding van het bombardement op 14 maart 1945 geen NGE in het werkgebied terecht zijn gekomen.

Figuur 12: Geallieerde stafkaart met coördinaten nabij het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied. Het in de ORB genoemde coördinaat (V.1136) en de locatie van Zeesse zijn met rood omlijnd.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 14 maart 1945 wordt ter plaatse van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied geen NGE-Risicogebied afgebakend.

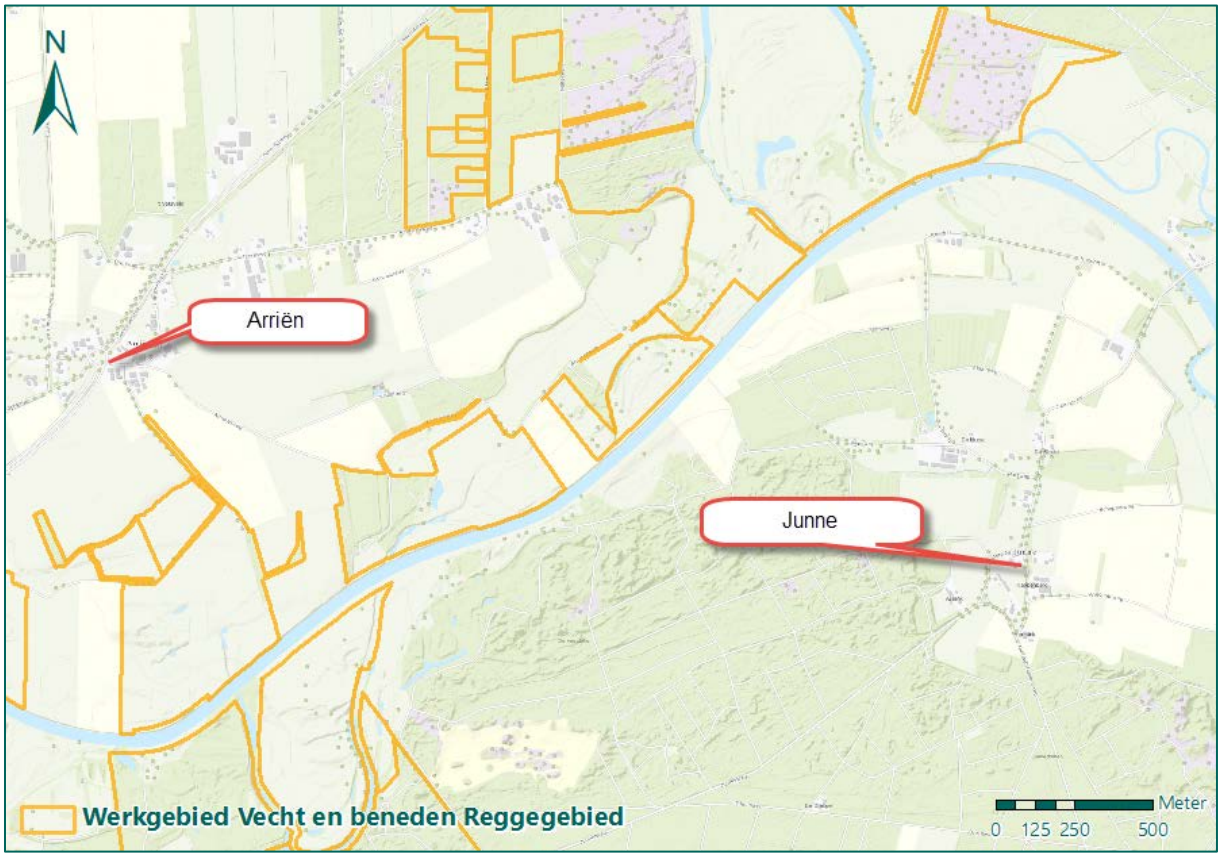
3.2 BEOORDELING EN EVALUATIE NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN

Uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal is gebleken dat twee vliegtuigen gedurende de oorlog in de omgeving van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied zijn neergestort. Deze vliegtuigcrashes worden in onderstaande paragrafen beoordeeld en geanalyseerd.

3.2.1 Boeing B-17 bommenwerper, 13 november 1943

Op 13 november 1943 vonden verschillende luchtgevechten plaats boven Overijssel, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 3). Duitse jachtvliegtuigen hadden het gemunt op Amerikaanse bommenwerpers, die terugkeerden van aanvallen op doelwitten in Duitsland. Boven Ommen ontstond eveneens een luchtgevecht en om 12.15 uur werd een Amerikaanse Boeing B-17 bommenwerper boven het buurtschap Arriën neergeschoten door Duitse jachtvliegtuigen. Het toestel brak uiteen en brokstukken

van het toestel werden over een groot gebied, zowel in Arriën als in Junne, verspreid. In Figuur 13 zijn de buurtschappen Arriën en Junne weergegeven.

Figuur 13: Locaties van de buurtschappen Arriën en Junne nabij het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

Nabij enkele restanten van de bommenwerper werden volgens de literatuur drie lichamen gevonden. De volgende dag, op 14 november 1943 werden in Arriën nog drie lichamen en in Junne één lichaam aangetroffen. De luchtbeschermingsdienst van Ommen (zie bijlage 4) maakt eveneens melding van de neergestorte bommenwerper. In Beerze kwam volgens de rapportage van de luchtbeschermingsdienst één bemanningslid neer die tijdig uit het toestel had weten te komen.

Het vliegtuig was op de terugweg van een bombardement in Duitsland. Aangenomen wordt dat het geen bommen meer met zich meedroeg op deze terugvlucht. Naast de bommenlast beschikte een Boeing B-17 bommenwerper over boordmitrailleurs. Mogelijk zijn als gevolg van het breken van het toestel in de lucht, boordmunitie en brokstukken van het vliegtuig in het werkgebied Vecht en beneden Reggebied terechtgekomen. Echter, aangezien het vliegtuig in de lucht uiteen brak en brokstukken over een groot gebied terechtkwamen, is niet te achterhalen waar NGE terecht kunnen zijn gekomen. Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 8) blijkt dat geen munitieruimingen hebben plaatsgevonden in de omgeving van Arriën of Junne waarbij boordmunitie is geruimd. Om deze redenen kan naar aanleiding van het neerstorten van een Boeing B-17 bommenwerper op 13 november 1943 geen NGE-Risicogebied afgebakend worden.

<u>Conclusie</u>
Naar aanleiding van de neergestorte Boeing B-17 bommenwerper op 13 november 1943 kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden. Het is niet bekend waar precies brokstukken en/of boordmunitie van de bommenwerper zijn neergekomen.

3.2.2 North American Aviation P-51 Mustang, 11 september 1944

Uit het *Verliesregister* van de Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (zie bijlage 3) blijkt dat op 11 september 1944 een North American Aviation P-51 Mustang jachtvliegtuig om 12.00 uur bij Eerde neerstortte. Het vliegtuig was in botsing gekomen met een B-24 Liberator bommenwerper, die uiteindelijk bij Dalfsen neer zou stortten. In het boek *Ommen onder kroon en kruis. Deel 2* wordt de botsing eveneens vermeld. De vliegtuigen zouden elkaar hebben geraakt boven Dalfsen alvorens ze allebei naar beneden zijn gestort.

In het overige bronnenmateriaal is geen verdere informatie aangetroffen betreffende de neergekomen P-51 Mustang bij Eerde. Op een luchtfoto van 24 december 1944, waarop het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied is te zien in de nabijheid van Eerde, is geen schade of verstoring waarneembaar als gevolg van een neergestort toestel. Aangezien de precieze locatie van de gecrashte P-51 Mustang niet bekend is, kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden ter plaatse van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

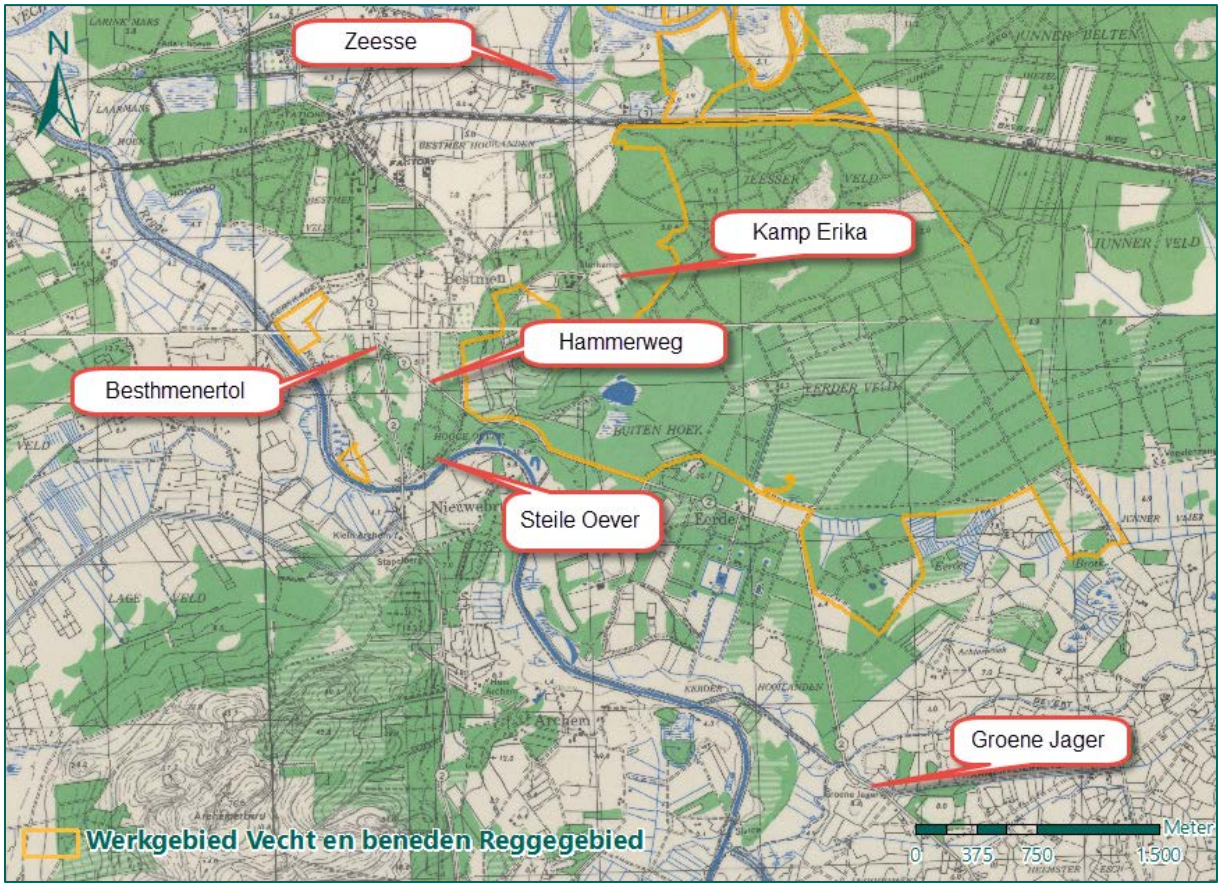
Conclusie

Naar aanleiding van de neergestorte North American Aviation P-51 Mustang op 11 september 1944 kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden. Het is niet bekend waar het jachtvliegtuig precies is neergekomen.

3.3 BEOORDELING EN EVALUATIE GEVECHTSHANDELINGEN TIJDENS DE BEVRIJDING VAN OMMEN

Gedurende de maanden maart en april waren de Canadese soldaten bezig met een opmars in Overijssel. Uit het boek *Ommen onder kroon en kruis. Deel 2* (zie bijlage 3) blijkt dat Canadese soldaten op 6 april 1945 Ommen naderden. Om omstreeks 11.30 uur kwamen ze aan bij de Groene Jager, op de grens van Den Ham en Ommen. Omstreeks 14.00 uur waren de Canadese soldaten in de omgeving van de Besthmenertol aangekomen. Tussen 14.30 uur en 15.55 uur ontstond een vuurgevecht met Duitse soldaten nabij de Steile Oever bij de Hammerweg. De Canadese militairen voerden tevens verkenningen uit in de bossen bij Besthmen. Om 14.20 uur werd een zware explosie in de omgeving van kamp Erika gehoord. Om 16.04 uur werd in de omgeving van Zeesse een vuurgevecht gehoord. In Figuur 14 zijn de bovenstaande locaties weergegeven.

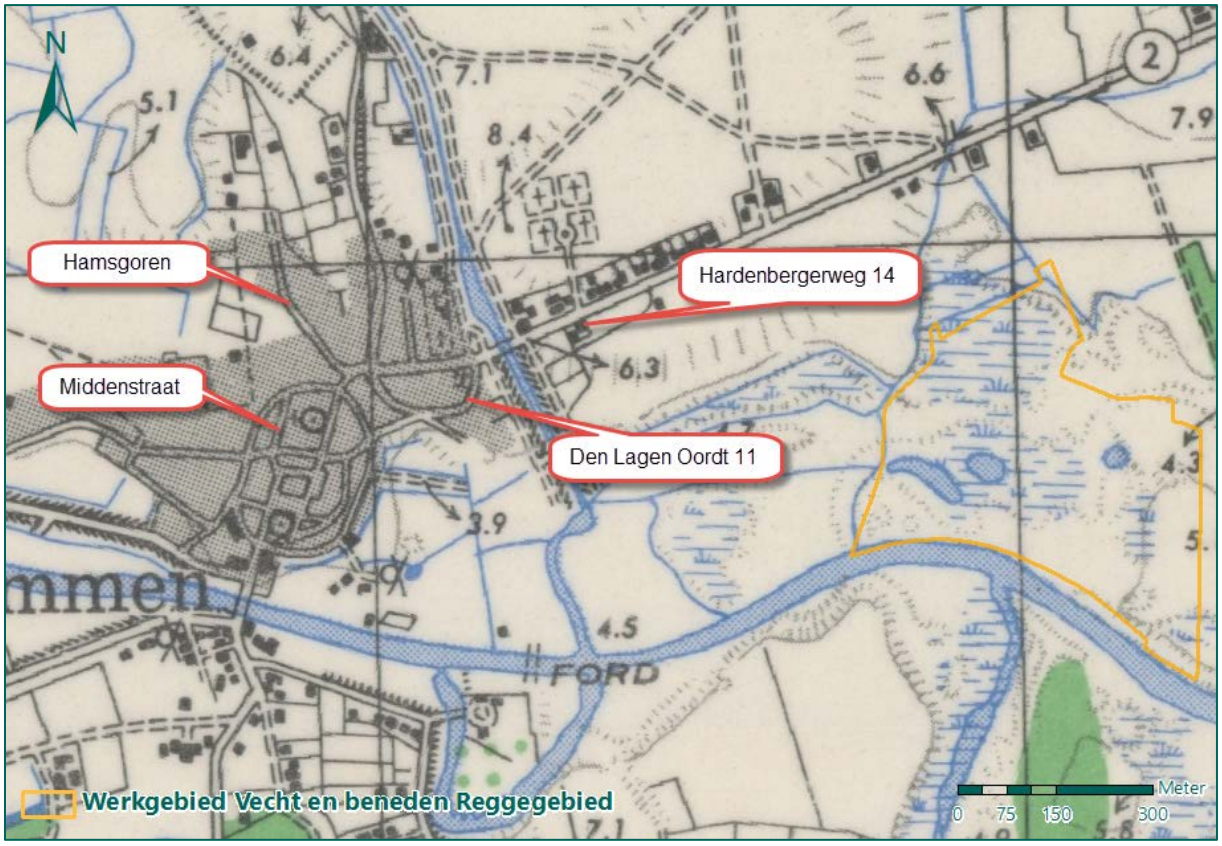
In het WSCS-OCE staan geen richtlijnen beschreven met betrekking tot de afbakening van verdachte gebieden waar infanteriegevechten hebben plaatsgevonden. Het boek *Ommen onder kroon en kruis. Deel 2* is de enige bron de gevechtshandelingen bij Ommen beschrijft. De omschrijvingen zijn echter niet gedetailleerd, waardoor niet precies kan worden achterhaald waar de gevechten hebben plaatsgevonden. Afgaande op de beschrijving dat gevechten tussen infanterie plaatsvonden ter hoogte van Steile Oever en bij Zeesse, hebben de gevechten buiten het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied plaatsgevonden. Daarnaast is niet bekend wat de explosie bij kamp Erika veroorzaakt heeft. Het kamp was op 5 april 1945 reeds door de Duitsers ontruimd.

Figuur 14: Locaties die beschreven staan in het boek *Ommen onder kroon en kruis. Deel 2* waar op 6 april 1945.

In het bronnenmateriaal wordt geen melding gemaakt van oorlogshandelingen in de dagen na 6 april 1945. Pas op 10 april 1945 wordt in het boek *Ommen onder kroon en kruis. Deel 2* melding gemaakt van oorlogshandelingen in de omgeving van Ommen. Op die dag werd Ommen om 23.00 uur beschoten met granaten. Er zouden twee beschietingen hebben plaatsgevonden. In het gehele dorp raakten huizen beschadigd. Zo werden huizen in Hamsgoren en de Middenstraat in Ommen door granaatvuur geraakt. Op 11 april 1945 bliezen de Duitse troepen in Ommen om 6.00 uur de Vechtbrug op en trokken zich richting het westen terug.

In het archiefmateriaal (zie bijlage 4) zijn twee schaderapporten aangetroffen waarin schade wordt gemeld naar aanleiding van de beschietingen op Ommen. Op 10 april 1945 ontstond schade aan Hardenbergerweg 14 en op 11 april 1945 werd de woning aan de Den Lagen Oordt 11 door granaatvuur totaal vernietigd. In Figuur 15 zijn de locaties weergegeven die in de literatuur en het archiefmateriaal worden genoemd waar schade was ontstaan.

Figuur 15: Schadelocaties van de beschietingen in de nacht van 10 op 11 april 1945 in Ommen.

De dichtstbijzijnde schadelocatie, Hardenbergerweg 14, ligt op ruim 470 meter van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied. Binnen dit deel van het werkgebied was geen bebouwing aanwezig. Aangenomen wordt dat de Canadese artillerie de binnenstad van Ommen als doelwit heeft genomen. Daarnaast blijkt uit de munitieruimingen van de EOD (zie bijlage 8) dat er geen geschutmunitie is geruimd in de omgeving van het werkgebied nabij Ommen. Om deze redenen wordt niet verwacht dat NGE zijn achtergebleven in het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied naar aanleiding van de beschietingen in de nacht van 10 op 11 april 1945.

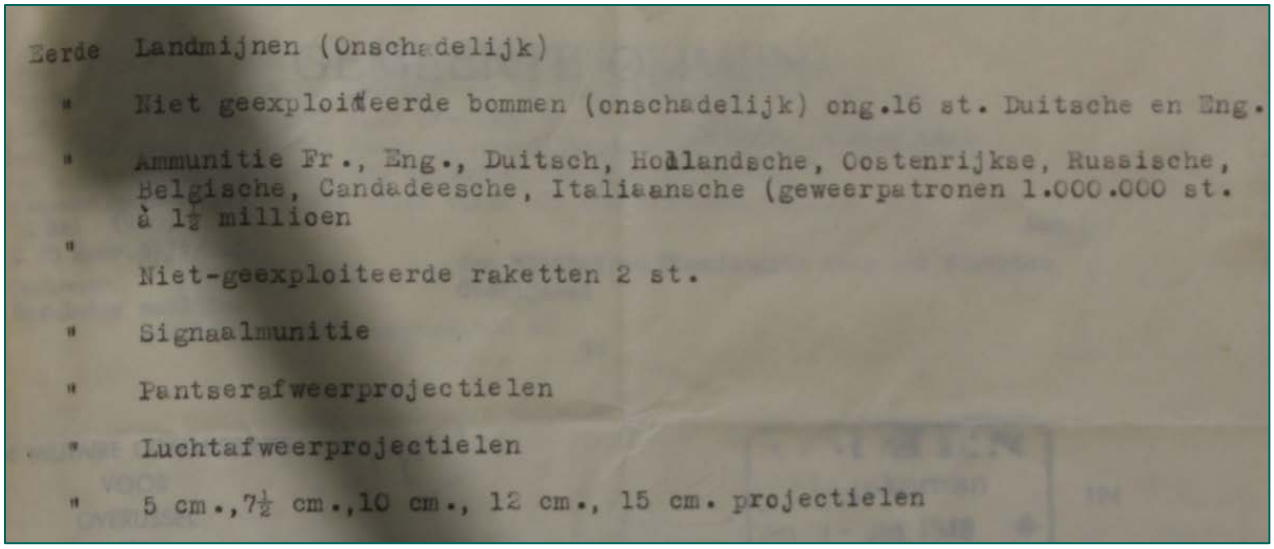
Conclusie
Naar aanleidingen van de gevechtshandelingen gedurende de bevrijding van Ommen in april 1945 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

3.4 BEOORDELING EN EVALUATIE MUNITIEDUMP IN DE BOSSEN BIJ EERDE

Uit de literatuur (zie bijlage 3) blijkt dat de Duitse bezetter in de bossen van Eerde, over een gebied van ongeveer dertig hectare, een munitiedepot had aangelegd. De snelle Canadese opmars in Overijssel in maart en april 1945 deed de Duitse soldaten besluiten om de opgeslagen munitie van het munitiedepot te dumpen in de bossen. Op het munitiedepot waren Duitse en Engelse vliegtuigbommen van onbekend kaliber, raketten, geschutmunitie, landmijnen, pantservuisten en KKM aanwezig. Door de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten werd na de oorlog een begin gemaakt met de ruiming van het gebied. Deze taak werd later overgenomen door geallieerde strijdkrachten.

In het gemeentearchief van Ommen (zie bijlage 4) zijn verscheidene dossiers aangetroffen over de achtergebleven gedumpte munitie in de bossen bij Eerde. Op 17 juni 1946 berichtte de burgemeester van Ommen dat het voormalige depot door geallieerde troepen was geruimd, maar dat deze ruiming

niet grondig genoeg heeft plaatsgevonden. Er werden afspraken gemaakt met de MMOD voor de verdere ruiming van het gebied. Het is echter niet bekend of de MMOD daadwerkelijk heeft geruimd in de bossen van Eerde en wat voor munitie daar eventueel is aangetroffen.

Eerde Landmijnen (Onschadelijk)

" Niet geexploiteerde bommen (onschadelijk) ong.16 st. Duitsche en Eng.

" Ammunitie Fr., Eng., Duitsch, Hollandsche, Oostenrijkse, Russische, Belgische, Candadeesche, Italiaansche (geweerpatronen 1.000.000 st. à 1½ millioen

"

" Niet-geexploiteerde raketten 2 st.

" Signaalmunitie

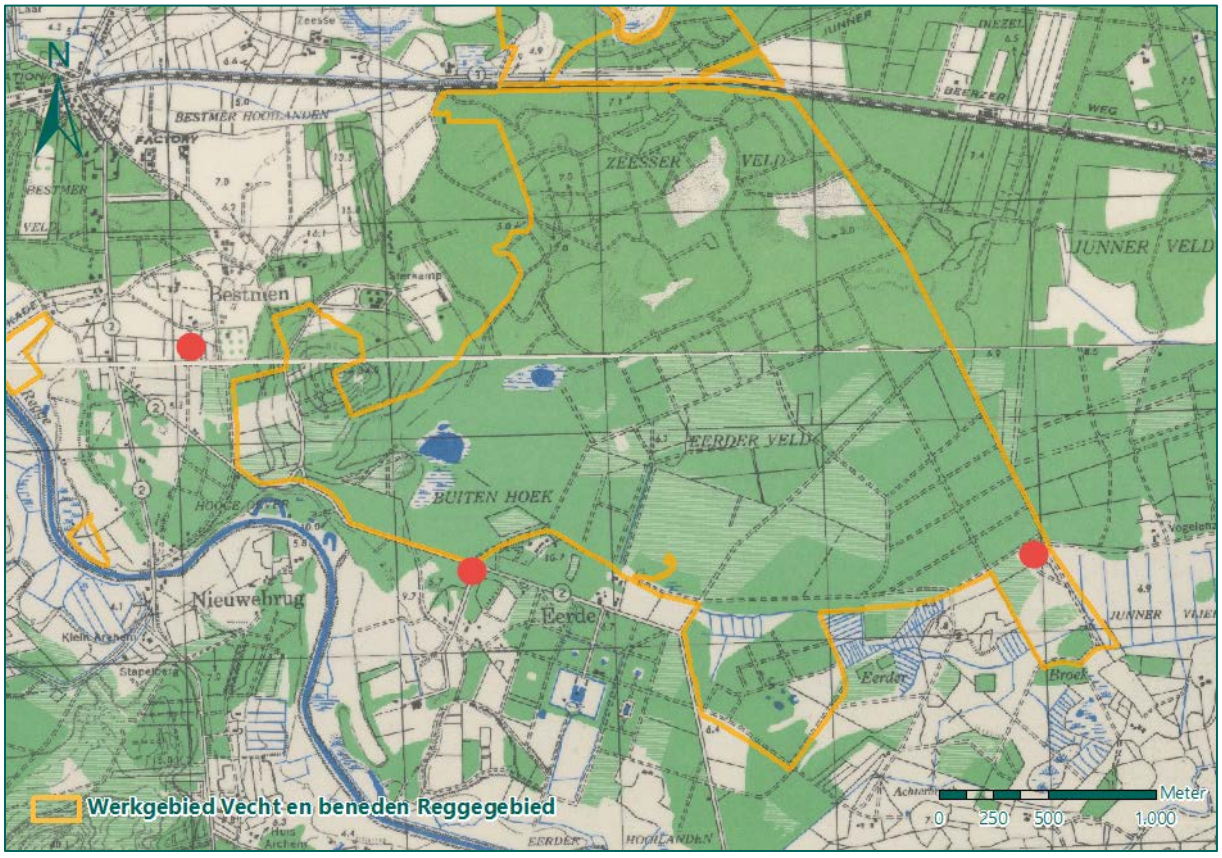
" Pantserafweerprojectielen

" Luchtafweerprojectielen

" 5 cm.,7½ cm.,10 cm., 12 cm., 15 cm. projectielen

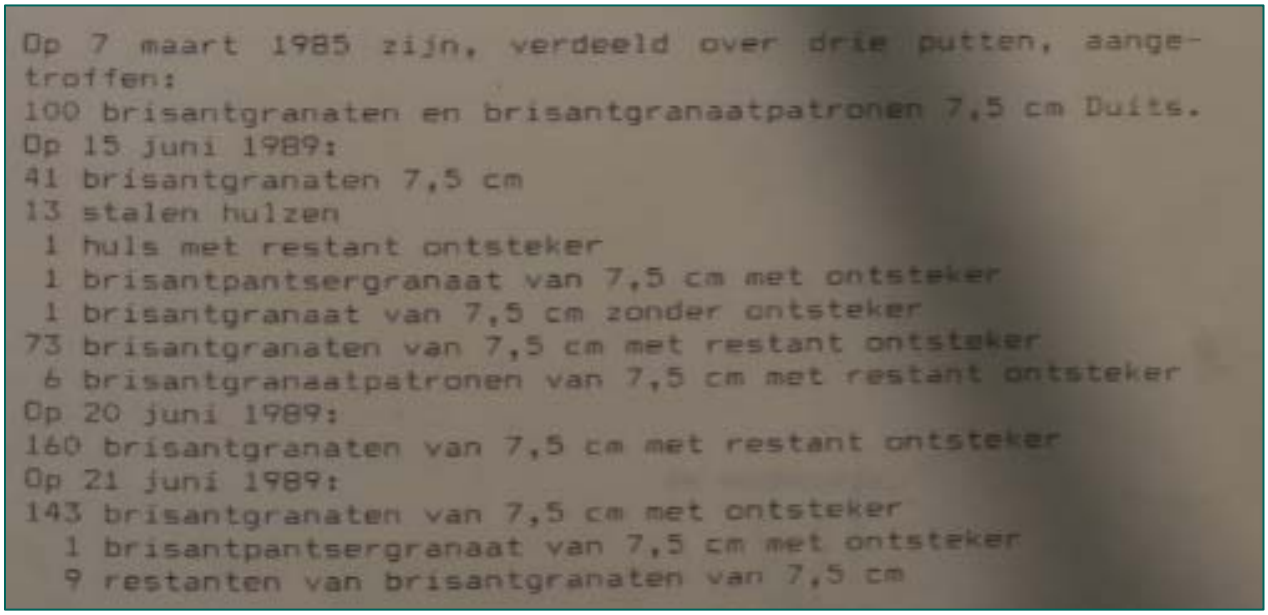
Figuur 16: Aangetroffen munitie in de bossen bij Eerde.

In The National Archives in Londen (zie bijlage 6) zijn verschillende coördinaten vermeld waar munitie was gedumpt in de bossen bij Eerde. In Figuur 17 zijn de coördinaten weergeven. Het is niet bekend of de vermelde locaties geruimd zijn. Zoals te zien in Figuur 17 lagen de locaties verspreid door het bos.

Figuur 17: Locaties (rood) waar munitie was gedumpt volgens informatie uit The National Archives in Londen.

Uit het gemeentearchief van Ommen en de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 8) blijkt dat de EOD in 1985, 1989 en 1990 verschillende zoekacties heeft gehouden in de bossen van Eerde in opdracht van de gemeente Ommen. In Figuur 19 is het door de EOD onderzochte gebied weergegeven. Tijdens de zoekacties van de EOD zijn enkel de aanvoerwegen naar het voormalige munitiedepot onderzocht. Daarbij werd aan weerzijde van de weg een strook van circa 25 meter meegenomen. Gedurende de verschillende zoekacties werden enorme hoeveelheden munitie aangetroffen door de EOD, zie Figuur 18. Deze munitie werd vervolgens voor een groot deel tot ontploffing gebracht in het zandgebied Sahara, aan de noordzijde van de bossen.

Op 7 maart 1985 zijn, verdeeld over drie putten, aangetroffen:
100 brisantgranaten en brisantgranaatpatronen 7,5 cm Duits.
Op 15 juni 1989:
41 brisantgranaten 7,5 cm
13 stalen hulzen
1 huls met restant ontsteker
1 brisantpantsergranaat van 7,5 cm met ontsteker
1 brisantgranaat van 7,5 cm zonder ontsteker
73 brisantgranaten van 7,5 cm met restant ontsteker
6 brisantgranaatpatronen van 7,5 cm met restant ontsteker
Op 20 juni 1989:
160 brisantgranaten van 7,5 cm met restant ontsteker
Op 21 juni 1989:
143 brisantgranaten van 7,5 cm met ontsteker
1 brisantpantsergranaat van 7,5 cm met ontsteker
9 restanten van brisantgranaten van 7,5 cm

Figuur 18: Aangetroffen munitie door de EOD in 1985 en 1989 in de bossen bij Eerde.

Figuur 19: Het gebied (geel gemarkeerd) dat door de EOD is onderzocht in 1985, 1989 en 1990.

Op luchtfoto's van 24 december 1944 en 22 januari 1945 is getracht de locatie van het munitiedepot te achterhalen, aangezien de precieze locatie in het bronnenmateriaal niet vermeld wordt. De EOD meldt dat de toegangswegen naar het depot zijn onderzocht. In de omgeving bij het eindpunt van de zoekactie aan de noordzijde is op de luchtfoto's echter geen gebouw waarneembaar. Daarnaast zijn geen grondroeringen te zien op de luchtfoto's van het gebied. Een groot gedeelte van het gebied bestaat namelijk uit bossen. In de zandgebieden zijn tevens geen verstoringen waarneembaar.

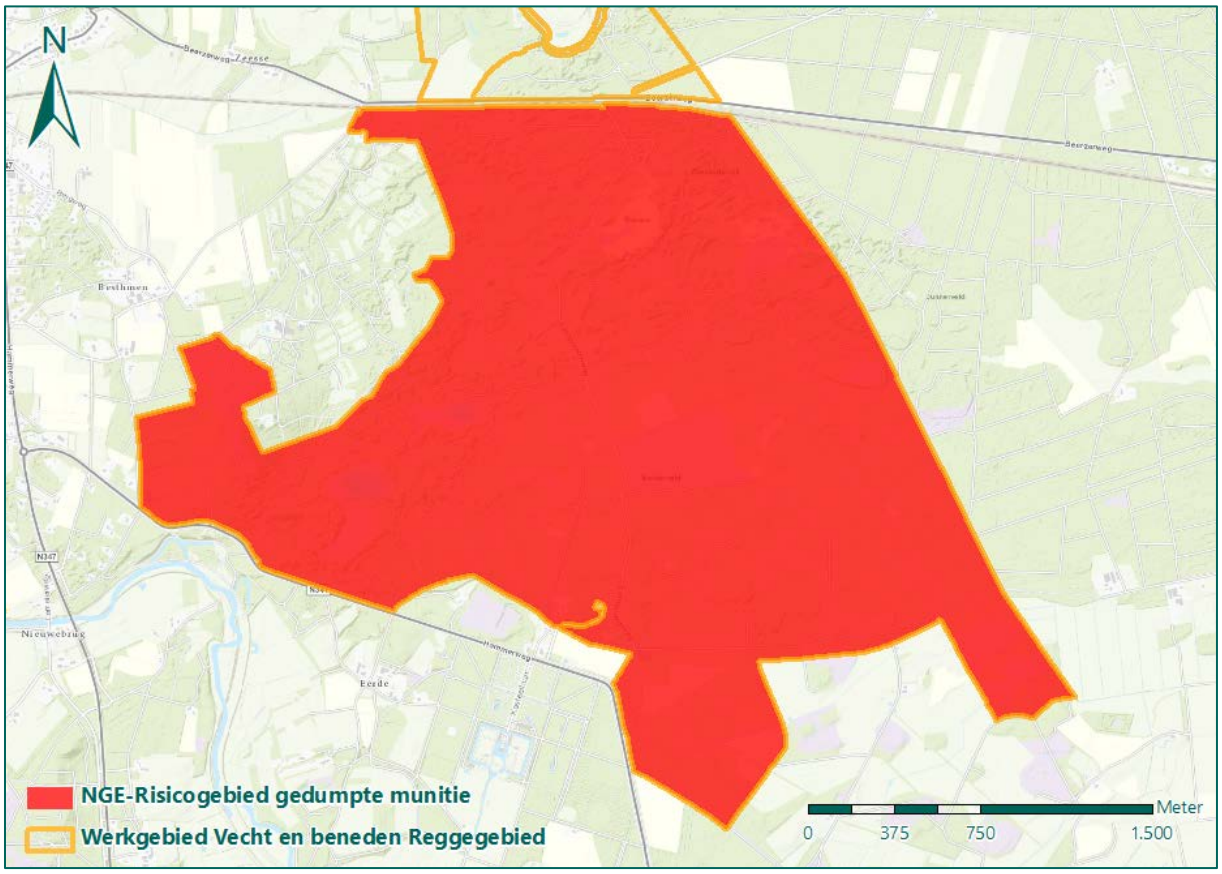
Zowel de lijsten van aangetroffen munitie uit het gemeentearchief van Ommen als de munitieruimrapporten van de EOD geven geen exacte locaties aan waar de munitie is aangetroffen in de bossen bij Eerde. Uit het gemeentearchief van Ommen en de munitieruimrapporten van de EOD blijkt wel dat een behoorlijke hoeveelheid munitie in het bos is gedumpt door Duitse soldaten. Daarnaast heeft de EOD slechts een betrekkelijk klein gebied van het bos doorzocht en vond tijdens deze zoekacties een grote hoeveelheid gedumpte munitie, die verspreid door het bos werd aangetroffen.

Gezien de onbekende locaties van munitiedump en de grote hoeveelheid gedumpte munitie dient rekening te moeten worden gehouden met het aantreffen van gedumpte munitie in de bossen nabij Eerde. Derhalve dient een NGE-Risicogebied afgebakend te worden. In overleg met een Senior OCE-deskundige van REASeuro, die namens de EOD in 1989 heeft gewerkt aan de zoekacties in de bossen nabij Eerde, is besloten dat het natuurgebied ten noorden en oosten van Eerde en ten zuiden van de spoorlijn tussen Ommen en Mariënberg verdacht is op het aantreffen van gedumpte munitie. Aan de hand van de aangetroffen munitie na de oorlog kan afwerpmunitie tot 1.000 lbs, geschutmunitie van 5

cm t/m 15 cm, munitie voor raketwerpers, munitie voor granaatwerpers, hand- en geweergranaten en KKM worden aangetroffen in de bossen ten noorden en oosten van Eerde.

Conclusie

Naar aanleiding van de door Duitse militairen gedumpte munitie wordt in het natuurgebied ten noorden en oosten van Eerde en ten zuiden van de spoorlijn tussen Ommen en Mariënberg, ter plaatse van het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied, een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen het NGE-Risicogebied kan afwerpmunitie tot 1.000 lbs, geschutmunitie van 5 cm t/m 15 cm, munitie voor raketwerpers, munitie voor granaatwerpers, hand- en geweergranaten en KKM worden aangetroffen.

Figuur 20: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de gedumpte munitie door Duitse soldaten.

4. Engbertsdijkvenen

4 ENGBERTSDIJKVENEN

Het werkgebied Engbertsdijkvenen is gelegen binnen de driehoek Kloosterhaar, Bruinehaar en Vriezenveen nabij de Duitse grens. Tijdens de Duitse inval werd in deze omgeving gevochten door Nederlandse en Duitse soldaten. Daarnaast stortten meerdere vliegtuigen in het veengebied neer. In dit hoofdstuk zullen de relevante bronnen met betrekking tot het werkgebied Engbertsdijkvenen beoordeeld en geëvalueerd worden.

4.1 BEOORDELING EN EVALUATIE GEVECHTSHANDELINGEN TIJDENS DE DUITSE INVAL OP 10 MEI 1940

In het boek *Storm uit het noorden* (zie bijlage 3) staat beschreven dat bij Kloosterhaar een grenspost met Nederlandse soldaten ingericht was. Deze stelling lag ten zuidoosten van Kloosterhaar aan de Groenedijk. Toen op 10 mei 1940 in de vroege ochtend de Duitse aanval begon, werd door de aanwezige Nederlandse soldaten geruime tijd weerstand geboden vanuit de twee loopgraven. Nadat de Duitse troepen echter versterking kregen, werd de stelling voortdurend onder vuur genomen. Het Duitse mitrailleurvuur kwam zowel uit de richting van Kloosterhaar als enige tijd later uit oostelijke richting vanuit het huis van de familie Lensen. Het mitrailleurvuur uit oostelijke richting maakte het mogelijk dat Duitse soldaten de Nederlandse stelling konden benaderen, totdat de Nederlandse sergeant-majoor Kaufmann de stelling overgaf. In Figuur 21 is de locatie van de Nederlandse stelling weergegeven.

Figuur 21: De locatie van de stelling (rood omlijnd) zoals aangegeven in het boek *Storm uit het noorden* op een luchtfoto d.d. 15 juli 1945.

Het is niet bekend welke woning in de buurt van Kloosterhaar toebehoorde aan de familie Lensen. Tevens is het onduidelijk op welke locaties de Duitse soldaten in Kloosterhaar stonden opgesteld. Het

WSCS-OCE biedt geen richtlijnen voor de afbakening van infanteriegevechten. De locatie van de Nederlandse stelling wordt op een luchtfoto uit 1951 in het boek *Storm uit het noorden* slechts indicatief weergegeven. Op luchtfoto's van 22 januari 1945 en 15 juli 1945 zijn geen stellingen meer waarneembaar. Hierdoor kan niet precies worden bepaald waar de Nederlandse stelling exact heeft gelegen. Er zijn geen munitieruimrapporten van de EOD aangetroffen (zie bijlage 8) die wijzen op achtergebleven munitie van infanteristen. Daarnaast zijn geen schaderapporten gevonden. Aangezien de precieze locaties van de doelwitten tijdens de infanteriegevechten op 10 mei 1940 niet kunnen worden achterhaald, kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend ter plaatse van het werkgebied Engertdijkvenen naar aanleiding van de Duitse inval bij Kloosterhaar op 10 mei 1940.

Conclusie
Naar aanleiding van de Duitse inval bij Kloosterhaar op 10 mei 1940 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van het werkgebied Engbertdijkvenen.

4.2 BEOORDELING EN EVALUATIE NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN

Uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal is gebleken dat drie vliegtuigen gedurende de oorlog in of in directe nabijheid van het werkgebied Engbertsdijkvenen zijn terechtgekomen. In onderstaande paragrafen worden deze vliegtuigcrashes beoordeeld en geanalyseerd.

4.2.1 Duits vliegtuig, 16 februari 1942

Op 16 februari 1942 maakte in de Veenlanden, ten noorden van Vriezenveen, een Duits vliegtuig een crashlanding, volgens het boek *Van grasmat tot fliegerhorst* (zie bijlage 3). Duitse soldaten, die redelijk snel ter plaatse waren, schilderden snel het hakenkruis op het toestel over. Het boek *Van grasmat tot fliegerhorst* is de enige bron die melding maakt van het neerkomen van het Duitse vliegtuig op 16 februari 1942. Zo wordt in het *Verliesregister* van de Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (zie bijlage 3), waarin bekende locaties van neergekomen vliegtuigen op Nederlands grondgebied worden bijgehouden, geen melding gemaakt van een neergekomen Duits vliegtuig nabij Vriezenveen op 16 februari 1942. Aangezien de informatie uit het boek *Van grasmat tot fliegerhorst* geen duidelijke locatie beschrijft en geen informatie biedt over het type vliegtuig, kan naar aanleiding van het neergestorte Duitse vliegtuig op 16 februari 1942 in de Veenlanden ten noorden van Vriezenveen geen NGE-Risicogebied afgebakend worden ter plaatse van het werkgebied Engbertsdijkvenen.

Conclusie
Naar aanleiding van het neergestorte Duitse vliegtuig op 16 februari 1942 in de Veenlanden ten noorden van Vriezenveen kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden ter plaatse van het werkgebied Engbertsdijkvenen.

4.2.2 Messerschmitt Bf 110, 30 maart 1943

In de literatuur (zie bijlage 3) wordt vermeld dat op 30 maart 1943 een luchtgevecht ontstond tussen een uit Duitsland teruggekeerde Engelse Lancaster bommenwerper en een Duitse Messerschmitt Bf 110 jachtvliegtuig. Beide toestellen wisten elkaar gedurende dit gevecht boven Kloosterhaar te raken en stortten als gevolg van de beschieting naar beneden om 4.30 uur. De Engelse bommenwerper kwam neer aan de Boerendijk bij Sibculo, terwijl het Duitse vliegtuig in de Engbertsdijkvenen terechtkwam. Geen van de bemanningsleden overleefde de crash.

Van het Engelse vliegtuig is bekend dat brokstukken wijdverspreid in een veengebied terecht waren gekomen. Eén van de bemanningsleden van de bommenwerper wordt nog steeds vermist, zo blijkt uit het archiefmateriaal (zie bijlage 4). De crash van het toestel was met een enorme vaart, waardoor het vermiste bemanningslid mogelijk diep in het veen is doorgedrongen. Tevens is van het Engelse vliegtuig bekend dat de Duitse Wehrmacht bij het toestel is geweest en een gevonden boordmitrailleur in een turfkuil heeft geworpen. Deze mitrailleur werd jaren later teruggevonden.

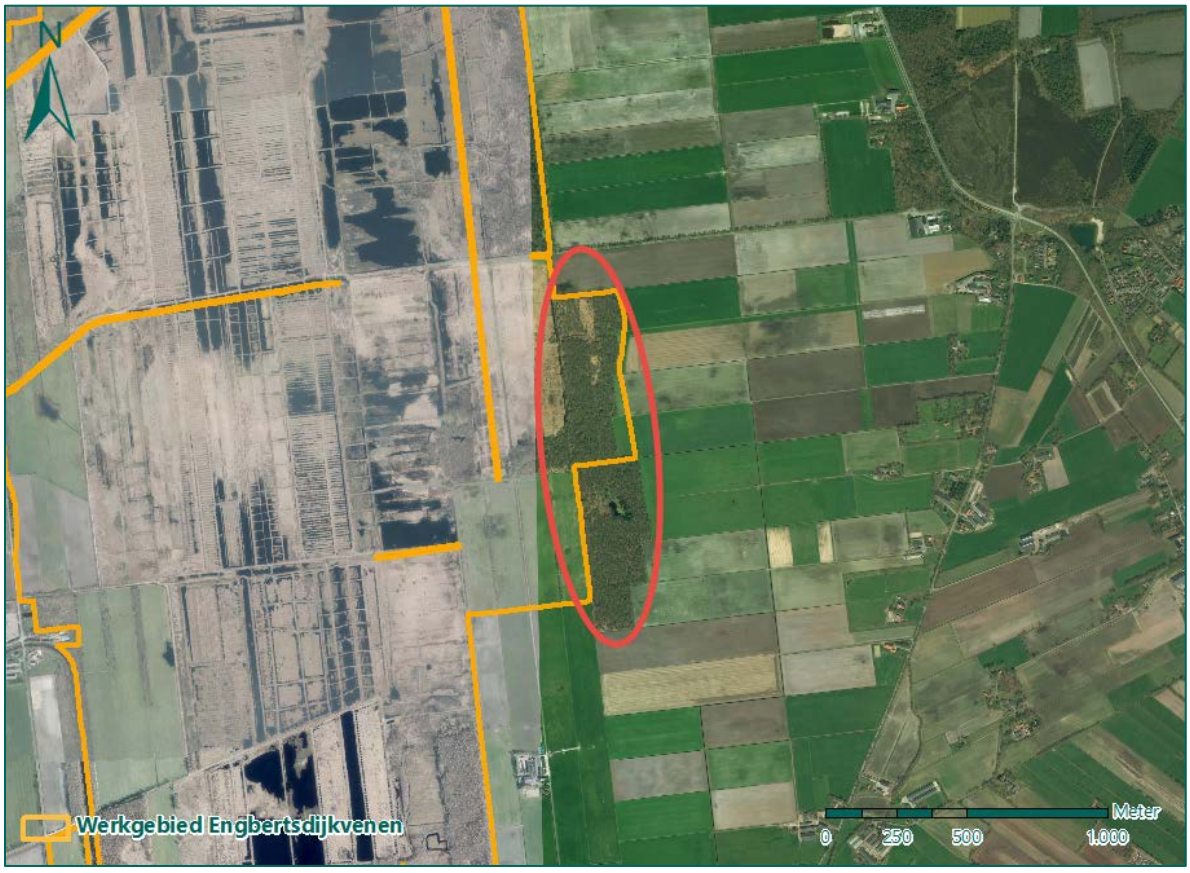
Over het neergekomen Duitse jachtvliegtuig in de Engbertsdijkvenen is slechts summiere informatie voorhanden. Zo is niet bekend wat de precieze locatie is van het neergestorte vliegtuig en of de brokstukken van het vliegtuig zijn geruimd. Er wordt op de website "Luchtoorlog boven Twente 1940-1945" wel vermeld dat de lichamen van de Duitse bemanningsleden zijn gevonden en later begraven. Aangezien de precieze crashlocatie niet bekend is, kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend waar mogelijk nog NGE zijn achtergebleven naar aanleiding van de neergestorte Duitse Messerschmitt Bf 110 jachtvliegtuig op 30 maart 1943.

Conclusie

Naar aanleiding van de neergestorte Duitse Messerschmitt Bf 110 jachtvliegtuig op 30 maart 1943 kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden ter plaatse van het werkgebied Engbertsdijkvenen.

4.2.3 Consolidated B-24 Liberator bommenwerper, 23 maart 1944

Een Amerikaanse B-24 Liberator kwam op 23 maart 1944 om 11.00 uur neer in de Balkenbeltsvenen, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 3). Het toestel, dat op de terugweg was van een bombardement in Duitsland, was terechtgekomen achter de boerderij van Albert Bouwman en was totaal uiteengeslagen. De wrakstukken van het toestel werden door nieuwsgierige mensen doorzocht. Op afstanden van veertig en honderd meter werden brokstukken aangetroffen. De locatie van de crash is weergegeven in Figuur 22. Twee bemanningsleden konden niet op tijd uit het vliegtuig komen en kwamen om het leven. Uit het *Verliesregister* van de Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 blijkt dat er geen vermiste bemanningsleden zijn. In 1990 werd wederom een zoekactie ondernomen naar brokstukken van het toestel. Tijdens de zoekactie werd een gedeelte van de vleugel teruggevonden, dat vanwege de veengrond redelijk intact was. Daarnaast werden nog enkele kleine onderdelen aangetroffen.

Figuur 22: Locatie van de Balkenbeltsvenen (rood omlijnd).

Op basis van de informatie uit de geraadpleegde bronnen wordt aangenomen dat het toestel geen bommen meer bij zich heeft wanneer het neerstortte, aangezien het op de terugweg was van een bombardement in Duitsland. Een Consolidated B-24 Liberator kon over maximaal veertien boordmitrailleurs beschikken. Indien nog NGE zijn achtergebleven, dan betreft het KKM. Naar aanleiding van mogelijk achtergebleven KKM wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. Geallieerde kogels bevatten in de meeste gevallen geen springstoffen. De kogel is het projectiel dat wordt verschoten. Bij niet verschoten KKM betreft het een huls met daarin het kruit dat nog wel aanwezig is, wat wel een risico met zich meebrengt, zij het echter gering. Daarnaast zijn delen van het vliegtuig reeds geborgen, maar het is niet bekend waar overige brokstukken van het vliegtuig zich in de veengrond bevinden, aangezien het vliegtuig uit elkaar is gespat. Om deze redenen kan naar aanleiding van het neerstorten van een Consolidated B-24 Liberator bommenwerper op 23 maart 1944 geen NGE-Risicogebied afgebakend.

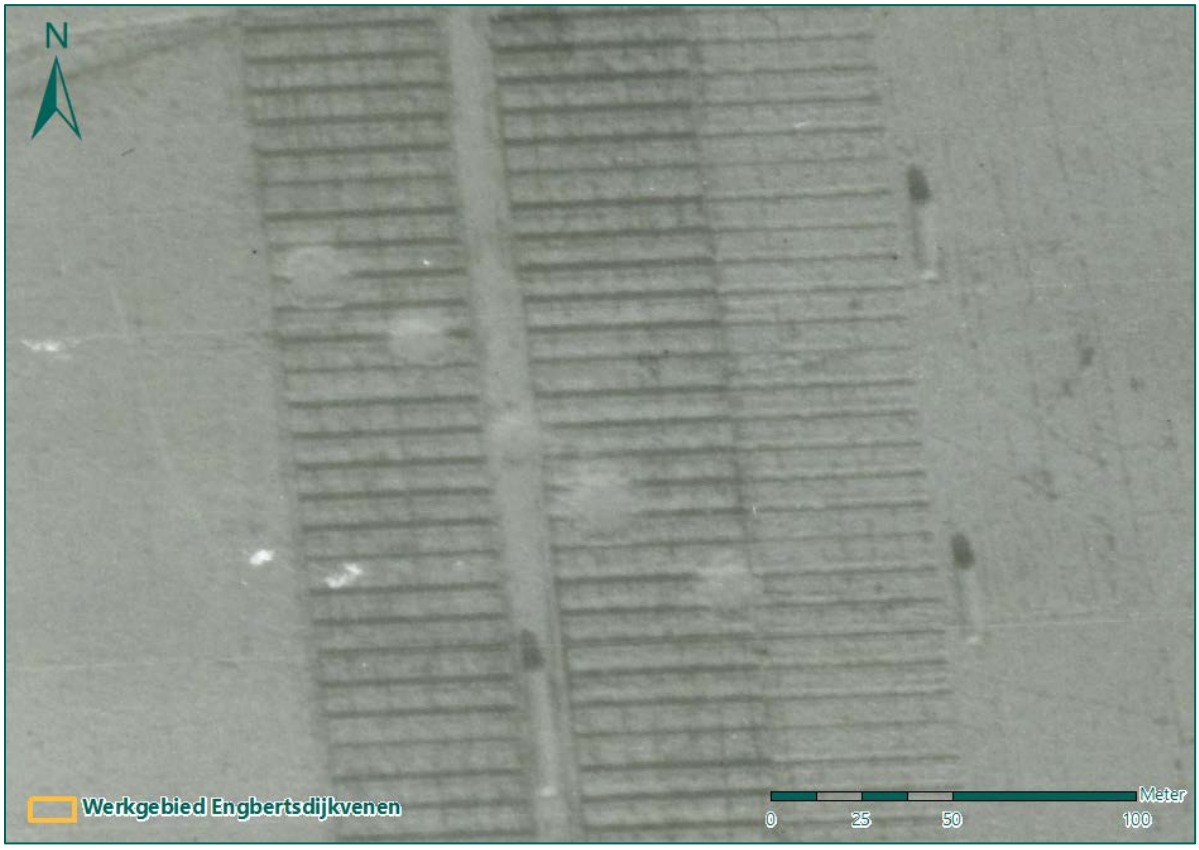
Conclusie
Naar aanleiding van de neergestorte Consolidated B-24 Liberator bommenwerper op 23 maart 1944 kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden. Het is niet bekend waar precies brokstukken van de bommenwerper liggen en of alle munitie reeds is geborgen.

4.3 BEOORDELING EN EVALUATIE BOMKRATERS IN DE ENGBERTSDIJKVENEN

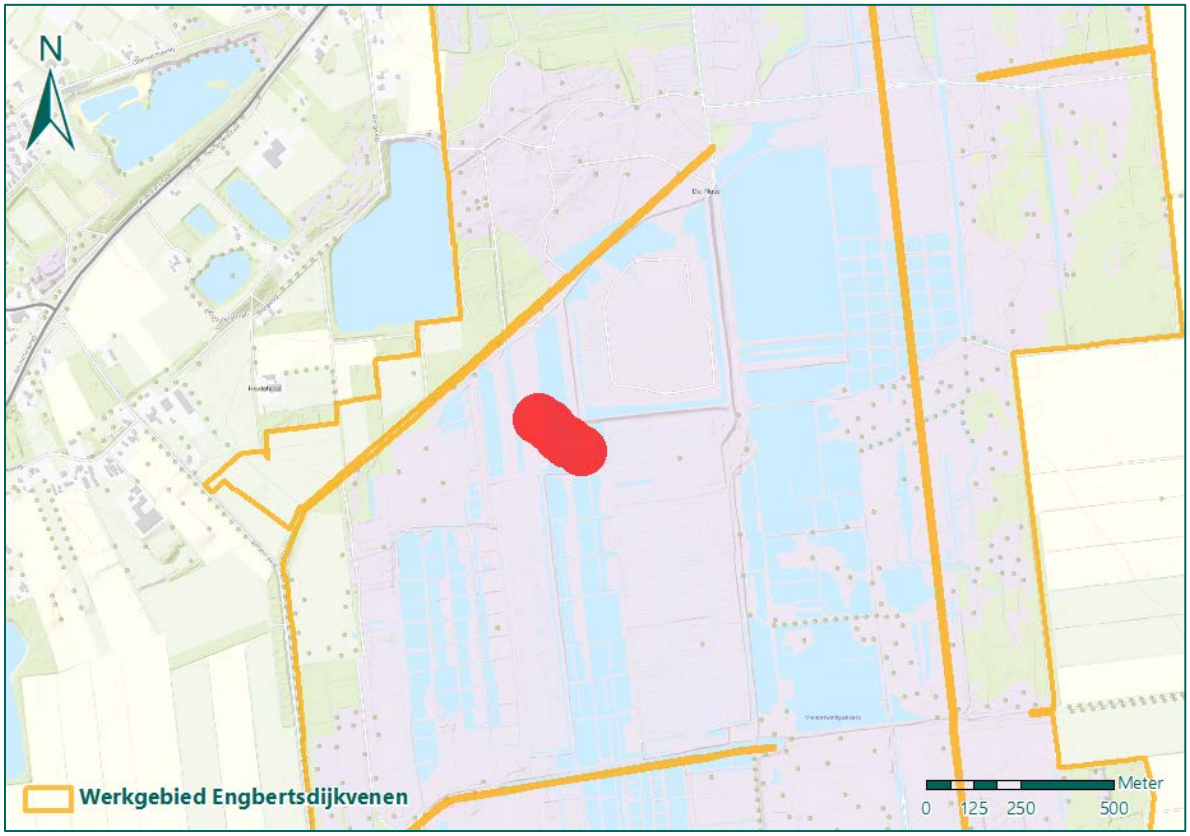
Uit luchtfoto-analyse blijkt dat op een luchtfoto van 22 januari 1945 vijf bomkraters zijn te zien, middenin het werkgebied Engbertsdijkvenen, zie Figuur 23. Deze bomkraters zijn op een luchtfoto van 15 juli 1945 nog steeds zichtbaar. In het bronnenmateriaal is gezocht naar verdere gegevens over deze neergekomen bommen. Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 4) blijkt dat verschillende bommen zijn afgeworpen gedurende de oorlog, maar er wordt in het archiefmateriaal geen specifieke data vermeld. Hierdoor is het niet mogelijk om te achterhalen hoeveel en welk type bommen zijn afgeworpen op de Engbertsdijkvenen en of er eventueel blindgangers zijn achtergebleven. De in Figuur 23 waargenomen bomkraters lagen midden in het veengebied. Mogelijk zijn als gevolg van dit bombardement blindgangers achtergebleven in het werkgebied Engbertsdijkvenen

Aan de hand van analyse van het inslagenpatroon valt op te maken dat het een tapijtbombardement betreft. Volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE dient in het geval van een tapijtbombardement een verdacht gebied afgebakend te worden. Het verdachte gebied wordt afgebakend door de grootste afstand tussen twee opeenvolgende bomkraters binnen het inslagenpatroon te projecteren om de buitenste inslagen. De grootste afstand tussen twee opeenvolgende bomkraters bedraagt 41 meter. De bomkraters hebben een diameter van 12 meter. Derhalve wordt rekening gehouden met een horizontale verplaatsing van 8 meter. Tevens wordt rekening gehouden met een cartografische afwijking van 20 meter. Om deze redenen wordt een gebied afgebakend van 69 meter om het inslagenpatroon. Aangezien het kaliber van de bommen niet met zekerheid vast te stellen is, kunnen binnen het NGE-Risicogebied brisantbommen van het kaliber 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs worden aangetroffen. In Figuur 24 is het NGE-Risicogebied weergegeven.

Op ongeveer 750 meter ten zuiden van het inslagenpatroon van het tapijtbombardement is één bomkrater zichtbaar op de luchtfoto van 22 januari 1945. Gezien de afstand tussen de deze bomkrater en de overige bomkraters wordt aangenomen dat deze bomkraters niet van het hetzelfde bombardement afkomstig zijn. Aangezien het slechts één bomkrater betreft, kan geen inslagenpatroon worden geanalyseerd en kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

Figuur 23: Bomkraters op een luchtfoto d.d. 22 januari 1945.

Figuur 24: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de waargenomen bomkraters binnen het werkgebied Engbertsdijkvenen.

Conclusie

Naar aanleiding van de vijf, op luchtfoto's waargenomen, bomkraters wordt ter plaatse van het werkgebied Engbertsdijkvenen een NGE-Risicogebied worden afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen brisantbommen van de kalibers 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs worden aangetroffen.

5. Sallandse Heuvelrug

5 SALLANDSE HEUVELRUG

Het werkgebied Sallandse Heuvelrug is gelegen binnen de driehoek Nijverdal, Haarle en Holten. Gedurende de Tweede Wereldoorlog vonden verschillende oorlogshandelingen plaats in en in de nabijheid van het werkgebied Sallandse Heuvelrug. In dit hoofdstuk zullen de diverse oorlogshandelingen beoordeeld en geëvalueerd worden.

5.1 BEOORDELING EN EVALUATIE MILITAIRE OEFENINGEN DOOR NEDERLANDSE EN DUITSE MILITAIREN

Uit de literatuur (zie bijlage 3) blijkt dat de Sallandse Heuvelrug door zowel Nederlandse militairen als door Duitse militairen werd gebruikt als militair oefenterrein. In de zomer van 1939 bezocht koningin Wilhelmina, in gezelschap van prinses Juliana en prins Bernhard, Nederlandse soldaten die aan het oefenen waren op de Overijsselse Heuvelrug. Gedurende de periode van de Duitse bezetting van Nederland werden in de omgeving van Hellendoorn en Nijverdal dikwijls militaire oefeningen uitgevoerd. Overdag vonden trainingen plaats op de Hellendoornse- of Nijverdalseberg. In de avond werden door Duitse militairen oefeningen gehouden rond de Reggebrug in Nijverdal.

Uit het bronnenmateriaal kan niet worden opgemaakt welke type oefeningen werden uitgevoerd door de militairen op de Sallandse Heuvelrug. Daarnaast zijn de exacte locaties van de oefeningen niet bekend. Gedurende militaire oefeningen kon gebruik gemaakt worden van oefenladingen, maar er werd ook gebruik gemaakt van volwaardige munitie. Aangezien echter niet kan worden bepaald wat voor munitie is ingezet tijdens de militaire oefeningen en de precieze locaties onbekend zijn, kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend naar aanleiding van de militaire oefeningen door Nederlandse en Duitse militairen.

Conclusie

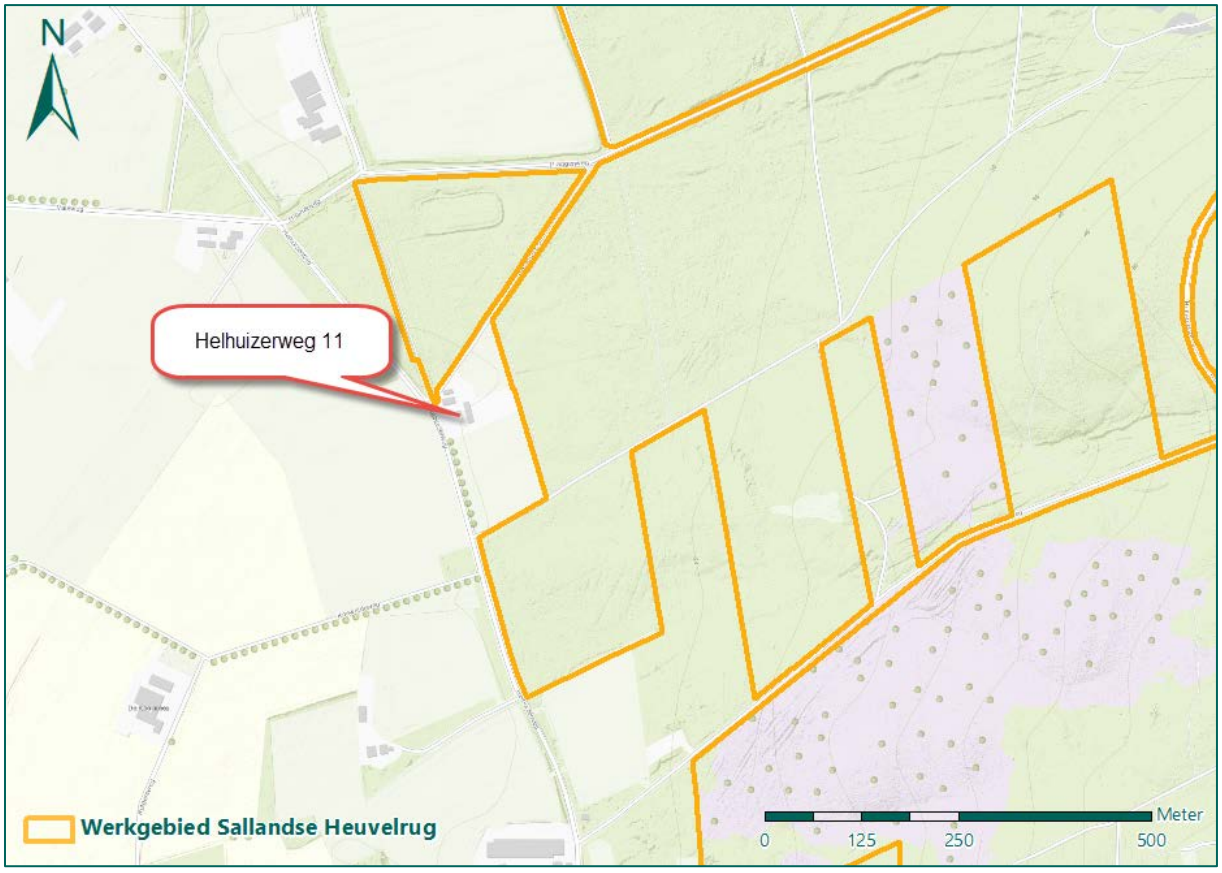
Naar aanleiding van de militaire oefeningen door Nederlandse en Duitse militairen kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug. Het is niet bekend waar de oefeningen plaatsvonden en welke munitie is ingezet.

5.2 BEOORDELING EN EVALUATIE NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN

Uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal is gebleken dat vier vliegtuigen gedurende de oorlog in of in de omgeving van het werkgebied Sallandse Heuvelrug zijn terecht gekomen. In onderstaande paragrafen worden deze vliegtuigcrashes beoordeeld en geanalyseerd.

5.2.1 Boeing B-17 bommenwerper, 10 oktober 1943

Op 10 oktober 1943 werd een Amerikaanse Boeing B-17 bommenwerper, op terugreis vanuit Duitsland, aangevallen door Duitse jachtvliegtuigen, volgens de literatuur (zie bijlage 3). Het vliegtuig werd geraakt en stortte rokend neer nabij Helhuizen om 15.12 uur. Het kwam in de bossen terecht en drie bemanningsleden kwamen om het leven. Het archiefmateriaal (zie bijlage 4) bevestigt het neerkomen van de bommenwerper. Volgens de rapporten van de luchtbeschermingsdienst van Holten vond omstreeks 15.28 uur een luchtgevecht plaats boven Holten. De Amerikaanse bommenwerper kwam vervolgens neer in de bossen in de Holterberg in de nabijheid van de woning Helhuizen E7, het huidige Helhuizerweg 11. Het vliegtuig was bij de val uit de lucht in brand gevlogen. Door de Duitse Wehrmacht werden de restanten van het toestel bewaakt. In Figuur 25 is de locatie van Helhuizerweg 11 weergegeven.

Figuur 25: Locatie van Helhuizerweg 11.

Het is niet bekend of alle brokstukken van het vliegtuig door de aanwezige Duitse Wehrmacht zijn geruimd. Daarnaast is de exacte locatie van het neergestorte toestel niet bekend. Op een luchtfoto van 15 maart 1945 is een spoor te zien in het bos achter Helhuizerweg 11. Mogelijk is dit het bosgebied waar de bommenwerper is terechtgekomen, zie Figuur 26. Dit betreft echter een aanname en er valt niet met zekerheid vast te stellen of dit de locatie is waar het vliegtuig is neergestort.

Aangezien het toestel op de terugweg was van een bombardement in Duitsland wordt aangenomen dat het geen bommenlast meer met zich meedroeg. Het vliegtuig beschikte naast de bommen tevens over een boordmitrailleur. Een Boeing B-17 had de beschikking over dertien boordmitrailleurs. Indien nog NGE zijn achtergebleven, dan betreft het KKM, afkomstig van deze boordmitrailleurs. Naar aanleiding van mogelijk achtergebleven KKM wordt echter geen NGE-Risicogebied afgebakend. Geallieerde KKM bevat geen springstoffen. De kogel is het projectiel dat wordt verschoten. Bij niet verschoten KKM betreft het een huls met daarin het kruit dat nog wel aanwezig is, wat wel een risico met zich meebrengt, zij het echter gering. Aangezien de precieze locatie van het neergestorte vliegtuig niet bekend is en de risico's bij het aantreffen van mogelijke KKM gering zijn, kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug naar aanleiding van het crashen van Boeing B-17 bommenwerper op 10 oktober 1943.

Figuur 26: Locatie van het spoor in het bosgebied waar mogelijk de Boeing B-17 bommenwerper is neergekomen op een luchtfoto d.d. 15 maart 1945.

5.2.2 Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig en Boeing B-17 bommenwerper, 11 januari 1944

In de boeken *Van grasmat tot fliegerhorst* en *Opdat niet wordt vergeten* (zie bijlage 3) staat beschreven dat op 11 januari 1944 een Duits Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig neerstortte op de Holterberg. Het vliegtuig zou ongeveer drie kilometer ten noorden van Holten in het dennenbos zijn gevallen om ongeveer 13.15 uur. Het *Verliesregister* van de Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 maakt melding van het neerstorten van een Amerikaanse Boeing B-17 bommenwerper om 13.30 uur op de Nijverdalseberg. Het vliegtuig zou in de lucht uit elkaar zijn gevallen na geraakt te zijn door Duitse jachtvliegtuigen.

Het archiefmateriaal uit het gemeentearchief van Hellendoorn (zie bijlage 4) vermeldt dat op 11 januari 1944 om omstreeks 14.00 uur een Amerikaanse bommenwerper ten zuidwesten van Nijverdal in de richting van de Koningsbelt was gecrasht. De twee vliegers, die bij de wrakstukken werden aangetroffen, bleken gewond te zijn. Een derde gewonde vlieger werd later in de richting van Nieuw-Heeten gevonden. Aan de half verharde autoweg naar Holten werd kort voor de gemeentegrens de gevallen Amerikaanse bommenwerper aangetroffen, totaal vernield. Later werden, nog dichterbij de gemeentegrens, de overblijfselen van een Duitse jager aangetroffen. In een kuil lag de motor van het toestel met de gebroken propeller. In de omgeving werden allerlei kleine brokstukken, die tot in de toppen van de dennen hingen, gevonden.

Geen van de bronnen die de neergestorte vliegtuigen vermelden, treedt in detail over de locatie waar de vliegtuigen zijn neergekomen. De Holterberg is een groot gebied en aan de hand van luchtfoto-analyse is getracht de locaties van de neergekomen vliegtuigen te bepalen. Op luchtfoto's van 15 maart 1945 zijn echter geen verstoringen in het landschap aangetroffen die wijzen op het neerkomen van de vliegtuigen. Aangezien de precieze locatie van de neergestorte vliegtuigen niet kan worden

bepaald, kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug.

5.2.3 Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig, 10 februari 1944

Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 4) blijkt dat op 10 februari 1944 om ongeveer 11.00 uur op ongeveer vijf kilometer ten zuidwesten van Nijverdal en een kilometer ten westen van de Koningsbelt een Duits vliegtuig te zijn neergekomen. De motor van het toestel had een gat in de grond geslagen en er lagen in de omgeving van het vliegtuig allemaal brokstukken. De motor had vlamgevat. In de literatuur (zie bijlage 3) wordt vermeld dat het een eenmotorig Duits jachtvliegtuig, waarschijnlijk een Focke-Wulf 190, betrof. Waarschijnlijk heeft de piloot zich in veiligheid weten te brengen, aangezien tegelijk met het neerstortende vliegtuig een parachute naar beneden daalde.

Luchtfoto-analyse van luchtfoto's van 1 januari 1945 tonen geen verstoringen die duiden op een neergestort vliegtuig binnen het werkgebied Sallandse Heuvelrug. Afgaande op de melding in het archiefmateriaal, dat het vliegtuig een kilometer ten westen van de Koningsbelt was neergestort, wordt aangenomen dat het toestel buiten het werkgebied is terecht gekomen. Derhalve wordt niet verwacht dat achtergebleven restanten of NGE van het vliegtuig in het werkgebied Sallandse Heuvelrug zijn terecht gekomen.

5.3 BEOORDELING EN EVALUATIE BOMBARDEMENT 25 FEBRUARI 1945

Het boek *Van grasmat tot fliegerhorst* (zie bijlage 3) vermeldt dat op 25 februari 1945 zowel bij Haarle als bij Nijverdal de spoorlijn tot tweemaal toe werd aangevallen. Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 4) blijkt dat om 10.30 uur een aanval werd uitgevoerd door vliegtuigen tussen Nijverdal en Haarle. Aan de noordzijde van het spoor werd één bomkrater aangetroffen. Om 11.20 uur volgde een tweede bombardement op de spoorlijn. Naar de resultaten van dit bombardement werd echter geen onderzoek gedaan. Uit archiefstukken blijkt dat echter wel dat bij Twilhaar, ten noorden van de spoorlijn, na de oorlog onontplofte bommen zijn aangetroffen.

De bombardementsgegevens van de Engelse luchtmacht (zie bijlage 6) vermelden dat elf Spitfire jachtbommenwerpers van 329, 340 en 345 Squadron aanvallen uitvoerden verschillende spoorlijnen. Het hoofdkwartier van de Second Tactical Air Force meldt dat bominslagen waren waargenomen op het coördinaat V.1319. Dit coördinaat betreft het station van Nijverdal. Uit de rapportages van 329 Squadron blijkt dat een groep vliegtuigen tussen 10.00 uur en 11.10 uur vier bommen heeft afgeworpen op de spoorlijn bij Nijverdal. Deze vier bommen kwamen volgens de eigen waarnemingen net naast het doel terecht. Een andere groep vliegtuigen van 329 Squadron wierpen tussen 10.45 uur en 11.45 uur bommen af bij de spoorlijn en nam drie inslagen waar. Vliegtuigen van 340 Squadron wierpen twaalf bommen af tussen 9.40 uur en 10.45 uur. Bij het station bij Nijverdal, bij coördinaat V.1319, werden één directe bominslag op het spoor en één bominslag vlak naast het spoor waargenomen.

Aan de hand van luchtfoto-analyse is getracht de precieze locaties van de neergekomen bommen bij de spoorlijn ten westen van Nijverdal te achterhalen. Luchtfoto's van 23 maart 1945 zijn geanalyseerd. Op deze luchtfoto's is echter geen schade waarneembaar aan de spoorlijn ten westen van Nijverdal. Aangezien geen kraters zijn waargenomen nabij de spoorlijn ten westen van Nijverdal, waardoor geen inslagenpatroon kan worden geanalyseerd, en in het archiefmateriaal wordt beschreven dat de bommen neerkwamen ten noorden van de spoorlijn, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend naar aanleiding van het bombardement op de spoorlijn bij Nijverdal.

<u>Conclusie</u>
Naar aanleiding van het bombardement op de spoorlijn bij Nijverdal op 25 februari 1945 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug.

5.4 BEOORDELING EN EVALUATIE BOMKRATERS OP DE HOLTERBERG

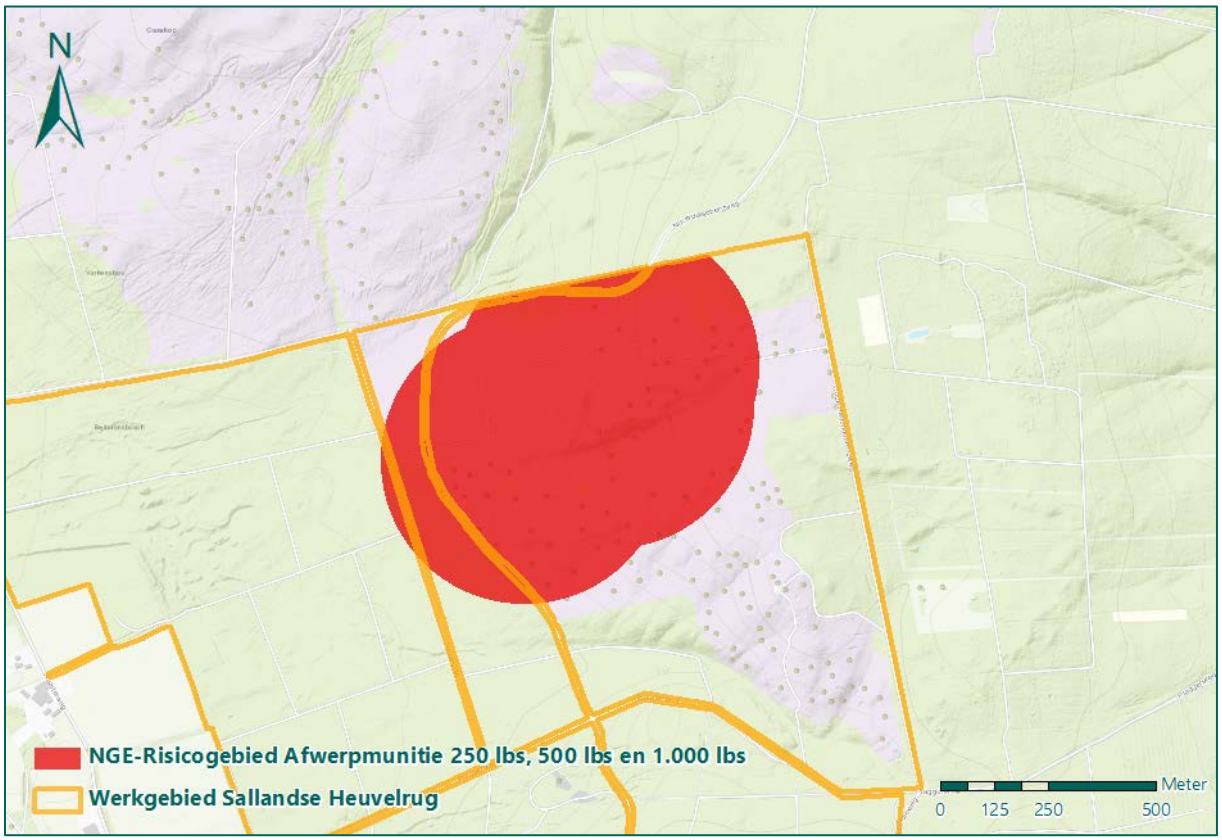
Op luchtfoto's van het werkgebied Sallandse Heuvelrug zijn ter hoogte van de Holterberg verschillende bomkraters waar te nemen, zie Figuur 27. In het geraadpleegde bronnenmateriaal is één melding aangetroffen van een waargenomen bominslag op de Nijverdalseberg op 4 januari 1944 omstreeks 11.00 uur. Er werden na onderzoek op ongeveer drie kilometer ten zuidwesten van Nijverdal zes bomkraters aangetroffen. De omgeving werd afgezocht op mogelijke blindgangers, maar deze werden niet aangetroffen. De bomkraters op de Holterberg liggen op ruim zes kilometer ten zuidwesten van Nijverdal. Daarnaast is in de bombardementsgegevens van de Engelse luchtmacht (zie bijlage 6) gezocht naar mogelijke meldingen van afgeworpen bommen in de omgeving van Nijverdal. Er is echter geen bombardement in de omgeving van Nijverdal op 4 januari 1944 vermeld.

Figuur 27: Bomkraters (rood omlijnd) op een luchtfoto d.d. 15 maart 1945.

Gezien de afstand tussen de gemelde bominslagen op de Nijverdalseberg en de bomkraters op de Holterberg wordt aangenomen dat de kraters niet afkomstig zijn van hetzelfde bombardement. Derhalve is niet bekend welk vliegtuig de bommen heeft afgeworpen op de Holterberg en welke type bommen zijn afgeworpen. Aangezien niet kan worden uitgesloten dat blindgangers zijn achtergebleven op de Holterberg wordt een NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug. Aan de hand van analyse van het inslagenpatroon is bepaald dat de maximale afstand tussen bommen afgeworpen door hetzelfde vliegtuig 306 meter bedraagt. Het WSCS-OCE schrijft voor dat bij een tapijtbombardement het verdachte gebied wordt afgebakend door de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Aan de straal van 306 meter wordt een buffer toegevoegd van 28 meter ter ondervanging van de horizontale verplaatsing van afwerpmunitie van de kalibers 500 en 1.000 lbs (8 meter) en de cartografische afwijking (20 meter). Het totale NGE-Risicogebied bedraagt een straal van 334 meter geprojecteerd rond de zichtbare bominslagen. Aan de hand van de kraters kan niet worden

bepaald welk kaliber brisantbom is gebruikt tijdens het bombardement. De meest ingezette kalibers geallieerde afwerpmunitie waren 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs brisantbommen. Binnen het NGE-Risicogebied kunnen NGE van deze kalibers aanwezig zijn. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 28.

Figuur 28: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de waargenomen bomkraters binnen het werkgebied Sallandse Heuvelrug.

Conclusie

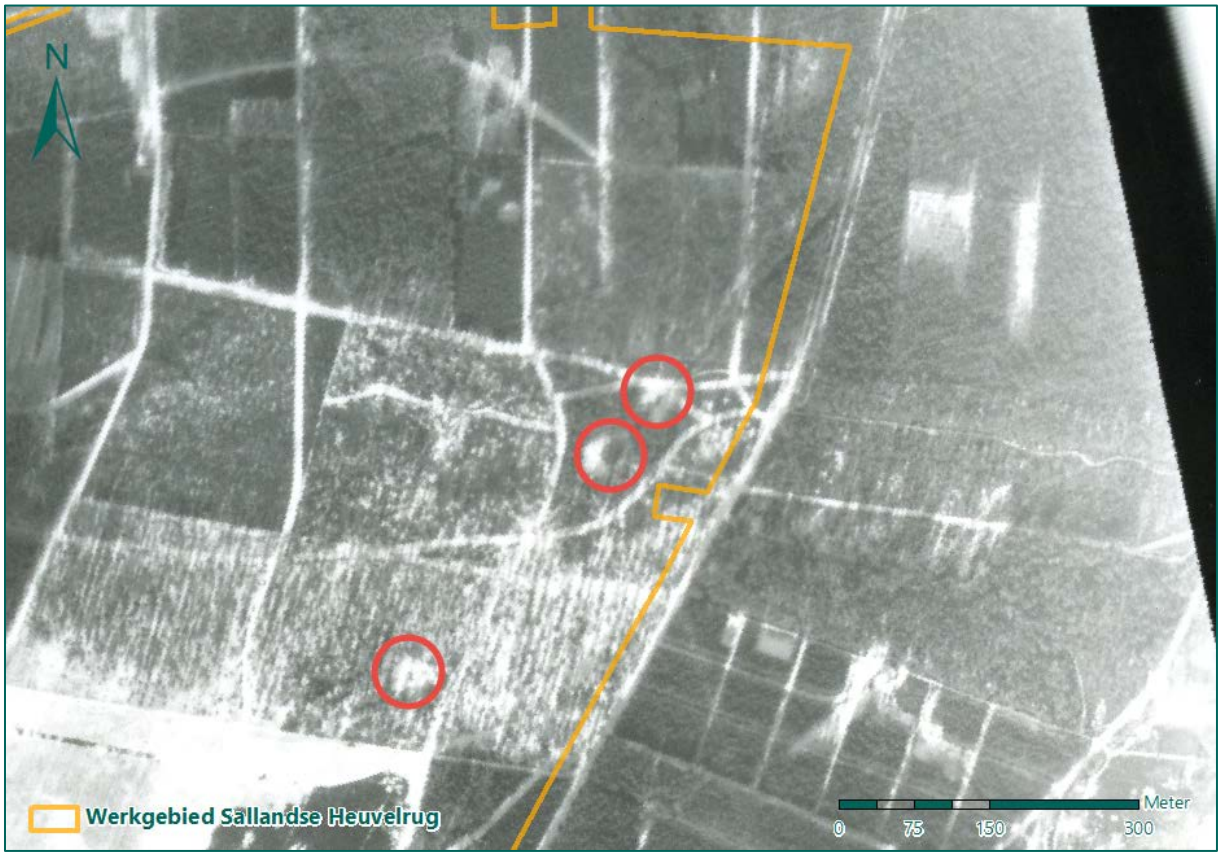
Naar aanleiding van de bomkraters op de Holterberg wordt ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen het NGE-Risicogebied kunnen brisantbommen van de kalibers 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs aangetroffen worden.

5.5 BEOORDELING EN EVALUATIE STELLINGEN EN GEDETONEERDE V1'S OP DE NIJVERDALSEBERG

In de laatste maanden van 1944 werd door de Duitse bezetter twee V1 stellingen opgericht op de Nijverdalseberg, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 3). Eén werd aangelegd aan de toeristenweg Nijverdal-Holten (Nijverdalsebergweg) ten zuiden van hotel Dalzicht en één aan dezelfde weg tussen de Koningsbelt en de Diepe Hel. In de collectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH, zie bijlage 4) wordt vermeld dat op 16 december 1944 om 5.30 uur de eerste lancering van een V1 wapen plaatsvond vanaf de V1 stelling nabij hotel Dalzicht. De startbaan liep 400 meter richting het zuiden en in de nabijheid stond luchtafweergeschut opgesteld.

De lanceringen van de V1 wapens verliepen niet allemaal voorspoedig en twee V1's kwamen op de Nijverdalseberg zelf tot ontploffing op 17 en 25 december 1944. Op luchtfoto's van 1 januari 1945 is gezocht naar de locaties van de V1 stelling en inslaglocaties van de ontplofte V1's. Op één van de

luchtfoto is een mogelijke startbaan en aanwezig, met in de nabijheid enkele verstoringen die wijzen op een neergestorte V1, zie Figuur 29.

Figuur 29: Verstoringen (rood omlijnd) binnen het werkgebied Sallandse Heuvelrug.

Er kan echter niet met zekerheid worden vastgesteld waar de V1 stellingen precies hebben gelegen en waar het luchtafweergeschut stond opgesteld. Daarnaast is niet duidelijk of de verstoringen in het landschap afkomstig zijn van het inslaan van een V1. Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 8) blijkt dat restanten van V1's zijn aangetroffen op de Nijverdalseberg. De richtlijnen van het WSCS-OCE schrijven voor dat de locatie van een geschutsopstelling en de inslaglocatie van een V1 afgebakend dienen te worden als NGE-Risicogebied. Echter, aangezien de precieze locaties van de geschutsopstelling en de neergekomen V1 niet bekend zijn, kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

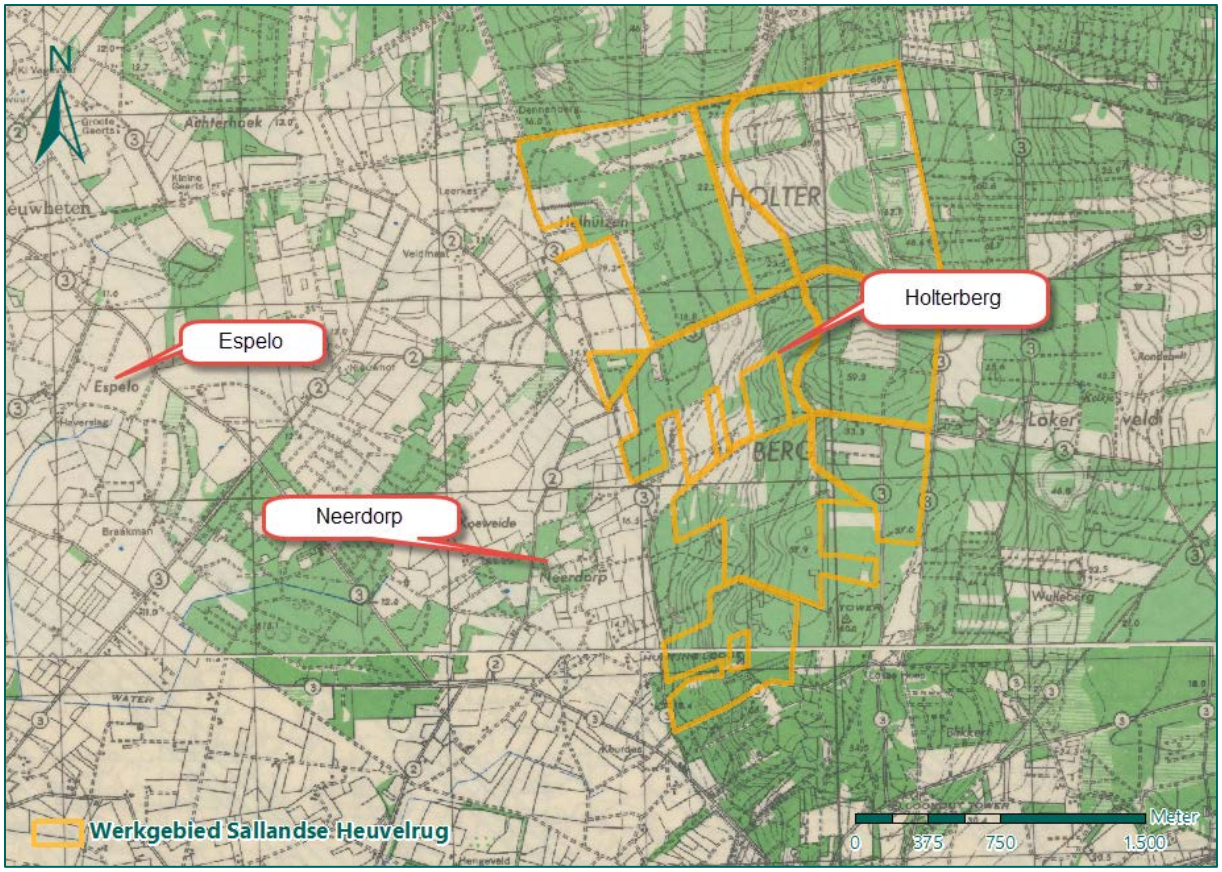
Conclusie

Naar aanleiding van de V1-stellingen, het luchtafweergeschut en de ontplofte V1's op de Nijverdalseberg wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug.

5.6 BEOORDELING EN EVALUATIE GEVECHTSHANDELINGEN TIJDENS DE BEVRIJDING VAN HOLTEN, HAARLE EN NIJVERDAL

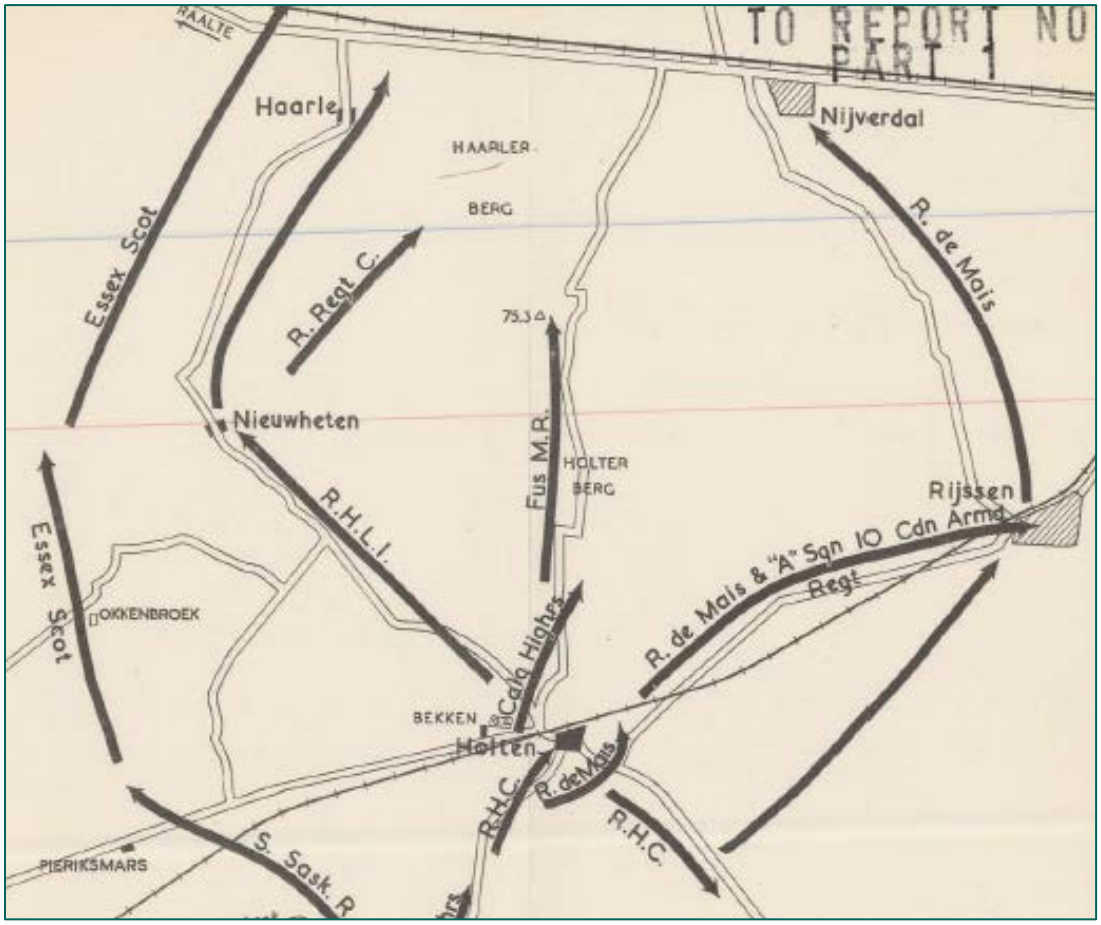
Aan het eind van de maart waren Canadese soldaten Holten vanaf het zuidoosten genaderd volgens de literatuur (zie bijlage 3). Ze trokken richting Holten, waar Duitse soldaten zich in boerderijen en achter de spoordijk hadden verschanst. Vanaf april werden Holten en omgeving beschoten met artillerie. Zo kwamen onder meer granaten neer in Neerdorp en Espelo. Op 8 april werd vanuit westelijke richting de aanval ingezet door de Canadese soldaten op de spoordijk bij Holten. De Canadese soldaten wisten de Duitsers bij de spoordijk bij Holten terug te dringen. Voordat de

infanteristen hun opmars vervolgden werden de Holterberg en Neerdorp door mortieren van het regiment *The Toronto Scottish* met 4,2 inch mortieren bestookt. Daarnaast werd ook artillerie ingezet op deze doelwitten. In Figuur 30 zijn bovengenoemde locaties weergegeven.

Figuur 30: Locaties die met artillerievuur en mortiervuur zijn bestookt door Canadese eenheden.

Op 9 april vervolgden de Canadese soldaten hun opmars naar het noorden. De opmars verliep in drie richtingen, zie Figuur 31. De opmars ten oosten, via Rijssen en Nijverdal, verliep zonder oorlogshandelingen, aangezien de Duitse eenheden, die in Nijverdal waren gestationeerd, terug werden getrokken naar het noorden. Op de route door de Holterberg werd eveneens weinig weerstand ondervonden door de Canadese troepen. Bij Haarle kwam het wel tot een hevig vuurgevecht met achtergebleven Duitse soldaten. Op 10 april 1945 waren de Canadese soldaten voorbij de Sallandse Heuvelrug getrokken en werd Hellendoorn bevrijd.

Figuur 31: Kaart van de Canadese opmars van 4 tot 10 april 1945.

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is niet gebleken dat er infanteriegevechten hebben plaatsgevonden binnen het werkgebied Sallandse Heuvelrug gedurende de bevrijding door de Canadese soldaten. De *War Dairies* van het Canadese leger zijn doorzocht op aanwijzingen welk gebied is beschoten door artillerie. In deze documenten is echter geen concrete plaats aangetroffen van de beschietingen. In het archiefmateriaal (zie bijlage 4) wordt vermeld dat na de oorlog munitie is aangetroffen nabij Helhuizen. Ten oosten van Helhuizen en de Helhuizerweg zijn mortiergranaten gevonden en bij de Motieweg granaten. Deze vondsten bevestigen de informatie uit de literatuur.

Volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE dient een gebied dat is beschoten door mortieren en artillerie situationeel afgebakend te worden. Het exacte gebied waar mortieren en granaten zijn neergekomen is niet bekend. Daarnaast zijn ook niet de precieze locaties bekend waar na de oorlog munitie is aangetroffen. Het bronnenmateriaal is te summier om een exact NGE-Risicogebied af te bakenen naar aanleiding van de beschietingen in begin april 1945. Derhalve wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug dat aan de Holterberg ligt.

<u>Conclusie</u>
Naar aanleiding van grondgevechten en artilleriebeschietingen gedurende de bevrijding in het begin van april 1945 kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden ter plaatse van het werkgebied Sallandse Heuvelrug.

6. Leemten in kennis en NGE-Risicogebieden

6 LEEMTEN IN KENNIS EN NGE-RISICOGEBIEDEN

In de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal is duidelijk geworden dat er oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden die relevant zijn voor de drie werkgebieden. Deze oorlogshandelingen hebben ertoe geleid dat op diverse locaties NGE kunnen zijn achtergebleven. In dit hoofdstuk zijn de leemten in kennis opgenomen. Vervolgens wordt een overzicht weergegeven van de risicogebieden. Tot slot zijn de soort, de hoeveelheid en verschijningsvorm van de mogelijk achtergebleven NGE uitgewerkt.

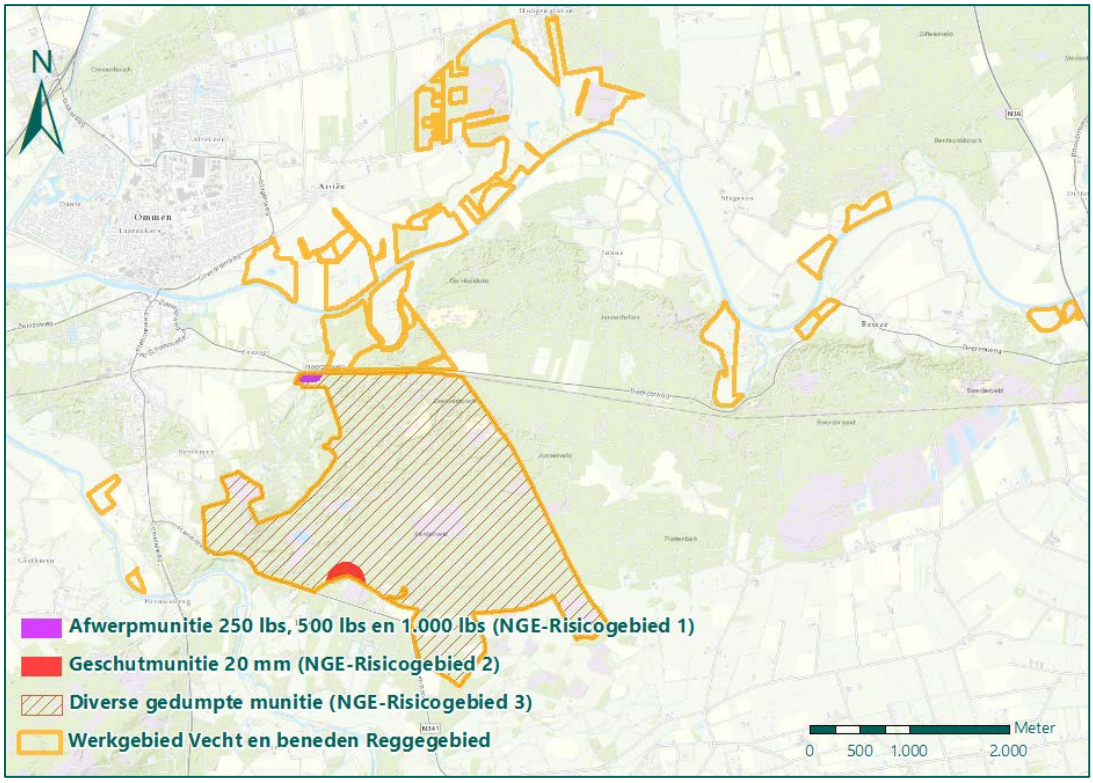
6.1 LEEMTEN IN KENNIS

Uit dit HVO-NGE is gebleken dat er een aantal leemten in kennis is, namelijk:

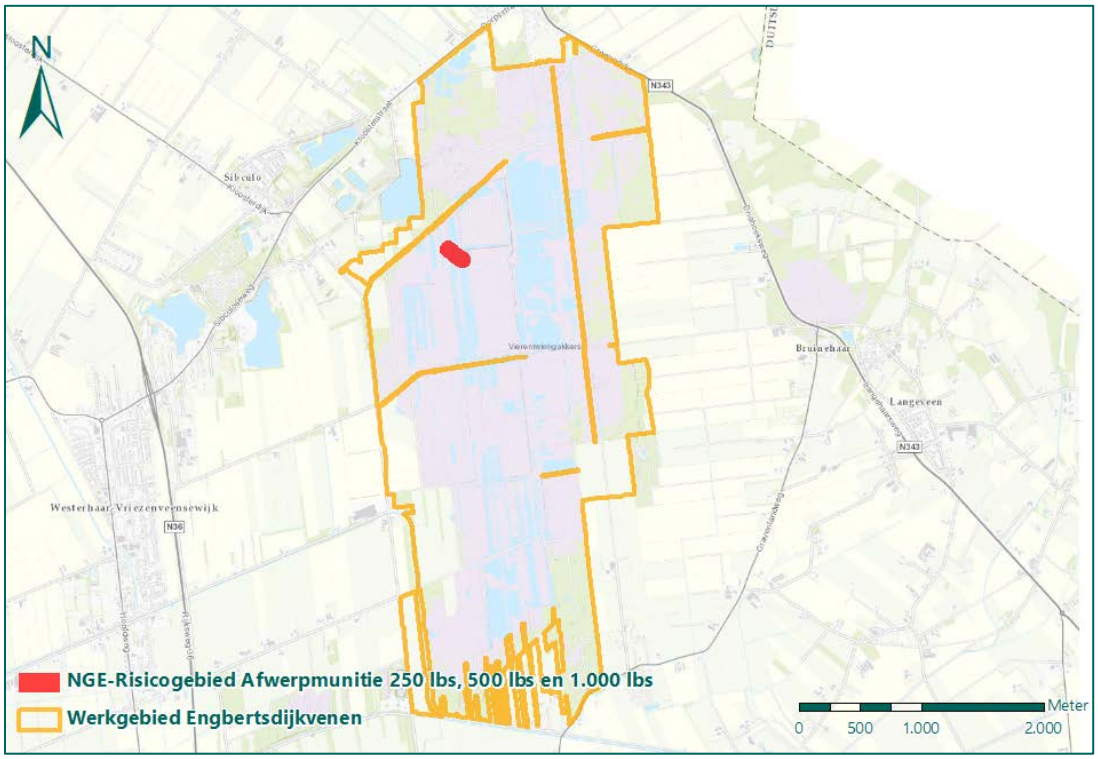
- Het is onvoldoende bekend of er gedurende de periode mei 1945 tot en met 1970 blindgangers en/of resten van vliegtuigbommen (en/of andere soorten NGE) aangetroffen, dan wel verwijderd zijn binnen de werkgebieden.
- Bij de munitieruimrapporten van de EOD is de locatie van de vindplaats vaak niet nauwkeurig weergegeven. Daarnaast is gebleken dat de kalibers niet altijd kloppen.
- In sommige gevallen is de informatie in het bronnenmateriaal te summier om een risicogebied te kunnen afbakenen. Aangezien de werkgebieden tijdens de oorlog reeds natuurgebieden waren, zijn diverse oorlogshandelingen weinig gedetailleerd beschreven. Zo is niet van alle luchtaanvallen de locatie van het doel bekend of is niet precies bekend door hoeveel toestellen en met welke wapens een aanval is uitgevoerd.
- Natuurgebieden werden door piloten gezien als ‘geschikte’ locatie voor het maken van een noodafworp, aangezien er weinig tot geen bebouwing was. De gebieden waar noodafworpen hebben plaatsgevonden werden echter nauwelijks bijgehouden.

6.2 HET VASTSTELLEN EN AFBAKENEN VAN HET NGE-RISICOGEBIED

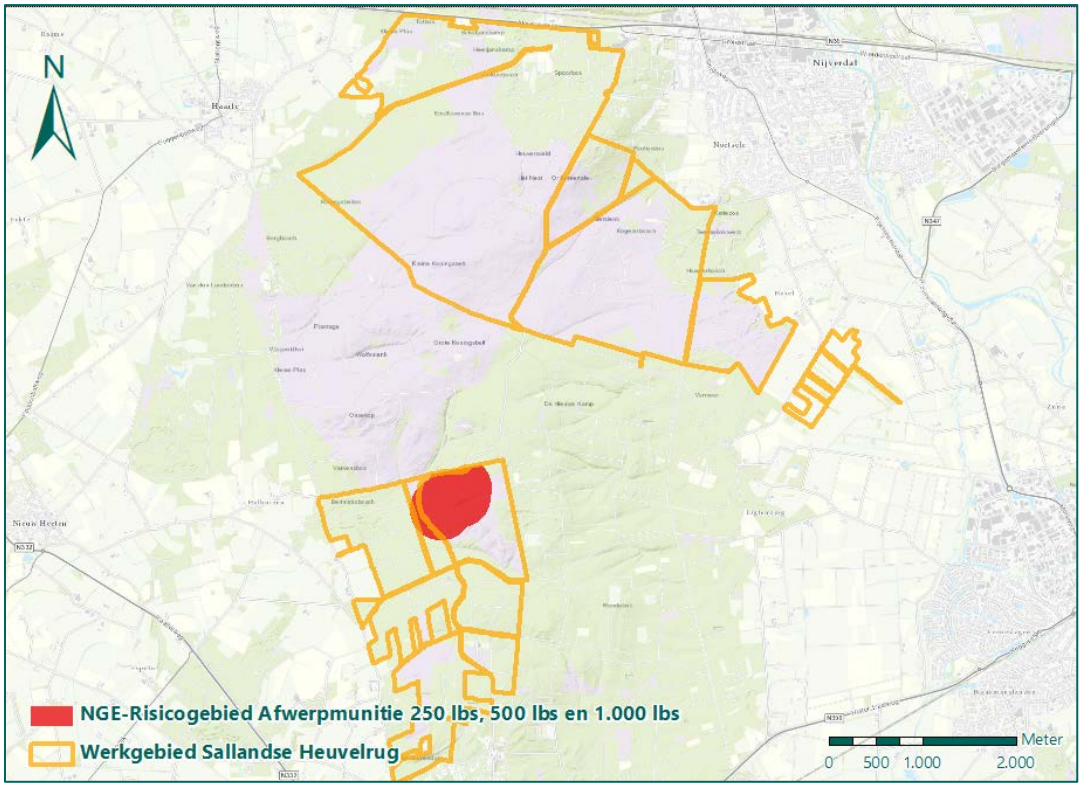
Op basis van de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal is vastgesteld dat mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven in de werkgebieden. In onderstaande figuren zijn de NGE-Risicogebieden weergegeven.

Figuur 32: NGE-Risicogebieden binnen het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

Figuur 33: NGE-Risicogebied binnen het werkgebied Engbertsdijkvenen.

Figuur 34: NGE-Risicogebied binnen het werkgebied Sallandse Heuvelrug.

6.3 SOORT, HOEVEELHEID EN VERSCHIJNINGSVORM VERMOEDE NGE

Op basis van bovenstaande paragrafen is vastgesteld dat in de werkgebieden NGE kunnen zijn achtergebleven. In onderstaande paragrafen wordt per werkgebied de soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE en de risicoanalyse uitgewerkt.

Op basis van de broninformatie is de soort NGE die aangetroffen kan worden binnen de werkgebieden vastgesteld. Per hoofdgroep en/of kaliber worden de verwachte aantallen en verschijningsvorm vermeld. De verschijningsvorm is van invloed op de risico's en vormt daarmee een belangrijke input voor de risicoanalyse.

6.3.1 Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

Soort	Hoeveelheid	Verschijningsvorm
Klein kaliber munitie (diversen)	Tientallen	Gedumpt, achtergelaten
Hand- en geweergranaten (diversen)	Enkelen	Gedumpt, achtergelaten
Munitie voor granaatwerpers (PIAT, *Panzerfaust*)	Enkelen	Gedumpt, achtergelaten
Munitie voor raketwerpers (*Panzerschreck*)	Enkelen	Gedumpt, achtergelaten
Geschutmunitie (Duits) 5 t/m 15 cm	Tientallen	Gedumpt, achtergelaten
Geschutmunitie 20 mm	Eén tot enkelen	Verschoten
Afwerpmunitie (Duits en geallieerd) tot 1.000 lbs	Eén tot enkelen	Gedumpt, achtergelaten
Afwerpmunitie 250 lbs, 500 lbs, 1.000 lbs	Eén tot enkelen	Afgeworpen

Tabel 1: Soort, hoeveelheid en verschijningsvorm vermoede NGE.

6.3.2 Werkgebied Engbertsdijkvenen

Soort	Hoeveelheid	Verschijningsvorm
Afwerpmunitie 250 lbs, 500 lbs, 1.000 lbs	Eén tot enkelen	Afgeworpen

Tabel 2: Soort, hoeveelheid en verschijningsvorm vermoede NGE.

6.3.3 Werkgebied Sallandse Heuvelrug

Soort	Hoeveelheid	Verschijningsvorm
Afwerpmunitie 250 lbs, 500 lbs, 1.000 lbs	Eén tot enkelen	Afgeworpen

Tabel 3: Soort, hoeveelheid en verschijningsvorm vermoede NGE.

7. Conclusie en advies

7 CONCLUSIE EN ADVIES

7.1 CONCLUSIE HVO-NGE

In dit HVO-NGE zijn de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Is er sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) de werkgebieden naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
  Er is sprake van NGE-Risicogebieden ter plaatse van de werkgebieden. Vanwege een bombardement bij de spoorlijn, de beschieting van een barakkenkamp en de dump van munitie door Duitse soldaten zijn NGE-Risicogebieden afgebakend binnen het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied. Binnen de werkgebieden Engberstdijkvenen en Sallandse Heuvelrug zijn NGE-Risicogebieden afgebakend naar aanleiding van op luchtfoto waargenomen bomkraters.

- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE kunnen worden verwacht?
  Binnen het werkgebied Vecht en beneden Reggegebied kunnen NGE van KKM (tientallen, gedumpt), hand- en geweergranaten (enkele, gedumpt), munitie voor granaatwerpers (enkele, gedumpt), munitie voor raketwerpers (enkele, gedumpt) geschutmunitie (tientallen, gedumpt, verschoten) en afwerpmunitie (één tot enkelen, gedumpt, afgeworpen) zijn achtergebleven.

  Binnen het werkgebied Engbertsdijkvenen kunnen NGE van afwerpmunitie (één tot enkelen, geworpen) zijn achtergebleven. Binnen het werkgebied Sallandse Heuvelrug kunnen NGE van afwerpmunitie (één tot enkele, afgeworpen) zijn achtergebleven.

7.2 ADVIES

Uit het HVO-NGE is gebleken dat binnen de werkgebieden NGE-Risicogebieden liggen. Opsporing van NGE kan, indien gewenst, worden beperkt tot de locaties waar door de geplande civieltechnische werkzaamheden een verhoogd risico ontstaat voor de Arbo- en/of openbare veiligheid. In dit geval betreft dit vooral de locaties waar grondroerende werkzaamheden zoals graafwerkzaamheden, het plaatsen van damwanden en funderingspalen, aanbrengen van verticale drainage, etc., gaan plaatsvinden. Daar waar het huidig grondgebruik wordt gecontinueerd is, zo mogelijk, geen sprake van een verhoogd risico en is opsporing niet noodzakelijk.

Om te bepalen waar een verhoogd risico ontstaat, adviseert REASeuro een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) te laten uitvoeren. Om een PRA-NGE te kunnen uitvoeren, is een uitgewerkt (concept) ontwerp van de in het gebied geplande projecten noodzakelijk. Daarnaast is het van belang te kunnen beschikken over gegevens met betrekking tot de bodemopbouw, grondmechanische eigenschappen, grondwaterstanden, milieuhygiënische kwaliteit, etc.

De PRA-NGE heeft tot doel antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied binnen het werkgebied?
  Het NGE-risicogebied is in het HVO-NGE horizontaal afgebakend. Aan de hand van diverse parameters (zoals grondsoort en naoorlogse werkzaamheden) wordt het verdacht gebied horizontaal en verticaal afgebakend. Hierbij wordt ook gekeken of de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een NGE in de bodem aangepast dienen te worden.

- Welke werkzaamheden kunnen veilig worden uitgevoerd in verdacht gebied?

In een PRA-NGE worden de werkzaamheden die effect kunnen hebben op de mogelijk aanwezige NGE geïdentificeerd op basis van de plan- en/of ontwerptekeningen. Op basis hiervan kunnen de risico's worden beschreven. De volgende onderwerpen worden in een PRA-NGE uitgewerkt:

a. De risicovolle handelingen;
b. Het mogelijke effect van deze handelingen op eventueel aanwezige NGE;
c. De kans op een ongewenst effect;
d. De mogelijkheid tot opsporing van eventueel aanwezige NGE voor start van de reguliere werkzaamheden. Indien van toepassing, worden in een PRA-NGE de verschillende toepasbare opsporingsmethoden beschreven. Hierbij worden de voor- en nadelen van de verschillende technieken beschreven. Op basis hiervan wordt in een PRA-NGE een advies gegeven over de best toepasbare opsporingsmethode;
e. Beheersmaatregelen indien opsporing vooraf niet mogelijk is (andere uitvoeringswijze, inzet aangepast materieel, afscherming omgeving, etc.).

- Wat is het benodigde budget voor het benodigde vervolgonderzoek?

- Wat is de doorlooptijd van het benodigde vervolgonderzoek?

- Wat is het OCE-kennisniveau bij de opdrachtgever en is het de opdrachtgever aan te bevelen om enkele werknemers op te leiden en zich zo optimaal voor te bereiden op haar/zijn taken bij toekomstige NGE-gerelateerde werkzaamheden?

Tevens is uit het HVO-NGE gebleken dat het bronnenmateriaal in enkele gevallen te summier is om een NGE-Risicogebied te kunnen afbakenen. Zo zijn er aanwijzingen dat brokstukken van neergestorte vliegtuigen, munitie van beschietingen en noodafworpen terecht zijn gekomen in de werkgebieden, maar aan de hand van het bronnenmateriaal geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

Mocht er tijdens werkzaamheden spontaan een NGE aangetroffen worden, dan dienen de volgende acties ondernomen te worden:
- Het werk ter plaatse van de vindplaats dient te worden stilgelegd.
- De werklocatie, in ieder geval rondom het NGE, dient te worden afgezet. Het aanwezige personeel dient op de hoogte te worden gebracht van de vondst en geïnstrueerd te worden uit de buurt te blijven.
- Er dient contact te worden opgenomen met de politie (0900-8844). De vondst dient gemeld te worden aan de politie. De politie neemt vervolgens contact op met de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD).
- Als de EOD op locatie is, wordt een afspraak gemaakt voor de ruiming. De EOD maakt deze afspraak met de gemeente, of de politie namens de gemeente.
- De EOD geeft aan de gemeente, of de politie namens de gemeente, advies over de in acht te nemen veiligheidsmaatregelen.
- Indien de te nemen veiligheidsmaatregelen dit toelaten, kan de gemeente aan de EOD advies vragen over de mogelijkheden tot doorwerken op de betreffende locatie, dan wel elders in de nabijheid van het werk en de daarbij in acht te nemen veiligheidsmaatregelen totdat het NGE wordt geruimd.
- Het NGE wordt geruimd.

Indien NGE worden aangetroffen binnen het werkgebied, is dit nieuwe feitelijke informatie. Als deze situatie zich voordoet, moet in overleg met een ter zake deskundige worden vastgesteld of sprake is van een incident of dat er aanleiding is de werkwijze aan te passen.

5. Bijlagen

8 BIJLAGEN

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST (3 BLADEN) 58
BIJLAGE 2 OVERZICHT VAN DE (ARCHIEF) INSTELLINGEN 61
BIJLAGE 3 GERAADPLEEGDE LITERATUUR 62
BIJLAGE 4 GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN 85
BIJLAGE 5 OVERZICHT LUCHTFOTO'S 109
BIJLAGE 6 UITSNEDE GEALLIEERDE STAFKAART EN THE NATIONAL ARCHIVES 110
BIJLAGE 7 EOD: MUNITIERUIMRAPPORTEN 117
BIJLAGE 8 EOD: MIJNENVELDKAART EN MMOD 119
BIJLAGE 9 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN 121
BIJLAGE 10 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST 123
BIJLAGE 11 TEKENINGEN 124

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST (3 BLADEN)

Begrip	Afkorting	Definitie
Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven	WSCS-OCE	Het WSCS-OCE is het werkveldspecifiek certificatieschema voor het opsporen van Conventionele Explosieven. Hierin zijn onder andere richtlijnen, proceseisen en deskundigheidseisen opgenomen. Het WSCS-OCE is sinds 1 juli 2012 de opvolger van de Beoordelingsrichtlijn Opsporen Conventionele Explosieven (BRL-OCE) en is wettelijk verankerd in de Arbowet. Om het maatschappelijk belang – veiligheid en gezondheid van en rondom de arbeid – te waarborgen, is door de overheid gekozen voor een wettelijk verplichte certificatieregeling voor de borging van de kwaliteit/veiligheid van het opsporen van conventionele explosieven.
Conventionele Explosieven	CE	Elk explosief dat niet als geïmproviseerd, nucleair, biologisch of chemisch kan worden aangemerkt. Bij het opsporingsproces wordt aan CE gelijkgesteld en als zodanig behandeld: - CE die geen explosieve stoffen (meer) bevatten; - Restanten van CE die door leken als zodanig herkenbaar zijn; - Voorwerpen die door leken kunnen worden aangemerkt als CE; - Wapens of onderdelen daarvan.
Niet Gesprongen Explosieven	NGE	Door REASeuro gehanteerd begrip waaronder wordt verstaan: alle explosieven of onderdelen/restanten van explosieven die niet of gedeeltelijk hebben gefunctioneerd. Onder NGE vallen: - Conventionele Explosieven (CE); - Geïmproviseerde explosieven; - Explosieven voor civiel gebruik; - Chemische explosieven; - Biologische explosieven; - Nucleaire explosieven.
Niet Gesprongen Explosieven - Bodemonderzoek	NGE-Bodemonderzoek	Werkwijze van REASeuro waaronder wordt verstaan: de integrale totaal aanpak voor de NGE-problematiek bestaande uit vijf afzonderlijke fasen. Hierdoor kan de opdrachtgever telkens een weloverwogen besluit nemen en zijn vervolgacties plannen met als doel dat de opdrachtgever de regie over het project in handen houdt. De vijf fasen zijn: 1. HVO-NGE (Historisch Vooronderzoek NGE). 2. PRA-NGE (Projectgeboden Risicoanalyse NGE). 3. Projectplan-NGE. 4. Uitvoering-NGE. 5. PvvO-NGE (Proces-verbaal van Oplevering).
Historisch Vooronderzoek - Niet Gesprongen Explosieven	HVO-NGE	Bureaustudie waarin het beschikbare feitelijke bronnenmateriaal van de periode 1940-1945 (incl. naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten) wordt beoordeeld en geëvalueerd. Doel

Begrip	Afkorting	Definitie
		is om vast te stellen of in de werkgebieden sprake is van een NGE-Risicogebied in relatie tot het werkgebied. Het HVO-NGE bestaat uit: - Rapportage. - Positief of negatief advies. - In het geval van een positief advies: Horizontale afbakening NGE-Risicogebied(en). - NGE-Risicokaart.
Werkgebied	-	Het door de opdrachtgever aangegeven gebied waarbinnen reguliere werkzaamheden (niet NGE-gerelateerd) uitgevoerd gaan worden of waar een functieverandering wordt doorgevoerd.
Conflictzone	-	Een globaal afgebakend gebied waarbinnen (intensieve) gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden. De afbakening is gebaseerd op het beschikbare bronnenmateriaal, maar kan gezien de aard van de gevechtshandelingen niet nauwkeurig worden begrensd.
Positief advies	-	Beoordeling en evaluatie van het feitelijk bronnenmateriaal heeft aangetoond dat NGE kunnen worden aangetroffen in de werkgebieden. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt geadviseerd. Tevens vormt een positief advies de legitimatie voor het indienen van een Raadsbesluit t.b.v. van een Rijksbijdrage.
Negatief advies	-	Op basis van de beoordeling en evaluatie van het feitelijk bronnenmateriaal wordt niet verwacht NGE aan te treffen in de werkgebieden. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt niet geadviseerd. De geplande werkzaamheden kunnen regulier worden uitgevoerd.
Niet Gesprongen Explosieven - Risicogebied	NGE-Risicogebied	Gebied waar op basis van feitelijk bronnenmateriaal een risico op het aantreffen van NGE bestaat naar de situatie van 1940-1945 (inclusief naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten). Het NGE-risicogebied is horizontaal afgebakend, waarin zijn opgenomen: - Eventuele onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal (o.a. cartografische onnauwkeurigheden). - De maximale horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.
Niet Gesprongen Explosieven - Risicokaart	NGE-Risicokaart	Cartografische weergave van het (de) NGE-Risicogebied(en).
Projectgebonden Risicoanalyse -Niet Gesprongen Explosieven	PRA-NGE	Bureaustudie waarin het verdachte gebied binnen het NGE-Risicogebied wordt afgebakend. Daarnaast worden de risico's van de voorgenomen reguliere werkzaamheden in relatie tot de aan te treffen NGE vastgesteld.

Begrip	Afkorting	Definitie
		De PRA-NGE bestaat o.a. uit: - Indien nodig het opvullen van leemten in kennis van het HVO-NGE. - De horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied. - Een NGE-Risicoanalyse. - Het bepalen van aanvaardbare risico's. - Het opsporingsadvies - De mogelijkheid tot een proefdetectie.
Verdacht gebied	-	De horizontale en verticale afbakening van het NGE-Risicogebied. Bij de afbakening is o.a. rekening gehouden met: - Het vaststellen van de horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem (inkaderen NGE-Risicogebied). - De mogelijke inperking van de onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal. - De naoorlogse werkzaamheden (zoals ontgravingen, ophogingen etc.). - De bodemkundige parameters (zoals grondsoort en draagkracht van de grond).
Opsporingsgebied	-	Het verdachte gebied binnen het werkgebied waar voorafgaand aan de reguliere werkzaamheden de opsporing naar NGE wordt geadviseerd.
Bijdragebesluit / Gemeentefonds	-	Regeling voor Rijksfinanciering van (een deel) van de kosten voor het NGE-bodemonderzoek.
Proefdetectie	-	Een steekproef die binnen het opsporingsgebied kan worden uitgevoerd om de mate van detectieverstoring vast te stellen (de proefdetectie is non-destructief). Op basis van een proefdetectie kan de meest efficiënte opsporingsmethodiek worden bepaald en het voor de opsporing benodigde budget en de doorlooptijd worden onderbouwd.
Reguliere werkzaamheden	-	Alle door de opdrachtgever voorgenomen niet NGE-gerelateerde werkzaamheden. Enkele voorbeelden zijn civieltechnische, milieutechnische en archeologische werkzaamheden.

BIJLAGE 2 OVERZICHT VAN DE (ARCHIEF) INSTELLINGEN

- Archief van de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD) in Soesterberg;
- Gemeentearchief Hardenberg-Ommen in Hardenberg;
- Gemeentearchief Twenterand in Vriezenveen;
- Gemeentearchief Hellendoorn in Hellendoorn;
- Gemeentearchief Rijssen in Rijssen;
- Gemeentearchief Wierden in Wierden;
- Historisch Centrum Overijssel in Zwolle;
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag;
- NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies in Amsterdam (NIOD);
- Luchtfotocollectie en stafkaartcollectie van de afdeling GEO-informatie van het Kadaster in Zwolle (Kadaster);
- Luchtfotocollectie van de Universiteit en Researchcentrum, afdeling Speciale Collecties in Wageningen (Wageningen UR);
- Luchtfotocollectie Luftbilddatenbank in Estenfeld, Duitsland;
- Luchtfotocollectie The National Collection of Aerial Photography (NCAP) in Edinburgh, Schotland;
- Semi-Statische Archiefdiensten (SSA) in Rijswijk;
- The National Archives (TNA) in Londen;
- REASeuro bibliotheek.

BIJLAGE 3 GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Voor dit HVO-NGE is de volgende literatuur geraadpleegd:

Afkorting	Auteur	Titel	Relevant
ALT	Altena, J.,	*Bommen op Diffelen. 28 november 1944* (Hardenberg 2012).	Nee
BER	Berg, van den, F.,	*In het hart getroffen. Het bombardement op Nijverdal, 22 maart 1945* (Nijverdal 2005).	Ja
BUT	Buter, A.,	*Vuur over Twente* (z.p. 1970).	Ja
CAN	Canadian Military Historical Section	*The concluding phase of operations by the First Canadian Army* (z.p. 1950).	Ja
COR1	Cornelissen, C.B.,	*Storm uit het noorden. Mobilisatie en Duitse inval in Twente 1939 – 1940* (Oldenzaal 1985).	Ja
COR2	Cornelissen, C.B.,	*Van grasmat tot fliegerhorst. Een oorlogsdocumentatie over de luchtstrijd boven het oostelijk deel van Overijssel* (Oldenzaal 1998).	Ja
HAV	Haverkate, J., e.a.,	*Vrij van D-Day tot V-Day. Een journalistieke documentaire over de bevrijding van de Achterhoek en Twente – voorjaar 1945* (Enschede 1985).	Ja
HEI	Heijink, G. e.a.,	*Met onvergetelijke moed. Oorlog, Verzet en Bevrijding in N.O. Overijssel* (Hardenberg 2005).	Ja
HIL	Hilbrink, C., Kienhuis, M. en Vos, K,	*De Pruus komt! Overijssel in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1990).	Ja
HOL	Hols, M.J.G. en Steunenberg, H.J.,	*Holten in oorlogstijd. Kroniek van Holten gedurende dag jaren van de Tweede Wereldoorlog* (Nijverdal 1984).	Ja
HUU	Huurman, C.,	*Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd, 1939-'45* (Eindhoven 2001).	Ja
KLA	Klaassen, M.,	*Zij kwamen bij dag en nacht. De luchtoorlog boven noord-oost Twente 1940-1945* (z.p. 1990).	Nee
KOK1	Kokhuis, G. J. I.,	*Twente 1940-1945* (Almelo 1969).	Ja
KOK2	Kokhuis, G. J. I.,	*Twente in de Tweede Wereldoorlog* (Enschede 1993).	Ja
LAS	Last, J. en Breughel, G.W.,	*Aan de bronnen van het verzet. De strijd der gemeente Ommen tegen de Duitse overheersing 1940-1945* (Amsterdam z.j.).	Ja
MAA	Maathuis, B.,	*http://www.luchtoorlogboventwente.nl/*	Ja
MID	Middlebrook, M., en Everitt, C.,	*The Bomber Command War Diaries. An operational reference book 1939-1945* (Leicester 1996).	Nee
PAT	Pater, de, B.C. e.a.,	*Grote Atlas van Nederland 1930-1950* (Zierikzee 2005).	Ja
POO1	Poorterman, H.W.,	*Stampende laarzen. Op de grens van Twente en Salland* (Enschede 1981).	Ja
POO2	Poorterman, H.W.,	*Van bezetting naar bevrijding. 1940-1945 in Nijverdal, Hellendoorn, Marle, Haarle, Daarle, Hulsen, Eversberg* (Enschede 1978).	Ja
ROD	Rodijk, J. e.a.,	*Opdat niet wordt vergeten. Vliegtuigen, neergestort in de gemeente Hellendoorn gedurende de Tweede Wereldoorlog* (Nijverdal 2004).	Ja
ROE	Roest, H.,	*Overijssel bevrijd* (Ljubljana 1994).	Ja
SGLO	Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945	*http://www.studiegroepluchtoorlog.nl/*	Ja
STA1	Stappenbelt, W.,	*Ommen onder kroon en kruis. Deel 1 1937-1942* (Ommen 1995).	Nee
STA2	Stappenbelt, W.,	*Ommen onder kroon en kruis. Deel 2 1943-1945* (Ommen 1995).	Ja

VBO	Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis	*Overijsselse Historische Bijdragen. Archeologie van de Tweede Wereldoorlog in Overijssel* (Deventer 2010).	Ja
VER	Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945	*http://www.vergeltungswaffen.nl/*	Ja
WOL	Wolterink, R.,	*Rijssen en Rijssenaren in de Tweede Wereldoorlog* (z.p. 2004).	Nee
WON	Wonink, H.,	*Stille getuigen 1940-1945. Tastbare herinneringen aan de oorlogsjaren in Oost Nederland* (Hengelo 1990).	Ja
ZWA 1&2	Zwanenburg, G.J.,	*En Nooit was het Stil. Kroniek van een Luchtoorlog* (2 dln. & supplement; Oldemarkt).	Ja

Tabel 4: Verwijzing literatuur.

In de onderstaande tabellen wordt per periode de gebeurtenissen die betrekking hebben op de werkgebieden weergegeven.

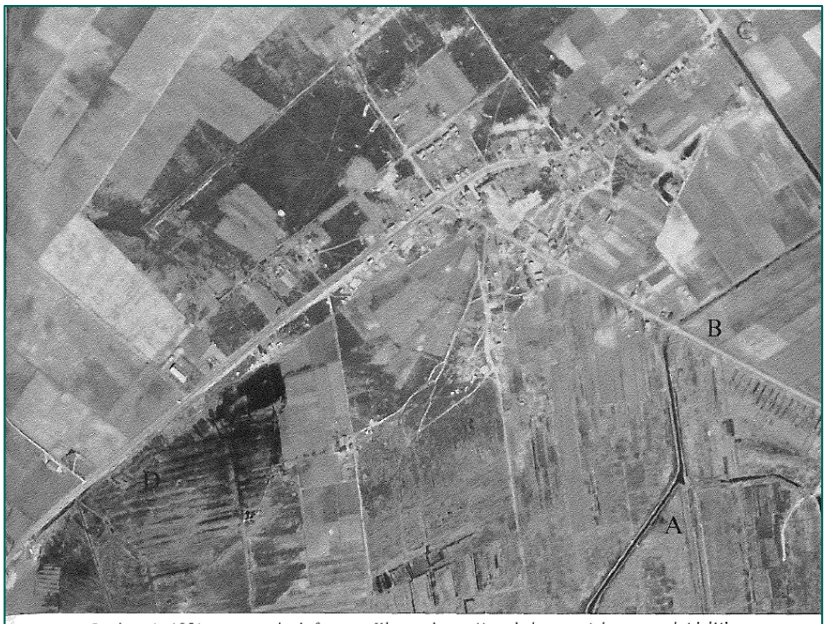
Vooroorlogse periode en de Duitse inval mei 1940

Duitsland was al tijden bezig met de voorbereidingen voor een overweldigende (lucht-) aanval op West-Europa. Tijdens de Duitse inval van 10 mei 1940 werden door de bombardementen voornamelijk militaire doelen en vliegvelden in het westen van Nederland getroffen. Rond Den Haag werden op verschillende plaatsen parachutisten gedropt. Het bombardement op Rotterdam van 14 mei 1940 dwong Nederland tot overgave. In het oosten van het land lagen slechts mondjesmaat kleine groepen grenstroepen en langs de IJssel lag een verdedigingslinie. Bij de Grebbelinie heeft het Nederlandse leger drie dagen hard gevochten. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen:

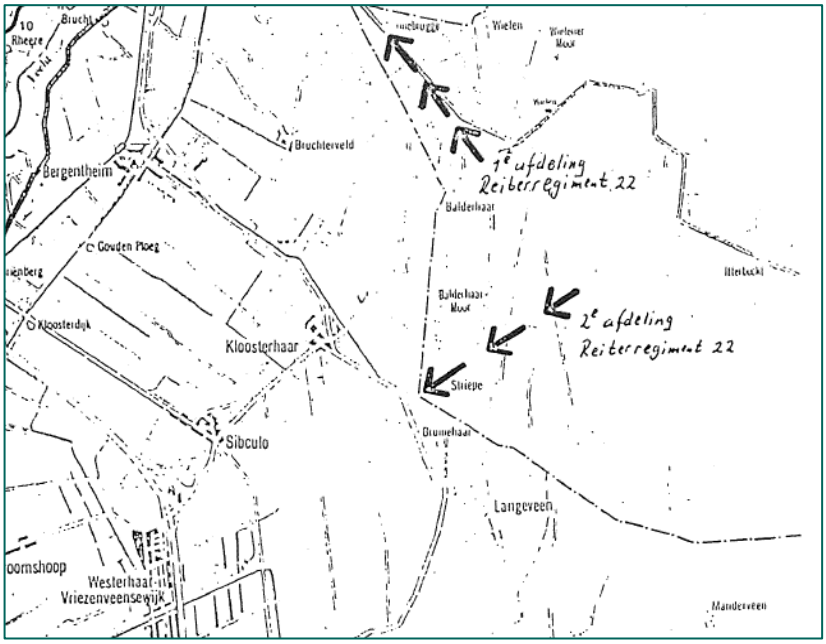
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
Zomer 1939	In de zomer van 1939 bezocht koningin Wilhelmina, in gezelschap van prinses Juliana en prins Bernhard, oefenende troepen op de Overijsselse Heuvelrug. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.1.*	HIL	7
Mei 1940	Grenspost nr. 18 had in Kloosterhaar zijn onderkomen in het voormalig werkverschaffingskamp dat vlak voor het dorp aan de Groenedijk lag. De wacht van het detachement bevond zich zo'n 300 meter naar het zuidoosten, vlak achter de brug over 'De Wieke', bij de familie Potgieter. Ten tijde van alarmsituaties werd de brug door de soldaten omhoog gedraaid, evenals de brug die zich een kilometer noordelijker, over hetzelfde kanaal, bevond. Om verzekerd te zijn van regelmatige patrouillering langs de grens was er tevens een vijftal marechaussees in het dorp ingekwartierd. De groep was tijdelijk versterkt met eenzelfde aantal soldaten. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.1.*	COR1	107
10 mei 1940	In Kloosterhaar brak de hel al vroeg los. Terwijl soldaat Reerink zich op zijn motorfiets naar Ommen haastte om de grensoverschrijding door te geven aan majoor Langenhagen, hadden zijn kameraden het vuur op de aanvallers geopend. De grenswachten schoten als razenden en konden de Duitsers geruime tijd op afstand houden, maar toen de stoottroepen versterking kregen van cavaleristen te paard drongen de goed getrainde soldaten meer en meer naar voren. Met hun moderne mitrailleurs en machinepistolen legden ze de twee loopgraven onder een waar gordijn van kogels. Op een gegeven moment was het Duitse vuur zo intens, dat het de Nederlandse soldaten onmogelijk was om gerichte schoten af te geven. 'Vuren! Vuren!' klonk het achter hen. Twee sergeanten spoorden de mannen voortdurend aan. 'Haal de mitrailleur' schreeuwde één van hen tot Nijmeijer die mitrailleurschutter was. 'Breng hem zelf maar, dan zal ik er wel mee schieten' was diens antwoord. Voor geen geld zou hij nu de loopgraaf verlaten. Dat	COR1	130-133

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.

stond gelijk aan zelfmoord. Het Duitse vuur was erg nauwkeurig en zodra een van de verdedigers zijn hoofd iets te lang boven de rand van de stelling uitstak, spatte hem het zand om de oren. Plotseling werd de versterking ook van rechts beschoten! De Duitsers naderden de loopgraaf in de dekking van het huis van de familie Lensen dat daar nog geen 40 meter van verwijderd was. Snel stelden ze een mitrailleur op in de slaapkamer die uitzicht bood op de zijkant van de versterking. Met het eerste salvo rinkelden de ruiten aan diggelen en sloeg de kogelregen middenin de stelling. De grenswachten konden niets anders doen dan dekking zoeken. Sprongsgewijs naderden de Duitsers, totdat sergeant-majoor Kaufmann de stelling overgaf.

Op deze, in 1951 genomen, luchtfoto van Kloosterhaar zijn enkele essentiele punten duidelijk herkenbaar, zoals de Van Royenswijk (A) met daarover de bruggen bij Potgieter (B) en Sickman (C), het onderkomen voor grenswachtdetachement nr. 18 en de Boerendijk waarover de Duitse troepen trokken op hun weg naar het Overijssels kanaal (D).

- *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.1.*

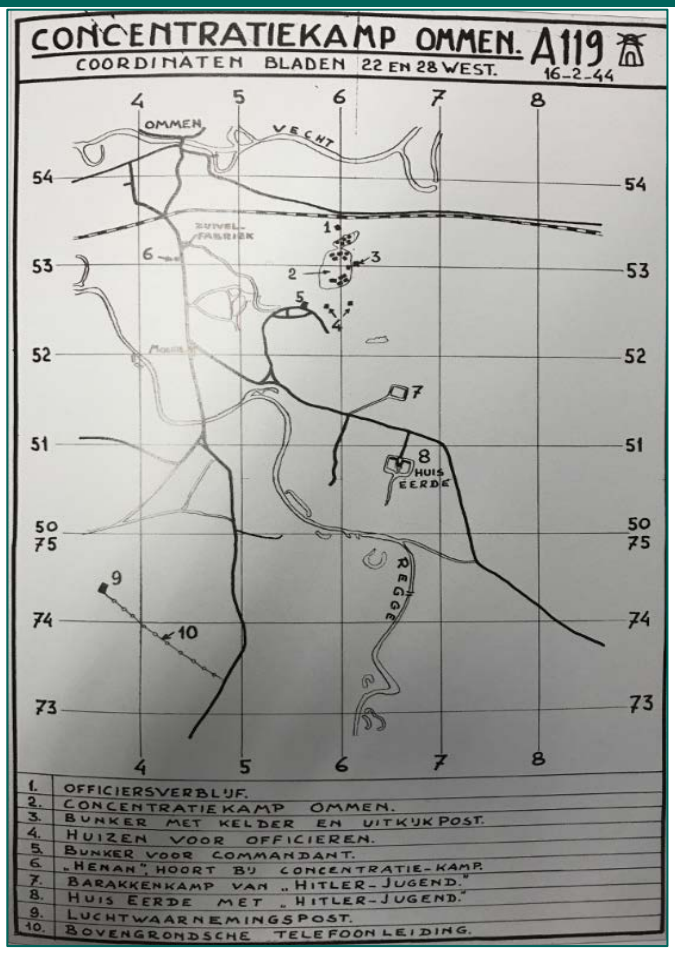
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Bij de grensschermutselingen bij de Bruinehaar en Kloosterhaar werd helaas een Nederlandse soldaat verwond. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.1.*	KOK2	23

Tabel 5: Overzicht gebeurtenissen Duitse inval mei 1940.

De bezetting van 1940 tot juni 1944 (*D-Day*)

Nadat in 1941 de geallieerde verliezen waren gestegen en de luchtoperaties beperkt bleven, kwam er in februari 1942 een verandering in de Britse strategie. De strategie van de nachtelijke precisiebombardementen werd verlaten voor wat betreft Duitsland en vervangen door bombardementsvluchten op Duitse (industrie)steden. Op deze wijze hoopten de geallieerden het moreel van de Duitse burgers te breken. Voor de bezette gebieden gold nog altijd dat de bevolking zoveel mogelijk gespaard moest blijven en slechts doelen die voor de Duitse oorlogvoering van groot belang waren, bestookt mochten worden. In de zomer van 1942 verscheen de Amerikaanse luchtmacht ten tonele. In tegenstelling tot de Engelse *Royal Air Force* (*RAF*) voerden de Amerikanen hun acties overdag uit en hielden zij vast aan de precisiebombardementen. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
1940-1945	Een negatieve historische ontwikkeling kent Ommen in de oorlogsjaren 1940-1945, als het landgoed van de baron van Pallandt in beslag wordt genomen voor de oprichting van een concentratiekamp op de Besthemerberg. Dit kamp krijgt de naam: 'Erika'. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	HEI	112
	Om de achterstand bij de executie van straffen op te heffen werd voorgesteld door de Duitse bezetter om een concentratiekamp op te zetten. De keuze van de bezetter viel in het voorjaar van 1942 op het reeds bestaande kamp te Ommen. In de jaren twintig was hier door de organisatie van Nederlandse Theosofen een gebouwencomplex opgericht. Na de opheffing van de Orde van de Ster in 1929 bleef het kamp te Ommen in stand. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	HIL	68
	In juni 1942 werd in het voormalige Sterkamp van de Theosophische Vereeniging op ca. vijf kilometer ten zuidoosten van Ommen, waar in de herfst van 1941 al een opleidingskamp voor de SS was gevestigd, op last van de Generalkommissariat zur besonderen Verwendung een gevangeniskamp voor mannen ingericht. Ommen/Erika werd na eerdere beschietingen door geallieerde vliegtuigen tijdens de Canadese opmars in Oost-Nederland op 5 april 1945 in zijn geheel ontruimd naar Westerbork.	PAT	379

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.*		
	In tegenstelling tot de concentratiekampen in Vught en Amersfoort, die tot het SS-complex behoorden, stond het kamp Erika te Ommen vanaf 1941 onder bevel van het "Generalkommissariat z. b. V". (zur besonderen Verwendung), dat tot september 1944 de leiding had van de "Arbeidsinzet". Aanvankelijk was het plan om er een opleidingskamp van te maken voor mannen, die leidende functies zouden krijgen in de bezette gebieden van de Sovjet-Unie. Ook werd het kamp een tijdje gebruikt als oefenkamp ten behoeve van de SS. Bij een beschieting door Engelse vliegtuigen op 14 januari 1944 vielen er drie doden onder de gevangenen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.*	ROE	142-145
	Duitse militairen hielden bij herhaling militaire oefeningen in de omgeving van Hellendoorn en Nijverdal. Avondoefeningen concentreerden zich nogal eens rond de Reggebrug in Nijverdal, dagoefeningen meestal in de Hellendoornse- of Nijverdalseberg. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.1.*	POO1	31
	Vooral in Nijverdal waren dikwijls veel Duitse militairen ingekwartierd, die hier ook oefeningen hielden. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.1.*	POO2	153
27 april 1941	Om 5.30 uur maakte in het buurtschap Arriën bij Ommen, even ten noorden van de Coevorderweg, een Wellington bommenwerper een geslaagde noodlanding. Het betrof de R1281 van het 9e Squadron. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	276
	Een Engelse Wellington bommenwerper van 9 Squadron stortte om 5.30 uur neer bij Arriën nabij Ommen.	SGLO	T1008

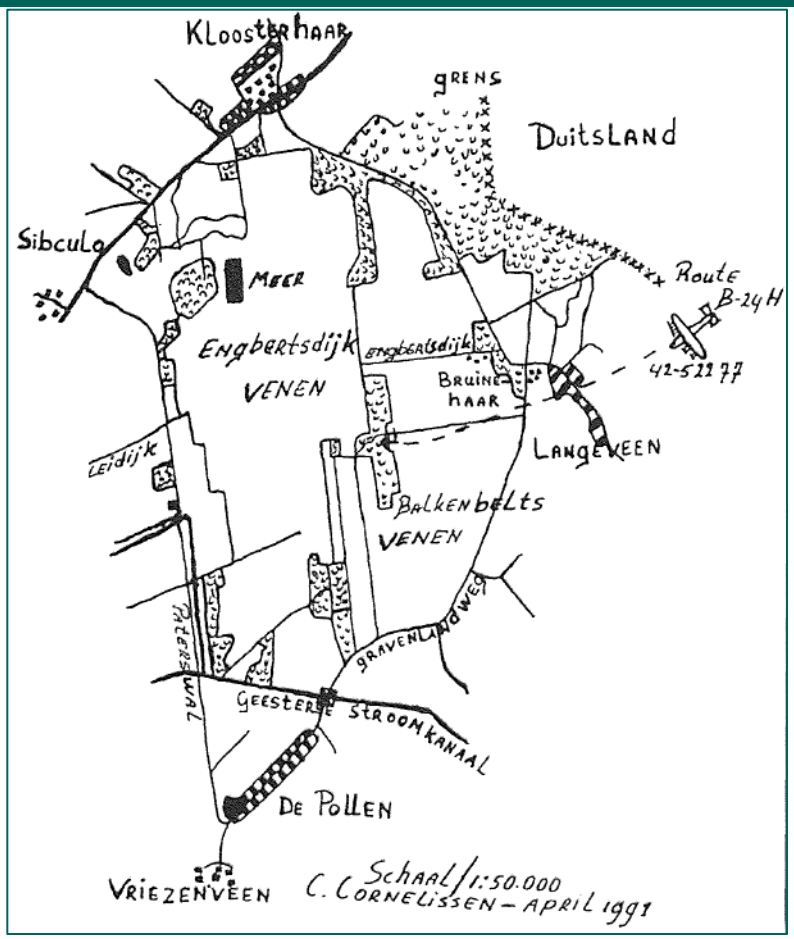
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*		
9 juli 1941	In de Nijverdalseberg en in mindere mate in de Hellendoornse Berg, braken branden uit. Deze ontstonden door het ontbranden van fosforplaatjes, in die tijd beter bekend als brandplaatjes, die door de geallieerde vliegtuigen werden uitgeworpen en die dankzij zelfontbranding door zonnewarmte, diverse branden hebben gesticht. In dit geval zijn er enige honderden hectares bos en heide verbrand. De luchtwachtpost deelt telefonisch mede, dat in de Nijverdalseberg op meerdere plaatsen bos- en heidebranden zijn ontstaan. Om 2.30 uur rapporteert veldwachter van Brakel dat ook in de Hellendoornse Berg op meerdere plaatsen branden woeden. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	POO1	28
8 augustus 1941	Ditmaal werd Holten slachtoffer van een noodafworp. Zeker 26 brandbommen kwamen in Neerdorp neer, waarvan er één niet ontbrandde. In het even verderop gelegen Look kwamen vijf van deze bommen terecht. Gelukkig ontstond er niet al te grote schade. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	277
	In de nacht op 8 augustus 1941 vielen 26 brandbommen bij Neerdorp waarvan er één niet ontbrandde. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	HOL	173
31 oktober 1941	Er vielen bommen bij Vriezenveen, gelukkig zonder schade aan te richten. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA1	287
	In Vriezenveen vielen 3 bommen op de weg naar Westerhaar en verderop vielen ongeveer 100 brandbommen, die echter geen ongelukken veroorzaakten. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	KOK1	142
Voorjaar 1942	Vanaf voorjaar 1942 maakten de Duitsers voor het tewerkstellen van joodse mannen gebruik van bestaande werkkampen. Deze waren in de jaren dertig vanwege de crisis aangelegd en lagen vooral in Oost Nederland, voor de ontginning van woeste gronden. In Overijssel zijn er 24 bekend. Deze joodse werkkampen hebben maximaal negen maanden dienst gedaan, aangezien ze allemaal op 2 oktober 1942 werden ontruimd toen de mannen werden afgevoerd naar Kamp Westerbork. Van de 24 werkkampen in Overijssel zijn tien in gebruik geweest als joods werkkamp. Van de kampen is in het landschap vrijwel niets terug te vinden: van kamp Schaarshoek bij Heino is de kantine nog aanwezig en van Het Wijde Gat (Den Hulst) en Twilhaar (Nijverdal) zijn enkele fundamenten bewaard gebleven. Twee van de kampterreinen zijn zelfs verdwenen: op het terrein van kamp Kloosterhaar staan nu woningen en kamp Balderhaar is deels afgegraven voor zandwinning. Voor werkzaamheden die bij de Sallandse heuvelrug moesten gebeuren werd in 1940 tussen Nijverdal en Haarle kamp Twilhaar gebouwd aan de Paltheweg, achter het huidige bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer. In januari 1941 werd het in gebruik genomen. o *Niet relevant, geen betrekking tot NGE.*	VBO	35-36 en 142
16 februari 1942	In de Veenlanden, ten noorden van Vriezenveen, maakte een Duits vliegtuig een crash landing. De Duitsers, die redelijk snel ter plaatse waren, schilderden snel het hakenkruis over. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.1.*	COR2	280
15/16 april 1942	Er vielen deze nacht bommen in Ommen. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	ZWA1	345

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
30 juli 1942	Op de Holterberg bij Holten stortte een Britse Whitley neer. Het toestel boorde zich in de bosschages aan de Vossenweg, in de buurt van 't Kolkje. De machine brandde geheel uit. Zes vliegers kwamen hierbij om het leven en werden te Holten begraven. Een zevende bemanningslid, Sgt. E.H. Kerry, had nog uit het toestel weten te springen, doch viel op ongeveer twee kilometer van de crashlocatie, met een ongeopende parachute te pletter. De lading bestond uit containers met wapens, munitie, sabotage- en verbindingsmiddelen, alsmede uit parachutekokers met postduiven en bundels pamfletten. Een Duitse nachtjager had echter roet in het eten gestrooid en nog voor de Whitley lading had afgeworpen was het door hem in brand geschoten en stortte het neer. Niemand overleefde de ramp. Hoewel het wrak destijds, met name dankzij de speciale inhoud, bijzonder nauwkeurig was geborgen, wist de auteur dezes aldaar onder andere talrijke .45 patronen te vinden, die ooit te gebruiken waren voor het Colt 45 pistool en het Thompson machinepistool. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	285-286
12 maart 1943	Bij Nijverdal vielen ter hoogte van de Nijkerkendijk ongeveer 200 brandbommen. Drie huizen en twee schuren brandden tot de grond toe af. Hierbij kwam één persoon om het leven. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	293
30 maart 1943	Deze nacht werd gekenmerkt door uitermate hevige luchtgevechten. Zo schoten ten noorden van Vriezenveen een nachtjager en een Australische bommenwerper elkaar neer. De Duitser, een Bf.110 verdween in de Engbertsdijkvenen. Het toestel was neergestort in een stuk sompig, woest hoogveen aan de Engbertsdijk, ongeveer 5 kilometer noord-noord-oostelijk van Vriezenveen. De twee inzittenden kwamen om het leven. Het andere vliegtuig, een Lancaster, stortte omlaag bij Sibculo. De gehele crew kwam om het leven. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.2.*	COR2	153-154 en 293
	Na een luchtgevecht werd in de omgeving van Sibculo (Vriezenveen) een nachtjager neergeschoten. Het Duitse toestel, een Messerschmitt 110, stortte neer in het veen. De twee inzittenden kwamen om het leven. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.2.*	KOK1	148
	Een Engelse Lancaster bommenwerper werd boven Kloosterhaar neergeschoten door een Duits Messerschmitt Bf 110 op de terugweg van een bombardement in Duitsland. De staartschutter van de weet tevens het Duitse jachtvliegtuig te raken. Beide vliegtuigen stortten neer. De Lancaster kwam aan de Boerendijk bij Sibculo neer, en de Nachtjager in het Engbertsdijkveen bij Vriezenveen. Er waren geen overlevenden. De Lancasterbemanning werd in Hardenberg begraven. De Duitse bemanning werd op het Ehrenfriedhof in Enschede begraven, en na de oorlog herbegraven op het Deutscher Soldatenfriedhof Ysselsteyn. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.2.*	MAA	LUF 430330
	Een Duits Messerschmitt Bf 110 jachtvliegtuig stortte om 4.30 uur neer drie kilometer ten noordoosten van Vriezenveen na geraakt te zijn door de staartschutter van een Engelse Lancaster. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.2.*	SGLO	T2130
	In de tuin van de familie Plegt, achter de kerk van Langeveen, staat een propeller op een voetstuk. Een stille getuige van het neerstorten van een Amerikaanse bommenwerper in het natuurreservaat de Engbertsdijksvenen bij Vriezenveen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.2.*	WON	50-51
13/14 mei 1943	In de nacht vielen er rond 2.30 uur bommen in Vriezenveen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA1	511

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Bij Vriezenveen vielen vijf brisantbommen neer die op wat glasschade na geen ongelukken veroorzaakten. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	298
	In Vriezenveen vielen 5 bommen (duizendponders). Er was alleen maar glasschade. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	KOK1	150
26 juni 1943	In Holten kwamen om 2.25 uur bij Neerdorp een honderdtal brandbommen terecht. Enkelen kwamen niet tot ontbranding. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	301
	Op 26 juni 1943 was het na middernacht weer onrustig in de lucht. Mensen werden wakker en sommigen gingen buiten kijken. Omstreeks 2.30 uur vielen er bommen in het Neerdorp. Korte tijd later kroop er, door de noordwestenwind voortgedreven, een witte nevel over de spoorlijn in de richting van het dorp. "Gas, gasaanval", werd er geroepen ... Niemand had de beschikking over een gasmasker, terwijl vluchten ook geen enkele zin scheen te hebben. Achteraf bleek het gelukkig alleen maar de rookontwikkeling te zijn van een honderdtal brandbommen, die, tezamen met de atmosferische omstandigheden, voor de angstaanjagende damp gezorgd had. Enkele exemplaren kwamen niet tot ontbranding. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	HOL	154
30 juli 1943	Aan de weg van Kloosterhaar naar Sibculo, maakte aan de kant van de Engbertsdijkvenen een Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig een noodlanding. De piloot, opgestegen om een vijandelijke formatie te onderscheppen. Hij kreeg brandstofproblemen, moest een noodlanding uitvoeren en raakte daarbij gewond. Het vliegtuig raakte voor vijftig procent beschadigd. Hij was niet de enige die onderuit ging op die vrijdag. Vrijwel gelijktijdig was nog een Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig omlaag gegleden en kwam enige honderden meters noorderlijker neer, dicht bij Kloosterhaar. Ook deze machine had geen brandstof meer. De piloot bleef ongedeerd. o *Niet relevant, betreft een noodlanding.*	COR2	304
	Een Duitse Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig maakte een noodlanding bij Kloosterhaar. o *Niet relevant, betreft een noodlanding.*	SGLO	R0590
10 oktober 1943	Om 15.26 uur, stortte in de Helhuizen aan de westkant van de Holterberg een B-17 in de bossen. Het betrof hier de Boeing B-17 bommenwerper van de 549th Bomb Squadron, 385th Bomb Group. Dit vliegtuig was die dag om 11.10 uur, samen met 21 andere toestellen, van Great Ashfield opgestegen. Tijdens de thuisreis werd de formatie waarin dit vliegtuig zat door grote aantallen jagers bestookt. Uiteindelijk was het vliegtuig rokend uit de groep gezakt en bij Holten neergekomen. Twee bemanningsleden kwamen hierbij om het leven. Om 15.30 uur, kort na de crash in de Helhuizen, kwam bij Holten een tweemotorig Duits vliegtuig laag aangeraasd. Uiteindelijk maakte het toestel in het Holterbroek, voor de boerderij van de familie J. Vorkink aan de Doorlopende Dijk, een ruwe noodlanding. Hierbij kwam het terecht in een hoogspanningsleiding, waar toen nog geen stroom op stond en vloog in brand. De piloot wist zich kruipend in veiligheid te stellen. Het vliegtuig, Messerschmitt Me 410 jachtvliegtuig, brandde geheel uit. Later trof men daar de verkoolde resten van een vlieger aan. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.1.*	COR2	311-312
	Op 10 oktober 1943, de dag dat Münster gebombardeerd werd, kwam een Amerikaanse B-17 bommenwerper in de Helhuizen neer. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.1.*	HOL	156

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Een Amerikaanse Boeing B-17 bommenwerper stortte om 15.12 uur neer bij Helhuizen. Van de tien bemanningsleden kwamen er drie om het leven. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.1.*	SGLO	T2960
18/19 oktober 1943	Zes Wellingtons legden twaalf mijnen bij Texel. Alternatieve doelen. Eén Lancaster wierp zijn bommen af op een Flakopstelling aan de noordkant van Texel, maar resultaten werden niet waargenomen. Noot. Er werden 1.8 ton brisant (waaronder een 4000-ponder) en 3.4 ton brandbommen afgeworpen. Deze aanval wordt in de Duitse documenten niet genoemd, wel dat in het gebied van Raalte en Hellendoorn een aantal bommen terecht kwam, evenwel zonder schade aan te richten. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	ZWA2	104
13 november 1943	Ter hoogte van Ommen ging het er chaotischer aan toe. Om 12.15 uur spatte boven het buurtschap Arriën een B-17 uit elkaar. De brokstukken kwamen verspreid neer in weidevelden van Arriën en van Junne. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.2.1.*	COR2	313
	Op 13 november 1943 's middags om 12.15 uur wordt een Amerikaans viermotorig 'Vliegend Fort' bij terugkeer uit Duitsland door Duitse jagers neergeschoten boven Arriën/Junne. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.2.1.*	HEI	38
	Een Amerikaanse Boeing B-17 bommenwerper van 96 Bomb Group/413 Bomb Squadron stortte neer bij Ommen om 12.15 uur. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.2.1.*	SGLO	T3083
	Om 12.15 uur viel een grote Amerikaanse viermotorige bommenwerper, waarschijnlijk van het type B 17 (Flying Fortress) neer in Ommen. Het toestel kwam terug van een raid op Bremen. Er waren zeven doden, een werd gevangengenomen, de rest van de bemanning wist te ontsnappen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.2.1.*	KOK1	158
	Als Amerikaanse bommenwerpers na hun aanval in Duitsland terugkeren, richten de Duitse jagers zich vooral op achterblijvende Amerikanen, die uit elkaar geslagen zijn door luchtgevechten en afweervuur. Tegen het middaguur ontstaat er boven Ommen een luchtgevecht, waarbij om ongeveer 12.15 uur twee Amerikaanse vliegtuigen boven Ommen neerstorten. Een 'Vliegend Fort' bommenwerper - een B-17, breekt boven Arriën uiteen en de wrakstukken worden over een groot gebied, zowel in Arriën als in Junne verspreid. In Arriën worden drie dode vliegers, in of nabij de restanten van de B-17 gevonden. De volgende dag vindt men in Arriën nog drie doden en in Junne één. In totaal dus zeven. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.2.1.*	STA2	80-83
11 januari 1944	Een vliegtuig, een Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig drong zich in een dennen perceel op de Holterberg, ongeveer 3 km ten noorden van Holten. Ver na de oorlog zijn nog wrakdelen van dit toestel gevonden. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.2.*	COR2	319
	11 januari 1944 om ca. 13.15 uur. In een dennenperceel op de Holterberg ca. 3 km ten noorden van Holten, net op Hellendoorns gebied, op enkele honderden meters westelijk van de Nijverdalsebergweg (Toeristenweg). Eenmotorig Duits jachtvliegtuig Focke-Wulf 190. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.2.*	ROD	29
	Een Amerikaanse Boeing B-17 bommenwerper kwam om 13.30 neer op de Nijverdalseberg. Het vliegtuig brak in de lucht uit elkaar na aanvallen door Duitse jagers. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.2.*	SGLO	T3299
22 januari 1944	In Nijverdal vielen enige bommen. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	KOK1	161

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
10 februari 1944	Op deze dag woedden er boven Twente vele luchtgevechten. Minstens vijf Duitse jachtvliegtuigen kwamen neer o.a. in Vriezenveen en Kloosterhaar. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	KOK1	162
	10 februari 1944 ca. 11.00 uur. In de heide op de Haarlerberg, ca. 5 km ten zuidwesten van Nijverdal en 1 km ten westen van de Koningsbelt. Eenmotorig Duits jachtvliegtuig, waarschijnlijk een Focke-Wulf 190. Aanvallen van geallieerde bommenwerperformaties op weg naar Braunschweig. Tegelijk met het neerstortende vliegtuig daalde iemand aan een parachute neer, zodat aangenomen moet worden dat dit de piloot was, die zich hiermee het leven redde. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ROD	30
	Een Duitse Messerschmitt Bf 109 stortte neer bij Junnerbelten, ten oosten van Ommen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	SGLO	T3405
	Een Duitse Messerschmitt stortte rond 12.00 uur in Junne in een varenveld neer. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	STA2	97
8 maart 1944	AEAF. De NS meldde dat om 16.00 en om 16.05 uur treinen 4000 en 5134 respectievelijk bij Dedemsvaart en Ommen onder vuur werden genomen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	175
	Een viertal andere jagers beschoten omstreeks 16.00 uur een gereedstaande goederentrein op het station van Ommen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	333
	Vliegtuigen beschieten op woensdag 8 maart om 16.05 uur bij Ommen de tenderloc 5806 (depot Zwolle) met buurtgoederentrein 5134. De stoomloc wordt doorzeefd. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	HUU	289
	Tegen 4 uur 's middags duiken plotseling vier vliegtuigen boven Ommen naar beneden en beginnen te schieten met hun mitrailleurs. Het doel is het spoorwegstation. Laag vliegen ze boven het Laarse bos, naar het station, waar een goederentrein staat. Het eerste doel van de vliegers is de locomotief, zoals dat in de laatste tijd steeds het geval is. Men wil het spoorwegverkeer ontwrichten. Ook deze keer treffen de kogels doel. De locomotief wordt doorzeefd. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	STA2	102
	Een Amerikaanse P-47 Thunderbolt jachtvliegtuig stortte neer nabij Nijverdal om 14.00 uur. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	SGLO	T3521
23 maart 1944	Omstreeks 11.00 uur zoefde een levensgrote, in moeilijkheden verkerende bommenwerper, over de kerktoren van het even verderop gelegen Langeveen. De luchtreus, welke nu voor de meeste toeschouwers uit het zicht was verdwenen, vloog op dat moment te pletter in een bossage van de Balkenbeltsvenen, achter de boerderij van Albert Bouwman, in de driehoek Bruinehaar, Kloosterhaar en Vriezenveen. Het toestel was totaal uiteengeslagen. Daartussen zochten mensen gretig hun weg tussen de wrakdelen. Op afstanden van veertig en honderd meter van de verwrongen brokstukken, waren de lijken van twee danig verminkte vliegers te zien. In augustus 1990 werd een slotonderzoek gedaan op de plaats van het gebeuren. Hoewel toevalligerwijs een groot vleugeldeel gevonden werd, dat vreemd genoeg al die jaren boven aan de oppervlakte had gelegen en de tand des tijds redelijk had doorstaan, werd op wat kleine delen na, zoals een zuiger, geen andere overblijfselen meer gevonden.	COR2	218

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.3.*		
	Een Amerikaanse B-24 Liberator bommenwerper stortte om 11.00 uur op 23 maart 1944 neer bij Bruinehaar na geraakt te zijn door Flak in de linkervleugel. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.3.*	SGLO	T3543
24 maart 1944	Op 24 maart 1944, tegen 23.30 uur, kwam een Amerikaanse bommenwerper, een B-24 of Liberator heel laag over het Tubberger kerkdorp Langeveen. Van de vier motoren draaide er nog één. De overige drie propellers stonden stil, in vaanstand gezet door de bemanning. Het vliegtuig was op de terugweg van een aanval op het vliegveld van Münster, in brand geschoten. Boven het dorp sprongen zeven bemanningsleden uit het zwaargehavende toestel. De meesten dreven aan hun parachute af in de richting van de Duitse grens. Maar ze zouden vrijwel allen aan gevangenschap ontkomen en zelfs een Duitse boer hielp hen te vluchten. De bommenwerper boorde zich vervolgens in de moerassige wereld van de Engbertsdijksvenen, in een deel van het natuurreservaat, dat "Het Graven" wordt genoemd, achter de boerderij van Leenders in Bruinehaar. Men zag daar een massa rook en vuur, dertig meter breed en even hoog, op stijgen. Ter plaatse bleek dat de B-24 toen hij de grond raakte, als het ware was geëxplodeerd. De brokstukken lagen wijdverspreid en in de nabijheid daarvan vond men de stoffelijke overschotten van twee Amerikaanse vliegers, Hamilton en Mackenzie. De eerste was de piloot, de tweede één van de boordschutters. Een derde bemanningslid, Sgt Owen M. wordt nog steeds vermist. Vermoed wordt dat hij een graf vond diep in de modder van het veengebied.	WON	54-55

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	De Vriezenvener Abbink heeft nog steeds een zware mitrailleur uit de bommenwerper in zijn bezit. Onmiddellijk na de crash, gooide hij het wapen, onder het oog van de Duitsers, in een turfkuil. Dertig jaar later vond hij het daar terug. De meeste brokstukken van de neergeschoten bommenwerper werden door de Duitsers uit het veen gehaald. Alleen een motor met propeller waarvan een punt van een blad nog net boven de modder uitstak, bleef achter. Tijdens de kerstdagen van 1946 kwam een vriend van de familie Plegt, die in het Amerikaanse leger diende, met een driekwarttonner naar Langeveen en met behulp van een lier slaagden ze er in de motor van de Liberator uit de modder te trekken. Spoedig verrees toen het voetstuk in de tuin, waarop de propeller werd bevestigd. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.3.*		
8 mei 1944	8th Air Force. Ook deze dag was het doelwit van de 8th Air Force weer Berlijn voor de B-17's en Brunswijk voor de B-24's, daarbij geëscorteerd en ondersteund door 898 jagers. Nadat de escortetaak er op zat namen deze jagers weer gronddoelen onder vuur. De NS meldde die dag dat om 10.30 uur bij Ommen de treinen 8507 en 8538 werden beschoten. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	210
	Om 10.30 werd ter hoogte van Ommen een trein beschoten. Hierbij viel een dode en een gewonde. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	338
26 mei 1944	Een P-38 Lightning beschoot ter hoogte van Nijverdal de trein Zwolle-Almelo. Hierbij waren een dode en een gewonde te betreuren. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	339

Tabel 6: Overzicht gebeurtenissen Duitse bezetting tot juni 1944.

De periode juni '44 (*D-Day*) tot en met oktober '44

De voorbereidingen voor operatie *Overlord* waren al begin 1943 begonnen. De Duitse kustverdediging (de *Atlantikwall*) werd zwaar ondermijnd na de geslaagde geallieerde landingen op 6 juni 1944. De geallieerde opmars naar het noorden verliep redelijk voorspoedig. De geallieerde opmars werd net ten zuiden van Nederland wat vertraagd door een ijlings door de Duitsers opgetrokken verdedigingslinie.
Desondanks werd de tegenstand snel gebroken en kon operatie *Market Garden* van start gaan. In deze operatie zou de nadruk komen te liggen op de juiste afstemming en samenwerking van de luchtlandingstroepen (deel van de operatie dat de naam *Market* kreeg) en de grondtroepen (operatie *Garden*). Het primaire doel van de operatie was de inname van de bruggen over de waterwegen tussen Eindhoven en Arnhem. Om de geallieerde opmars te laten slagen was het belangrijk om de diverse steden en dorpen die op de route lagen van de opmars te bezetten en te behouden met parachutisteneenheden totdat de landlegers de steden en dorpen bevrijden. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
September 1944	Holten heeft een zware tijd meegemaakt, zowel voor als na de bevrijding. Van september 1944 af was de spoorlijn onophoudelijk doelwit van de Engelse vliegtuigen. Bommen vielen op de spoordijk of ernaast, schietpartijen waren aan de orde van de dag. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	BUT	99
5 september 1944	186 P-47 Thunderbolts en 77 P-38 Lightnings voerde aanvallen uit in Nederland en Duitsland. Een P-47 Thunderbolt van de 353 Fighter Group kwam neer in Hellendoorn. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	290-291
11 september 1944	Een Amerikaanse P-51 Mustang jachtbommenwerper stortte om 12.00 uur neer bij Eerde ten zuiden van Ommen, na in botsing te zijn geraakt met een B-24 bommenwerper.	SGLO	T4011

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.2.2.*		
	Boven Dalfsen botsen een bommenwerper en een jager tegen elkaar. Ze storten allebei neer, de bommenwerper in Hessum (Dalfsen) en de jager in Eerde (Ommen). o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.2.2.*	STA2	161
28 september 1944	Vier jagers beschieten met boordwapens in de buurt van Helhuizen. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	HOL	174
5 oktober 1944	Rond 2.00 uur viel een brisantbom bij Nijverdal. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	350
7 oktober 1944	Er werden door 8 Jabo's aanvallen uitgevoerd op spoorlijnen bij Nijverdal. Hierbij werden respectievelijk 3,6 en 8 ton brisant afgeworpen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	392-393
	In de late namiddag kwamen een achttal bommen neer in Nijverdal bij de Vrije Evangelische Kerk aan de Grotestraat en op de spinnerij. Helaas kwamen hierbij twee mensen om het leven. Nog tijdens hun vlucht naar betere oorden werden beiden alsnog slachtoffer. Een half uur later vielen weer enkele bommen. Ditmaal werd de spoorbrug getroffen. Ook het verenigingsgebouw van de R.K.-kerk, aan de Grotestraat, liep grote schade op. Drie mensen raakten gewond en er was één blindganger te melden. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	352
20 oktober 1944	Een Typhoon van No. 440 Canadees Squadron werd door Duitse Flak neergeschoten en stortte neer bij Hellendoorn. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	414-415
	Bij Nijverdal vond een tragisch ongeval plaats. Omstreeks 08.30 deden acht Typhoons een aanval op de spoorbrug over de Regge. De Jabo's kwamen in formatie aangevlogen en lieten beurtelings hun projectielen vallen. Hierbij wierp per ongeluk één van de jagers een bom op een ander vliegtuig. Dit werd getroffen, raakte stuurloos en dook stijl naar beneden. Het toestel stortte neer in de spinnerij aan de G. van de Muelenweg. De piloot viel dwars door het dak van een loods en was op slag dood. Het vliegtuig brandde geheel uit. Haar bommen kwamen onder andere neer bij de R.K.-kerk. Er werden negen blindgangers gevonden. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	352-353
	In Nijverdal vielen 2 bommen, terwijl 12 bommen neerkwamen, die niet ontploften. Bij dit bombardement deed zich de uiterst toevallige omstandigheid voor, dat een bom een lager vliegende jager trof in plaats van het gronddoel. Vlieger en toestel verongelukten. Het vliegtuig was een Typhoon van 440 squadron Royal Canadian Air Force en was om 7.50 uur opgestegen van het vliegveld Eindhoven voor spoorwegpenetratie. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	KOK1	177-178

Tabel 7: Overzicht gebeurtenissen juni t/m oktober 1944.

Winter '44-'45 tot en met de Duitse capitulatie mei 1945

De operatie *Market Garden* was voor de geallieerden uiteindelijk geen succes; het leverde strategisch weinig baat op. In de winter van 1944-1945 lag het front nagenoeg onbeweeglijk stil, dwars door Nederland, vanaf de Oosterschelde via Moerdijk richting Nijmegen. In die periode namen de grondgevechten af, maar werden de luchtgevechten en bombardementsvluchten richting Duitsland geïntensiveerd. Ook boven de bezette gebieden in Nederland nam het aantal luchtactiviteiten toe. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
Winter 1944-1945	Er waren rond Nijverdal/Haarle vier startbanen voor de V1, die hun commandopost in Nieuw-Heeten hadden: Twee daarvan waren ingericht langs de weg Nijverdal-Holten. Op de Eelerberg in Hellendoorn zijn minstens	BER	20-21

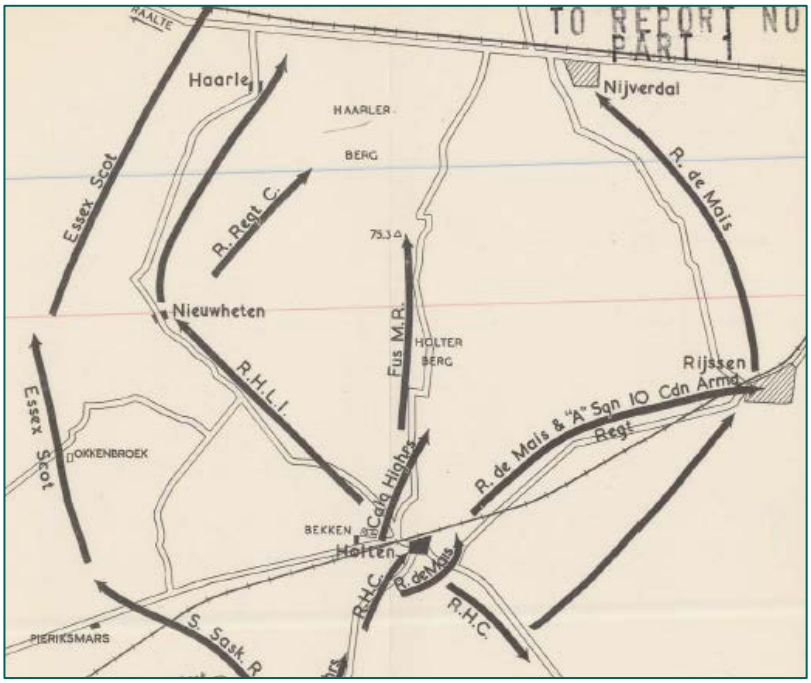
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	zes of zeven plaatsen bekend vanwaar de V2 werd gelanceerd. Op de Nijverdalseberg stonden twee vaste installaties voor het lanceren van V1's. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*		
	Ook Nijverdal ziet de V1's van nabij wegschieten. Het begin van de toeristenweg naar Holten loopt door een laan, die vanouds het "Moordenaarslaantje" heet. Een toepasselijke naam, want hier ligt nog het beton van een V1-startbaan, veilig verscholen onder de beukebomen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	BUT	30-31
	Er werden lanceerplaatsen ingericht in de driehoek Zwolle-Enschede-Zutphen. Eén locatie was de Diepe Hel tussen Holten en Nijverdal. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	HIL	135
	Al spoedig bleek, dat de vliegende bommen vanuit twee richtingen over Holten kwamen. Eén baan doorsneed de gemeente van noord naar zuid. Het betrof hier de V1's die bij Dalzicht in Nijverdal werden afgeschoten. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	HOL	164
	De V1 werd zoals bekend in de gemeente Hellendoorn vanaf twee plaatsen gelanceerd. Beide lanceerplaatsen waren gelegen aan wat toen de Autoweg Nijverdal-Holten werd genoemd, een onverharde zandweg in die tijd, die door de Duitsers alleen verhard werd dicht in de omgeving van de lanceerplaatsen. Het terrein was in verre omgeving afgezet. Dat dit Vergeldingswapen nummer 1 technisch nog verre van volmaakt was bleek herhaaldelijk, tientallen zijn er kort na de lancering neergestort. Vooral voor Haarle en omgeving was het een angstig gebeuren. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	POO1	113
	Op de Nijverdalse Berg, enkele honderden meters zuidelijk van Hotel Dalzicht, werd zaterdagmorgen 16 december 1944 de eerste V1 gelanceerd in de richting Antwerpen. Restant van een V1, die al na enkele honderden meters op de Nijverdalseberg neerstortte en tot ontploffing kwam zonder schade aan te brengen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	POO2	73
	Rond Nijverdal en Haarle werden vier startbanen aangelegd voor V1 met als commandopost Nieuw Heeten. Eén werd aangelegd aan de toeristenweg Nijverdal-Holten (Nijverdalsebergweg) ten zuiden van hotel Dalzicht en één aan dezelfde weg tussen de Koningsbelt en de Diepe Hel (deze stelling had de codenaam 'Venus'). o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	ROD	36
29 november 1944	Bij Nijverdal werd de spoorlijn door bommen getroffen. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	358

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
8 december 1944	Op het station Nijverdal vielen bommen. Hierdoor werden verscheidene gebouwen beschadigd. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	359
17 december 1944	2nd Tactical Air Force. Door een aantal vliegtuigen werd bij Vriezenveen een turfstrooiselfabriek onder vuur genomen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	479
	Een V1 kwam neer op de Nijverdalseberg. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	VER	V0130
25 december 1944	Op de Nijverdalseberg explodeerde een V1. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	361
	Een V1 kwam neer op de Nijverdalseberg. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	VER	V0209
26 december 1944	Bij Holten verongelukten twee V1's. Eén ervan barste open, vatte vlam en brandde uit. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	361
1 januari 1945	Bij Nijverdal stortte een V1 neer. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	365
	Dezelfde dag werd Nijverdal in de middaguren opgeschrikt door een zware ontploffing, die plaats vond tijdens het lanceren van een V1 op de Nijverdalse Berg. De gevolgen van het voortijdig ontploffen van een V1 werden zoals te doen gebruikelijk niet officieel bekend gemaakt, men kon er slechts naar gissen. Wel reden kort na de explosie een aantal militaire Rode Kruiswagens naar de lanceerplaats, wat wees op doden en/of gewonden. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	POO2	47-48
5/6 januari 1945	Een Engelse Halifax bommenwerper van 158 Squadron stortte neer om 20.15 uur bij Haarle/Hellendoorn. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	SGLO	T5082
14 januari 1945	Aanvallen met jabo's die in het kader van aanvallen op raketdoelen. Door in totaal 35 Spitfires en 31 Typhoons, die respectievelijk 15,6 en 12,5 ton brisant afwierpen, werden de aanvallen uitgevoerd. Drie aanvallen vonden plaats op raketdoelen bij Hellendoorn. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	515-516
	Het centrum van Nijverdal was allang geen veilige plek meer om te wonen. Vooral de omgeving van de spoorlijn was levensgevaarlijk. Pijnlijk duidelijk werd dat onder meer op 14 januari 1945, toen er bommen vielen op de Joncheerelaan, de Willemstraat (Julianastraat), de Oranjestraat, de Nijkerkendijk, de Meijboomstraat en de Grotestraat. In de Meijboomstraat kwam H. Scholing om het leven, evenals zijn vrouw en zijn dochter Johanna. Aan de Grotestraat vonden twee jonge mannen de dood. Ook de materiële schade was groot: er werden vijf panden verwoest, de RK-kerk kreeg een voltreffer, de zijkant van de pastorie werd weggeslagen en de Gereformeerde Kerk, drie scholen en diverse woningen werden beschadigd. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	BER	23
	In Ommen werden luchtaanvallen uitgevoerd op het spoor, het station, de Reggebrug en het concentratiekamp Erika. Een woning aan de Wolfskuilstraat kreeg een voltreffer. De bewoners bleven ongedeerd. De Reggebrug werd zwaar getroffen, net als het spoortraject. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.1.*	COR2	370
	Even later vielen bommen in Nijverdal. Ze kwamen o.a. terecht aan de Grotestraat en aan de Meijboomstraat. Ook hier lieten vijf burgers het leven. Vijf woningen werden totaal verwoest en veel gebouwen, waaronder de R. K.-kerk en de Gereformeerde Kerk, werden zwaar beschadigd. Deze aanval werd vermoedelijk uitgevoerd door Spitfires van het 322e Squadron RAF. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	370

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Typhoons van het 438e Squadron bombarderen op 14 januari 1945 het station Ommen met acht bommen van 1.000 lbs. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.1.*	HUU	376
23 januari 1945	Een Duitse Focke-Wulf 190 jachtvliegtuig kwam om 14.30 uur neer bij Kloosterhaar na te zijn neergeschoten door Spitfires. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	SGLO	T5161
3 februari 1945	Jagers en Jabo's. 968 RAF vliegtuigen, 539 Spitfires, 369 Typhoons en 60 Tempests opereerden boven de noordelijke sector. Ze vlogen gewapende verkenning en voerde aanvallen uit op raketdoelen bij Nijverdal. Er werd gerapporteerd dat de meeste bommen in de doelgebieden vielen. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	ZWA2	535
	Boven Ommen was het rumoerig. Vier jagers voerden een aanval uit op het station en wierpen hierbij talrijke splinterbommen af, die het spoor troffen. Toen het geweld geluwd was vond men enkele blindgangers, die onschadelijk gemaakt werden. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	372
	In Nijverdal was een aanval op het spoor ondernomen. Zowel de spoorlijn alsmede een goederenloods van de NS werden getroffen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	372
4 februari 1945	In Ommen wierp een Jachtbommenwerper een bom bovenop het evacuatiekamp "Arriën". Zowel de kantine- als de keukenbarak werden met de grond gelijk gemaakt. Wonderwel werd geen van de 66 aanwezige evacuees getroffen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	373
6 februari 1945	Aanvallen met jabo's op raketdoelen bij Nijverdal. Door 11 vliegtuigen met 2,5 ton brisant. Aanval met Jabo's op Hellendoorn door 12 vliegtuigen met 2,7 ton brisant. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	ZWA 2	538-539
		ZWA2	538-539
19 februari 1945	Zo stortte in de nacht van 19 februari 1945 een V-2 neer te Stegeren bij Ommen. Het projectiel veroorzaakte een krater met een diameter van maar liefst 20 bij 25 meter. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	270
24 februari 1945	In Junne bij Ommen werden het station en een goederentrein geladen met dennenhout bestookt. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	380
25 februari 1945	Zowel bij Haarle als bij Nijverdal werd tot twee keer toe de spoorlijn aangevallen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.3.*	COR2	381
25/26 februari 1945	2nd Tactical Air Force. Bommenwerpers. 73 Mosquito's werden uitgestuurd voor aanvallen op vijandelijke troepenbewegingen die op weg waren naar het Canadese gevechtsgebied. Bij de aangevallen doelen waren lanceerplaatsen voor lange-afstand wapens bij Mariënberg. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	564
5 maart 1945	In Zeesse bij Ommen werd de spoorlijn gebombardeerd. Hierdoor liep de boerderij van Lemmers enige glas- en dakschade op. Tevens was de spoorburg van het traject Ommen-Dalfsen een doelwit voor jachtbommenwerpers. De brug kreeg een voltreffer, waardoor een groot gedeelte in de Regge zakte. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.2.*	COR2	383
13/14 maart 1945	2nd Tactical Air Force. Treinen werden aangevallen met bommen, zo ook een aantal verbindingswegen, waaronder bij Mariënberg. Resultaten niet waargenomen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	548-549
	2nd Tactical Air Force.	ZWA2	584

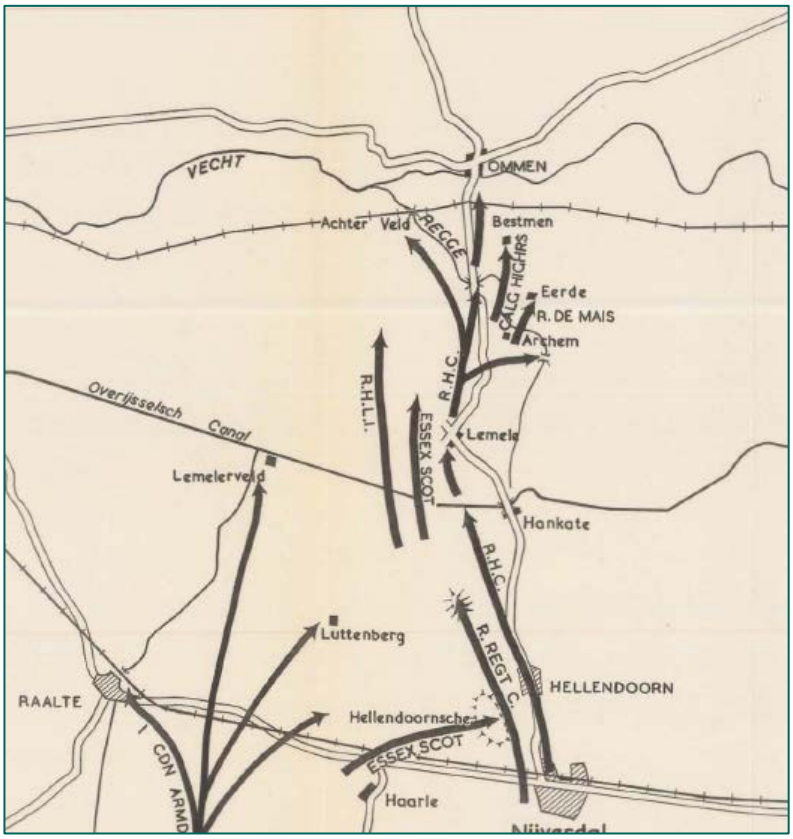
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
14 maart 1945	In het gebied Zwolle-Enschede werden aanvallen gedaan op spoorlijnen, geschutsopstellingen en schepen in het zuiden van Nederland en de Nederlandse eilanden. Bij de aanvallen op gronddoelen was er ook een in de buurt van Vriezenveen. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*		
	In Zeesse voerden zes jachtbommenwerpers een bombardement uit op de weg Ommen-Mariënberg. Ter hoogte van de boerderij van familie Lemmers werd de straat door een voltreffer geraakt. Enkele bommen kwamen niet tot ontploffing en werden na het beruchte munitiedepot "Mohr" in Eerde gebracht. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.3.*	COR2	385
15 maart 1945	2nd Tactical Air Force. Jagers en Jabo's. 568 RAF vliegtuigen vlogen boven de noordelijke sector gewapende verkenning en sweeps, ter ondersteuning van de grondtroepen en deden aanvallen op spoorlijnen. Bij de vele aanvallen op spoorwegdoelen was er ook een op het station van Mariënberg. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	585
	Bij Ommen werd het station aangevallen. Hierbij werd de spoorlijn getroffen. Een paard van de Wehrmacht werd zodanig verwond dat het moest worden afgemaakt. Er ontstond veel schade aan rondom liggende percelen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	385
20 maart 1945	Omstreeks 13.30 uur werd de spoorbrug bij Nijverdal gebombardeerd. Twee Jabo's lieten verscheidene splinterbommen vallen, waarvan enkelen de brug troffen. Andere veroorzaakten veel materiële schade aan de KSW en de bakkerij van de familie Krommendijk aan de Campbellweg. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	386
22 maart 1945	Deze dag vielen er bommen in Nijverdal, waar veel schade werd aangericht en vele doden vielen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	ZWA2	597-598
	Het bombardement op Nijverdal van 22 maart 1945 werd uitgevoerd door vliegtuigen van de Amerikaanse 9de Luchtmacht (9th Air Force USAAF). Flight B van deze box meende op een bepaald moment boven Rijssen te vliegen en zag daarin een geschikt doelwit. Om 16.05 uur lieten de vier A-26 's en twee A-20 's van deze flight vanaf een hoogte van 11.000 voet (ca. 3.600 meter) hun lading van 80 bommen vallen. De leader mikte op een kruising van wegen. Flight A, bestaande uit vier A-26 's en één A-20, dacht op gelijke wijze in Wierden een geschikt doelwit te hebben gevonden. Zij dropten hun 84 bommen om 16.14 uur, vanaf een hoogte van 11.300 voet (ca. 3.750 meter). Deze leader mikte op de kruising van de spoorlijn en de doorgaande weg. Bij nadere interpretatie van de gegevens bleek dat ook door de vliegers van box 1 niet zuiver was genavigeerd. De bommen waren niet boven Rijssen en Wierden afgeworpen, maar in beide gevallen boven Nijverdal. Het resultaat van flight B, die als eerste bombardeerde, werd betiteld als 'excellent', uitstekend. Volgens de foto-interpretatie was 95% van de bommen binnen een straal van circa 330 meter van het mikpunt gevallen. Dat mikpunt was de kruising Grotestraat - Rijssensestraat. De plaats waar de bommen het meest geconcentreerd waren neergekomen lag circa 115 meter ten zuiden van het mikpunt. Men meende dat de kruising van wegen goed was geraakt, evenals circa 400 meter van een dorpsstraat (de Rijssensestraat) die leidde naar de kruising met de belangrijkste doorgaande weg van oost naar west (de Grotestraat). Te zien was dat veel gebouwen langs deze straten waren vernietigd of beschadigd.	BER	30 en 38-39

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Het resultaat van flight A werd betiteld als 'superior', voortreffelijk, hoewel één van de vliegtuigen niet gelijktijdig met de leader zijn bommen had gedropt. Volgens deze foto-interpretatie was 100% van de bommen van de toestellen die gelijktijdig met de leader hadden gebombardeerd, gevallen binnen een straal van circa 330 meter van het mikpunt. Dat mikpunt was hier de kruising van de spoorlijn en de doorgaande weg. Deze bommen waren zo'n 75 meter ten westnoordwesten van het mikpunt het meest geconcentreerd terecht gekomen. Circa 15 meter van de Grotestraat was goed geraakt. Men vermoedde schade te hebben veroorzaakt aan de spoorlijn op de kruising met de doorgaande weg. Het vliegtuig dat zijn bommen later dropte, had ze laten vallen langs de spoorlijn, circa 550 meter ten noordwesten van het mikpunt. Men meende dat de bommen van dit toestel de spoorlijn ofwel totaal hadden vernield, ofwel zwaar hadden beschadigd. Op basis van de verzamelde gegevens is geen uitsluitsel te geven. Het enige dat met vrij grote zekerheid gezegd kan worden is dat Nijverdal op deze dag driemaal achtereen gebombardeerd is, minstens tweemaal door de USAAF mogelijk eenmaal door de RAF. Voor de gevolgen op de grond maakte dat verder geen verschil. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*		
	Die donderdagmiddag zou een zwarte dag worden voor Nijverdal. Boven het plaatsje verschenen zes B-25 Mitchell bommenwerpers. De machines maakten deel uit van de 2nd Tactical Air Force en waren vanuit België opgestegen. Na aankomst vlogen de toestellen in eerste instantie door, draaiden toen echter om en zetten geheel onverwachts de aanval in, waarbij zeker 100 brisant- en splinterbommen werden afgeworpen. De projectielen sloegen nauwelijks kraters, maar de scherven daarentegen maaiden vernietigend laag over de grond. Toen de aanval in drie fasen werd uitgevoerd, was het eens zo 'nijvere dal' van voor naar achteren getroffen. De schade was onvoorstelbaar groot. Zo werd onder andere de Gereformeerde school getroffen, waarin veel munitie lag opgeslagen. Voor de rest werden met name de Rijssensestraat en de Grotestraat grotendeels verwoest. Niet minder dan 72 doden werden geborgen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	COR2	387-388
	Bombardement op het centrum van Nijverdal, waarbij grote schade werd aangericht en vele slachtoffers vielen. In Enschede werd door 6 Jabo's een zwaar bombardement uitgevoerd. Hierbij kwamen 65 mensen om, terwijl er 32 zwaar- en 100 lichtgewonden waren. De materiële schade was eveneens zeer groot. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	KOK1	184
	Naar schatting zijn er 75 à 100 bommen gevallen, met een geweldige explosieve kracht en vernietigende scherfwerking in Nijverdal. Op de asfaltwegen sloegen de bommen een indeuking van nog geen tien cm diep, maar de scherven scheerden over en door het asfalt, de trottoirbanden waren bij elke bom over ruim tien meter lengte verpulverd, de huizen doorzeefd en ingestort en in brand gezet. Het aantal doden werd direct geschat op ongeveer 60, zwaargewonden 40, later bleek dat het aantal doden was opgeklommen tot 72. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	POO2	62
23 maart 1945	Bij Ommen werd een paard met wagen beschoten, waarbij de 21-jarige Aleida Middelveld het leven verloor. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	388

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
28 maart 1945	's Avonds werden onbekende doelen bij Nijverdal gebombardeerd. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	391
	De Twentse startbanen (in Rijssen, Nijverdal, Wierden, Borne en Almelo) werden door de Duitsers opgeblazen. o *Niet relevant, geen betrekking tot NGE.*	KOK2	140
	De Duitsers hebben de startbaan van de V1 aan het begin van de Recreatieweg Nijverdal-Holten grondig vernield. Op 28 maart 1945 werd deze opgeblazen. o *Niet relevant, geen betrekking tot NGE.*	POO1	121
10 maart 1945	Op de Nijverdalseberg, ongeveer daar waar zich thans de parkeerplaats bevindt, maakte een Spitfire een noodlanding. Het vliegtuig, dat bestuurd werd door de Pool Flt. Sgt. Slawski, behoorde tot het 317e Squadron en werd neergeschoten door Flak. De vlieger wist uit Duitse handen te blijven en meldde zich bij een Canadees Veld Hospitaal. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	COR2	398
April 1945	Tenslotte kwamen de Canadezen. Ze vormden een bruggenhoofd over de Schipbeek en langzaam trokken de tanks door het veld noordwaarts, waar de Duitsers zich in verspreide boerderijen en achter de spoordijk verschanst hadden. Vervolgens gierden de granaten over Neerdorp, Espelo en de andere buurtschappen rondom Holten. Boerderijen, burgerwoningen, hotels, de mooie Wansinkmolen, alles viel ten offer aan dit moorddadig vuur. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	BUT	99
4 tot 10 april 1945	De Canadese opmarsroutes rond Holten, Nijverdal en Haarle. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	CAN	Apx. E
5 april 1945	Nog op de morgen van 5 april worden de Canadezen in Vriezenveen met gejubel binnengehaald, zonder dat er eigenlijk een schot valt. o *Niet relevant, geen betrekking tot NGE.*	HAV	76
	Op 5 april 1945 wordt kamp Erika ontruimd wegens de nadering van de geallieerde troepen. o *Niet relevant, geen betrekking tot NGE.*	HEI	114
6 april 1945	Op vrijdag 6 april 1945 arriveerden ongeveer 400 man van de *Hermann Goering-divisie* en nestelden zich op het Hexel. Hier werd geschut opgesteld en ook kwamen er een negental Duitse tanks, die op verschillende plaatsen	KOK1	246

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	langs de Rijssensestraat stelling kozen. Ook daar werd geschut geplaatst. Men vreesde in Nijverdal het ergste, vooral toen er in de nacht van 7 op 8 april nog eens 600 Duitsers erbij kwamen, zodat het aantal toen tot ruim 1000 gestegen was. Nagenoeg al deze Duitsers waren op het Hexel gelegerd. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*		
	Op vrijdag 6 april naderen de Canadezen de Groene Jager, op de grens van Den Ham en Ommen, omstreeks 11.30 uur 's morgens. Men neemt Duitse infanterie waar. Om 12.00 uur wordt een Canadese pantserwagen, een "Staghound" getroffen door een Duitse pantservuist. Gelukkig blijft de vijfkoppige bemanning ongedeerd. Tegen 14.00 uur komen de Canadezen in de omgeving van de Besthmenertol. Hier zijn weer Duitse infanteristen en brandende voertuigen. De Canadezen voeren hier verkenningen in de bossen uit. Om ongeveer 14.20 uur horen ze een zware explosie in de omgeving van het kamp Erika. Tegen 14.30 uur zien de Canadezen Duitse troepen en brandende voertuigen op de weg Steile Oever – Hammerweg. Het komt tot een gevecht met de Duitsers en om 15.55 uur vliegt de brug over de Regge (Nieuwebrug) in de lucht. Om 16.04 uur wordt vuur van kleine wapens gemeld uit de omgeving Zeesse, een observatiepost van de Duitsers wordt ingenomen. Op deze dag hebben de bewoners van het Edithhof aan de Schapenallee van de Duitsers bevel gekregen hun huizen te ontruimen. De Duitsers nemen bezit van deze woningen en ze gaan vlak voor deze huizen in een loopgraaf stelling nemen. Diverse keren wordt een mitrailleursnest van de Duitsers waargenomen in de tuin van de woning van de burgemeester aan de Stationsweg. Een Canadese pantserwagen wordt hier door een *Panzerfaust* getroffen en brand uit. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.3.*	STA2	245-251
7 april 1945	Nadat Holten was bevrijd, werden de infanteristen richting het noorden gestuurd, richting het hoger gelegen natuurgebied. Dit gebied was door mortieren van de *The Toronto Scottish* met 4.2-inchmortieren beschoten en door artillerie. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	CAN	62
8 april 1945	Toen een Canadese vlammenwerper vanuit westelijke richting, onderlangs de spoordijk kwam toerijden en enorme vlammen over de spoordijk uitstootte, was voor de Duitsers de situatie niet langer meer te houden. In paniek lieten ze zich achterover van de dijk rollen en probeerden in noordelijke richting een veilig heenkomen te vinden. Terwijl nog steeds de granaten te midden van hen explodeerden, zocht de heer Schimmelpfennig dekking bij een boerderij in het Neerdorp. Tegen het zware Canadese granaatvuur in, rukten achter elkaar drie linies op, die elkaar om beurten vuurdekking gaven. Verschillende Duitsers werden getroffen en vielen neer. Tot aan de Deventerweg zijn de Duitsers toen nog gekomen. Het was die zondag ondertussen 18.00 uur geworden, toen de weerstand vanaf de spoordijk gebroken was en de 5th Brigade kans zag om de *Calgaries* met hun eerste compagnieën verder te laten oprukken, naar nieuwe posities in het Neerdorp, waarbij ze ondersteund werden door een tankpeloton. Vanaf de Holterberg ondervonden de Canadezen minder weerstand dan eigenlijk verwacht werd en waarmee rekening was gehouden. Tijdens het niet-geplande oponthoud aan de spoordijk waren de Holterberg en het Neerdorp door mortieren van *The Toronto Scottish* met 4.2-inchgranaten bestookt, die in de Beuseberg tussen de boerderijen van W. Beldman	HOL	392-399

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	'Lambooy' en J.W. Paalman 'Hilleke' stonden opgesteld. Ook de artillerie was hierbij in actie geweest. De beschietingen waren hevig en helaas gingen verschillende boerderijen in vlammen op, evenals de prachtige molen van de firma Wansink. In de avond begon de Duitse artillerie het bevrijde deel met granaten te bestoken. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*		
9 april 1945	In angstige spanning verkeert Nijverdal, dat verzamelplaats is geworden van de teruggetrokken Duitse eenheden, zeker duizend man sterk. Rondom Nijverdal maken artillerie en tanks zich op voor een verdedigingsgevecht. Tot vreugde en dankbaarheid van de bewoners komt het niet zover - het Duitse commando, bevreesd te worden ingesloten, geeft het bevel tot terugtrekken, westwaarts richting Raalte. De gemotoriseerde regimenten van *Fort Garry Horse* en de *Maisonneuve* vinden de doortocht vrijgemaakt - in de vroege avonduren van maandag 9 april ratelen de eerste tanks Nijverdal binnen en is de bevrijding ook daar een feit. De bewoners van het zo zwaarbeproefde dorp, 23 maart 1945 geteisterd door een misplaatst geallieerd luchtbombardement, kunnen eindelijk opgelucht ademhalen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	HAV	79
	Bij de bevrijding van Nijverdal met weinig gevechten viel nog een aantal doden onder de burgerbevolking, voornamelijk door granaatvuur. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	ROE	129
	Inmiddels waren ook de Canadese troepen die Holten hadden bevrijd in de richting van Nijverdal en Hellendoorn opgerukt. Nabij Haarle kwam het tot hevige gevechten waarbij 10 Canadezen en 15 Duitsers sneuvelden. Een aantal boerderijen en de windmolens van Haarle gingen hierbij in vlammen op, terwijl 3 Duitse tanks vernietigd werden. Op de avond van 9 april werden vanuit Holten enkele granaten op Hellendoorn afgevuurd, waarbij twee inwoners gedood werden. De nacht van 9 op 10 april 1945 ging rustig voorbij en in de vroege ochtenduren van dinsdag 10 april konden de Canadezen zonder slag of stoot Hellendoorn binnentrekken, waarbij de bevrijding van de gemeente Hellendoorn een feit was geworden. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	KOK1	246
	Het is de Duitsers, die regelmatig patrouilles uitzonden, op 9 april 1945 duidelijk geworden, dat ze een goede kans liepen in Nijverdal te worden ingesloten als ze daar zouden blijven. Vandaar waarschijnlijk hun onverwachte terugtocht, die rond twaalf uur 's middags een aanvang nam. De bevrijding van Haarle heeft de Canadezen veel materiaal en wat erger is 10 doden gekost. Op de dag van de bevrijding vielen burgerslachtoffers tijdens een beschieting in Haarle. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	POO1	266 en 271
10 april 1945	Op dinsdag 10 april, geen grote problemen voor de oprukkende Canadezen - Hellendoorn valt hun zonder slag of stoot in handen; de Duitsers daar zijn via de flanken weggetrokken in de richting Ommen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	HAV	79
	Een Engelse Spitfire jachtvliegtuig van 317 Squadron maakte een noodlanding op de Nijverdalseberg om 10.00 uur na geraakt te zijn door Flak. o *Niet relevant, betreft een noodlanding.*	SGLO	T5534
	Tegen 23.00 uur regent het granaatvuur op Ommen. Tot twee keer toe. Overal worden huizen beschadigd. Ook de huizen van de fam. H. van Aalderen aan de Hamsgoren en van de fam. E. Makkinga aan de Middenstraat.	STA2	266

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.3.*		
	De Canadese opmarsroutes richting Ommen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.3.*	CAN	Apx. F
11 april 1945	Om ongeveer 6.00 uur maakt een hevige knal heel Ommen wakker. Grote stofwolken stijgen op boven de Vechtbrug. De Duitsers laten een gedeelte van deze brug in de lucht vliegen. Even later trekken ze over de weg naar Varsen terug. Dan, als er vanaf de Koeksenbelt vanaf de andere kant van de Vecht op hen geschoten wordt, kruipen ze langs de slootkant verder terug. Tegen 8.00 uur steken de Canadezen de kapotte Vechtbrug over. Dan wordt heel Ommen bevrijd. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.3.*	STA2	268-269

Tabel 8: Overzicht gebeurtenissen winter 1944 – mei 1945.

Naoorlogse periode

Direct na de oorlog is gestart met de wederopbouw van Nederland. Onderdeel van de wederopbouw was het opruimen van oorlogsstellingen, als bunkers en het ruimen van achtergebleven NGE. Duitse krijgsgevangenen werden aan het werk gezet om de aanwezige mijnenvelden te ruimen. Voor dit project is de volgende relevante informatie aangetroffen:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
1945-1946	De zuivering was met de grote kam gebeurd, maar wat er aan landmijnen, boobytraps, munitie meer dan zes voet uit de weg lag, moest de bevolking zelf opruimen. En er lag heel wat! Onontplofte vliegtuigbommen onder en naast de brug, twee miljoen Duitse geweerpatronen bij Lemele, kanonskogels, mitrailleurs, geweren, granaatwerpers in het munitiekamp Eerde, genoeg om een kleine privé-oorlog mee te voeren, handgranaten in alle sloten en greppels, pantservuisten bij' de vleet en landmijnen overal in de bossen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.*	LAS	19A

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	In de laatste periode van de oorlog trakteren de Duitsers ons op een groot cadeau. In de bossen van Eerde, over een gebied van ongeveer 30 ha leggen ze een groot munitiedepot aan. Voor munitie, handgranaten, vuurwapenen enz. Het krijgt de naam "Mohr". Als de bezetter wegtrekt, laten ze in Eerde een groot onveilig gebied achter. Aanvankelijk beginnen de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (N.B.S.) met de ruiming, later werken de geallieerde strijdkrachten hieraan. De definitieve opruiming van de munitie heeft nog tientallen jaren geduurd. Bij de bevrijding liggen in Eerde landmijnen, 16 bommen, ongeveer 1,5 miljoen patronen, 2 raketten, luchtafweerprojectielen, vele projectielen van 5 t/m 15 cm, en pantservuisten. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.*	STA2	215

BIJLAGE 4 GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN

In deze bijlage zijn de relevante resultaten uit de volgende archieven uitgewerkt:

- Gemeentearchief Hardenberg-Ommen
- Gemeente Twenterand
- Gemeente Hellendoorn
- Gemeente Rijssen
- Gemeente Wierden
- Historisch Centrum Overijssel
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag
- NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies in Amsterdam (NIOD)

Gemeentearchief Hardenberg-Ommen

Toegang 008: Gemeente Hardenberg 1941-2000	
Inventaris 10	Dossier I: [...] - correspondentie betr. grenscorrectie met Duitsland ter compensatie van geleden oorlogsschade (1945-1948): zie doss. nr. 735
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 735	Correspondentie betr. grenscorrecties met Duitsland ter compensatie van geleden oorlogsschade (niet doorgegaan) (1945-1948): - Bezoek ministers van Economische en van Binnenlandse Zaken (1947/1948) - Bezoek Ministers van Sociale Zaken, van Economische Zaken en van Maatschappelijk Werk (1958) - Bezoek Minister van Sociale Zaken, dr. W. Albeda (1979)
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 2252	Neergestorte vliegtuigen, omgekomen en gevangengenomen vliegtuigbemanningen tijdens Tweede Wereldoorlog (1941-1945): - Gegevens betr. begraven militairen en graven van geallieerde en Duitse militairen (1941-1945): zie doss. nr. 5167 - Afgeworpen brandplaatjes, bommen, luchtballonnen, pamfletten en benzinetanks en beschietingen door vliegtuigen (1941-1945) - Informatie/gegevens betr. neergestorte vliegtuigen, vliegtuigbemanningen en omgekomen militairen (1945-2000)
Op 30 maart 1943 om omstreeks 4.30 uur was bij Sibculo een Engels vliegtuig brandend neergestort. De zevenkoppige bemanning was doodgevallen, aangezien hun parachutes bij het afspringen niet hebben gewerkt. Het terrein is tot 14.00 uur bewaakt en daarna overgegeven aan de Duitse Wehrmacht. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.2.*	
Inventaris 2268	Zoekactie naar neergestort vliegtuig tijdens Tweede Wereldoorlog te Radewijk (1991-1994)
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 2516	Dossier I: - Personeel luchtbeschermingsdienst: arbeidsovereenkomstenbesluit, arbeidsovereenkomsten, aanstelling en ontslag, instructies, rechtspositie, salaris, opleiding en telefoonaansluiting (1941-1946) - Luchtbeschermingsplan (1940/1941) - Voorlichtingscursussen voor hoofden van scholen en bevolking (1943) - Luchtbeschermingsplannen scholen in de gemeente Hardenberg (1943) - Waarschuwing aan bevolking en hoofden van scholen inz. niet aanraken of spelen met voorwerpen uit vliegtuigen (1944) - Reorganisatie luchtbescherming (1949/1950)
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	

Toegang 008: Gemeente Hardenberg 1941-2000	
Inventaris 2555	Opgave en opruiming ongesprongen oorlogsmateriaal (blindgangers / bommen en granaten / explosieven) (1951-1980)
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 3401	Opsporing en ruiming explosieven bij baggerwerkzaamheden (1998-2000)
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 5169	Dossier II: - Toezicht en handhaving verduisteringsvoorschriften i.v.m. luchtbescherming (1940-1944) - Controles op verduistering (1940-1944) - Afsnijding van lichtnet i.v.m. overtreding verduisteringsvoorschriften (1942-1944)
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	

Toegang 012: Gemeente Stad Hardenberg	
Inventaris 1030	tukken betreffende de organisatie van de Luchtbeschermingsdienst en de inrichting van een noodziekenhuis, 1929-1941
Niet relevant, geen vermelding oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 1158	Stukken betreffende de opgave van schade aan infrastructuur en bebouwing als gevolg van oorlogshandelingen, 1940-1941
Niet relevant, geen vermelding oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 1176	Stukken betreffende het uitloven van een beloning aan diegene die van neerstorting of noodlanding van vliegtuigen tijdige mededeling doet aan de autoriteiten, 1940
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 1178	Stukken betreffende de bemiddeling in de opsporing van tijdens de oorlogshandelingen verloren gegane goederen en eigendommen van burgers en militairen, 1940-1941
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 1192	Stukken betreffende vorderingen door de Duitse bezettende macht, 1940-1941
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 1200	Stukken betreffende de oprichting, samenstelling en verrichtingen van de tijdelijke 'commissie collecte voor de door de oorlog getroffen medeburgers', 1940
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 1201	Stukken betreffende de opgave van slachtoffers van oorlogsgeweld in de gemeente, 1940
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 1219	Dagboek van R.E. de Bruin houdende een verslag van zijn belevenissen op 10 mei 1940 en de eerste dagen daarna, 1940
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1223	Stukken betreffende het verstrekken van gegevens over achtergebleven legermaterialen en militaire werken, 1940-1941
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Toegang 014: Marechaussee, brigade Hardenberg, (1889-1945)	
Inventaris 96	Stukken betreffende het toezicht op vliegtuigen boven Duits gebied en noodlanding van een Engels vliegtuig bij De Krim, 1934-1935

Toegang 014: Marechaussee, brigade Hardenberg, (1889-1945)	
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 97	Stukken betreffende neergestorte vliegtuigen en aangehouden bemanning, 1940-1945
• Op 30 maart 1943 om omstreeks 4.30 uur dat bij Sibculo een Engels vliegtuig brandend was neergestort. De zevenkoppige bemanning waren doodgevallen, aangezien hun parachutes bij het afspringen niet hebben gewerkt. Het terrein is tot 14.00 uur bewaakt en daarna overgegeven aan de Duitse Wehrmacht. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.2.* • Op 30 juli 1943 omstreeks 11.30 uur werd melding gemaakt dat twee vliegtuigen een noodlanding hadden gemaakt. Eén kwam neer op een perceel bouwland in Kloosterhaar en bleek een Duits eenpersoons jachtvliegtuig te zijn. De piloot was ongedeerd. Het andere vliegtuig, ook een eenpersoons Duits jachtvliegtuig, kwam neer in de gemeente Vriezenveen. Omstreeks 15.30 uur namen Duitse militairen de bewaking over de vliegtuigen over. o *Niet relevant, betreft een noodlanding.*	
Inventaris 98	Stukken betreffende uitgeworpen vliegtuigbommen, ballonnen benzinetanks en een bus met fosforflessen, 1931-1945
Op 10 december 1943 kwamen om omstreeks 15.00 uur twee bommen neer te Sibculo. De bommen waren afgeworpen door een uit oostelijke richting (Duitsland) vliegend vliegtuig. Beide bommen zijn niet tot ontploffing gekomen en zijn niet in het bouwland weggeslagen. Ze waren neergekomen in een bouwland D132. De bommen liggen op ongeveer 400 à 500 meter afstand de provinciale weg Sibculo-Kloosterhaar en van aldaar staande gebouwen. Er is geen schade ontstaan. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	
Inventaris 99	Stukken betreffende luchtaanvallen en beschietingen op mensen en treinen, 1944-1945
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 116	Stukken betreffende krijgsgeschiedenis bij Hardenberg en omgeving op 10 mei 1940
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 117	Stukken betreffende oorlogshandelingen te De Krim en doodschieten korporaal Van Delden door de Duitsers, 1940
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Toegang 015: Rijkspolitie, groep Hardenberg	
Inventaris 3	Inlichtingen/informatie/rapporten inzake oorlogsmisdrijven, oorlogsslachtoffers en gratieverzoeken (1946-1954)
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	

Toegang 080: Gemeente Hardenberg 2001-heden	
Inventaris 1368	Bodemonderzoeken en/of bodemsaneringen te Dedemsvaart: -Map IX: Bodemonderzoeken en/of bodemsaneringen te Dedemsvaart - terrein van de voormalige scheepswerf Peters (Peterswijk) (2003-2010)
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1974	Landsverdediging – verzamelmap: -Stukken betreffende het verrichten van de berging van restanten van een neergestort oorlogsvliegtuig uit WO-II (2001/2002) - Stukken betreffende onderzoek naar vermeende bom uit WO-II in de bodem van een perceel aan de Stationsweg 4 te Bergentheim - Stukken betreffende mogelijk niet-ontplofte bommen langs de spoorlijn Mariënberg-Almelo (2005)

Toegang 080: Gemeente Hardenberg 2001-heden	
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 2059	Stukken betreffende de aanleg c.q. verplaatsing van de brug over de Vecht bij De Haandrik te Holtheme: -Map II: Historische vooronderzoeken naar mogelijke aanwezigheid explosieven uit W.O. II (2007)
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 2204	Rijksweg N-36 (Witte Paal - Almelo) - verlenging tracé (omleiding rondweg Ommen): -Map XII: Opsporing conventionele explosieven
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Toegang 502: Gemeente Ommen 1924-1987	
Inventaris 373	Bewakingsdienst tegen sabotage en maandrapporten politionele toestand, 1940-1945
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 374	Vergoeding voor schades veroorzaakt door de geallieerden, 1945-1949
Niet relevant, betreft plundering/diefstal door geallieerde militairen.	
Inventaris 1929	Luchtbeschermingsdienst – Melding luchtaanvallen, 1940-1945

- Op 27 april 1941 werd om ongeveer 17.30 uur melding gemaakt van een brandend vliegtuig in het buurtschap Arriën op ongeveer 500 meter ten noorden van de weg Ommen-Hardenberg. Er werden vier Engelse bemanningsleden aangetroffen, waarvan er twee licht gewonden waren.
  - *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

- In de nacht van 12 op 13 augustus 1941 ontplofte op een stuk heide- en veengrond van M.R. Baron Bentinck te Beerzerhaar een bom, afgeworpen door een onbekend vliegtuig. Er ontstond een gat in de grond van acht meter doorsnede en vier meter diepte.
  - *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

- Op 31 oktober 1941 waren om ongeveer 22.40 uur meerdere zware explosies te horen te Ommen, vermoedelijk veroorzaakt door vliegtuigbommen. De volgende ochtend bleek dat een achttal bomtrechters zich in wei- en bouwland onder het buurtschap Arriën bevonden. De trechters hadden een variërende boven-middellijn van 2 tot 7 meter. In een gebogen lijn bevonden de kraters zich op ongeveer 80 à 100 meter van elkaar. Twee kraters raakten elkaar. Volgens omwonenden was er sprake geweest van een luchtgevecht met boordmitrailleurs. Er was enkel schade ontstaan aan ruiten van nabijgelegen boerderijen.
  - *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

- Op 26 juni 1942 werden in de omgeving van Junne vijf onontplofte fosforrubber bommen afgeworpen. Vier bommen werden vlak na het bombardement ontdekt en door de Duitse Wehrmacht tot ontploffing gebracht. Op 11 september 1942 werd in een aardappelveld de vijfde onontplofte bom gevonden.
  - *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*

- In de nacht van 13 op 14 mei 1943 kwam in het buurtschap Eerde een brisantbom neer. In een terrein, behorende aan de Baron van Pallandt, bestaande uit weiland, was een bomtrechter aangetroffen. Het terrein is gelegen tussen de weg Ommen-Den Ham en de rivier de Regge nabij laatstgenoemde rivier. De trechter had een diameter van vijftien meter, met een diepte van vijf meter. In de nabijheid wonende boeren hadden rond 3.00 uur een fluitend geluid gehoord, gevolgd door een explosie.
  - *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*

- Op 8 juni 1943 werden in Beerze meerdere parachutes afgeworpen waaraan metalen blikken met fosfor waren bevestigd.
  - *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*

Toegang 502: Gemeente Ommen 1924-1987

- Op 13 november 1943 ontstond om ongeveer 12.15 uur een luchtgevecht boven bommen, waardoor twee vliegtuigen brandend naar beneden kwamen. Eén vliegtuig kwam in het buurtschap Arriën terecht. Het vliegtuig was blijkbaar reeds in de lucht uit elkaar geslagen, aangezien de onderdelen over zeer grote afstand waren verspreid. In de nabijheid van de wrakstukken lag een dode. Na verdere inspectie werden nog twee lichamen gevonden, één in een weiland en één onder een onderdeel van een vliegtuig. In Beerze kwam één bemanningslid terecht, die niet wist wat er met de negen overige bemanningsleden was gebeurd. Het vliegtuig was een 'Vliegend Fort'.
  - *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.2.1.*

- Op 22 december 1943 om circa 15.00 uur vond een luchtgevecht plaats, waarna een vliegtuig neerstortte. Dit toestel kwam neer op de zogenaamde Beerzerhaar, echter even over de grens Ommen-Den Ham in laatstgenoemde gemeente.
  - *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

- Op 10 februari 1944 om circa 12.15 uur kwam in het buurtschap Junne een vliegtuig van Duitse nationaliteit neer. In een bosje werden de resten van een goeddeels uitgebrand Duits toestel aangetroffen. Het verkoolde lichaam van een inzittende werd onder de wrakstukken gevonden. In een heideveld in de zogenaamde Beerzerhaar werd een kuil gevonden met enkele onderdelen van een vliegtuig. Door omwonenden werd medegedeeld dat een vliegtuig was neergestort. Dit toestel was vrijwel geheel in de veenbodem verdwenen. Op ongeveer één kilometer van de laatstgenoemde plaats bleek in een perceel grasland eveneens een neergestort vliegtuig te zijn ingedrongen. Dit toestel was van Duitse nationaliteit.
  - *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*

- Op 8 maart 1944 om ongeveer 16.00 uur werd het stationsemplacement een goederentrein was beschoten. De locomotief was doorzeefd met kogels.
  - *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

- Op 14 januari 1945 vond om omstreeks 13.30 uur een bombardement plaats op het station van Ommen. Er vonden twee aanvallen plaats, waarbij tevens boordmitrailleurs werden gebruikt. De woning aan de Wolfskuilstraat 20 werd door een voltreffer geraakt. Bij de spoorlijn bleken achteraf meerdere blindgangers te liggen. Deze werden door Duitse deskundigen tot ontploffing gebracht.

  De zogenaamde 'Nieuwebrug', ongeveer drie kilometer ten zuiden van Ommen, was eveneens door een bom getroffen en onbegaanbaar geworden. In de omgeving van de brug waren verschillende gebouwen beschadigd. Een café-eigenaar kwam om het leven door een mitrailleurkogel tijdens de aanval bij de brug.

  Naderhand bleek dat op de spoorlijn Ommen-Mariënberg ongeveer twee kilometer ten oosten van Ommen door bommen was getroffen. Op de hoogte van de overweg naar kamp 'Erika' was een bomtrechter in de spoorbaan. In het kamp kwamen drie gevangenen om en veertien gevangenen raakten gewond, waarschijnlijk door mitrailleurvuur.
  - *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.1.*

- Op 4 februari 1945 om ongeveer 7.00 uur kwam een bom neer in het evacuatiekamp 'Arriën' te Arriën. Uit onderzoek bleek dat de kantine en het keukenbarak vrijwel vernield waren en dat enkele woonbarakken beschadigd waren. De bewoners van het kamp bleven ongedeerd.
  - *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

- Op 25 februari 1945 om ongeveer 10.30 uur werden vier vliegtuigen waargenomen. Direct daarna was mitrailleurvuur te horen en explosies waargenomen. Uit onderzoek bleek dat de spoorlijn iets ten oosten van Junne door twee bomtreffers was geraakt en een woning zou zijn beschoten met mitrailleurs. In de omgeving werd nog een blindganger aangetroffen. Nabij de halte Junne stond een goederentrein die was beschoten met mitrailleurs.
  - *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

- Op 5 maart 1945 om ongeveer 10.15 uur werden bommen afgeworpen op de spoorlijn Ommen-Mariënberg. De misten hun doel en kwamen naast de spoorlijn in bouw- en weiland terecht.

Toegang 502: Gemeente Ommen 1924-1987
o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Op 14 maart 1945 om ongeveer 14.00 uur voerden zes vliegtuigen in duikvlucht een aanval uit op de spoorlijn Ommen-Mariënberg. Daarbij werd door twee vliegtuigen een aantal bommen afgeworpen en met mitrailleurs geschoten. Parallel naast de spoorlijn werden naderhand enkele bomtrechters waargenomen, die in en naast de wegberm waren ingeslagen. In het wegdek waren ook enkele kleine kuilen ontstaan, waarin na onderzoek blindgangers bleken te liggen. In de omgeving werden nog enkele bomkraters en niet-gesprongen bommen gevonden. De spoorweg zelf liep geen schade op. Een zestal blindgangers is door een Duitse militair gedemonteerd en op 15 maart 1945 naar het munitiedepot 'Mohr' in Eerde gebracht. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Op 19 maart 1945 om circa 17.45 uur werden vanaf de Stationsweg in Ommen vier vliegtuigen waargenomen die een aantal bommen afwierpen, waarna verschillende explosies te horen waren. Uit onderzoek bleek dat een zevental bomkraters waren ontstaan in weilanden, op ongeveer twee à drie kilometer ten oosten van Ommen, nabij de spoorweg Ommen-Mariënberg. Twee bommen hadden de spoorbaan getroffen en over een lengte van zestig meter was de rails vernield. Ter plaatse bleek nog één blindganger in de grond te zitten. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*
Inventaris 1930-1932 | Luchtbeschermingsdienst – Andere aangelegenheden, 1939-1946
Niet relevant, betreft algemene stukken.
Inventaris 1933 | Luchtbeschermingsdienst – Schaderapporten oorlogsschade, 1945-1946
Niet relevant, betreft schaderapporten zonder vermelding van oorzaak.
Inventaris 1943 | Gevaarlijke stoffen waaronder munitie, ontplofbare en brandbare stoffen – vergunningen en andere bemoeienissen, 1924-1973
• Bericht van de burgemeester van Ommen op 24 mei 1945 over de aangifte van mijnenvelden of gevaar opleverende projectielen. In de sectie Junne-Eerde zijn de ontstekingen van landmijnen verwijderd. Ongeveer zestien bommen werden gevonden, waarvan de ontstekingen verwijderd zijn. Verder nog pantservuisten, pantserafweer- en luchtafweergeschut, artillerieprojectielen en anderhalf miljoen geweerpatronen van Amerikaanse, Engelse, Duitse Hollandse en Belgische makelij. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.* • Lijst met projectielen in Eerde: -Zestien Duitse en Engelse niet ontplofte bommen (onschadelijk) -Franse, Engelse, Duitse, Hollandse, Oostenrijkse, Russische, Belgische, Canadese en Italiaanse geweerpatronen (ongeveer één miljoen stuks) -Signaalmunitie -Pantserafweerprojectielen -Luchtafweerprojectielen -Projectielen van 5 cm, 7,5 cm, 10 cm, 12 cm en 15 cm -Zeven bunkers die uit elkaar gesprongen zijn met 7,5 cm pantserprojectielen -Pantervuisten en pantserschrik -Nevelbussen -T-mijnen, houtmijnen (onschadelijk) -Bij de Nieuwe Brug in de Regge één bom (onschadelijk) o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.* • Op het landgoed Eerde zijn arbeiderskrachten ingezet voor de verwijdering en zoeken van verspreid liggende munitie. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.* • Bericht op 28 augustus 1945 dat op het landgoed van mevrouw Pierson Hove Barsigt aan de Hammerweg een bom ligt.

Toegang 502: Gemeente Ommen 1924-1987
o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.* • Gedurende de laatste maanden van de bezetting werd door de Duitsers een munitiedepot in de Eerder bossen over een oppervlakte van 30 hectare aangelegd, terwijl voorts verspreid in de buurtschappen munitie en bommen werden aangetroffen. De N.B.S. heeft na de bevrijding een begin gemaakt met de ruiming van munitie en bommen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.* • Bericht op 1 oktober 1945 dat zich in Besthmen nog een bom bevindt. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.* • Bericht op 9 januari 1946 dat zich in de bossen van het landgoed Eerde nog munitie bevindt. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.* • Bericht op 17 juni 1946 dat de bossen bij Eerde, waar het munitiedepot zich bevond, door geallieerde militairen is geruimd, maar niet grondig genoeg. Met de M.O.D. werden afspraken gemaakt voor de ruiming van het terrein door Duitse krijgsgevangenen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.* • Bericht dat op 18 juli 1946 door toeristen tijdens het zwemmen een bom werd gevonden in de Vecht nabij de Beerzer Belten van vrij groot kaliber. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.* • Lijst met ligging van projectielen op 14 september 1946. In de bossen van Eerde lag nog steeds verschillende types munitie. Deze munitie was door de Duitsers ingegraven nabij kamp 'Eerde'. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.*
Inventaris 1944 | Gevaarlijke stoffen waaronder munitie, ontplofbare en brandbare stoffen – vergunningen en andere bemoeienissen, 1924-1973
Niet relevant, betreft vergunning voor het verkopen van vuurwerk.
Inventaris 1947 | Andere aangelegenheden betreffende gevaarlijke stoffen, 1974-1986
Niet relevant, geen relatie met NGE.
Inventaris 1948 | Andere aangelegenheden betreffende gevaarlijke stoffen, 1974-1986
Onderzoek van de EOD in de Eerderbossen. De EOD heeft de munitiedepots geruimd, die op een drietal locaties verspreid lagen nabij de informatiehut van Staatsbosbeheer. De Duisters hebben hier aan het einde van de oorlog munitie gedumpt. De gevonden munitie werd door de EOD in het zandgebied 'Sahara' gesprongen.

Toegang 502: Gemeente Ommen 1924-1987	
 o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.*	
Inventaris 1959	Brandrapporten, tevens incidentele gevallen van hulpverlening (map I), 1924-1949
Niet relevant, branden niet veroorzaakt door NGE.	
Inventaris 2043	Vechtdijk verbetering, 1981-1985
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 3134	Hulpverlening aan oorlogsslachtoffers, tevens aangelegenheden betreffende de evacuatie, registratie oorlogsschade, 1945-1948
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen en/of NGE.	
Inventaris 3135	Schaderapporten oorlogsschade, map I
Niet relevant, geen specificering van de geleden schade.	
Inventaris 3136	Schaderapporten oorlogsschade, map II
Niet relevant, geen specificering van de geleden schade.	
Inventaris 3137	Schaderapporten oorlogsschade, map III
Niet relevant, geen specificering van de geleden schade.	
Inventaris 3138	Vergoedingen wegens herstel oorlogsschade, map I
Niet relevant, geen specificering van de geleden schade.	
Inventaris 3139	Vergoedingen wegens herstel oorlogsschade, map II
Schaderapport van Hardenbergweg 14 dat door beschieting en opblazen brug op 9 en 10 april 1945 beschadigd werd. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.3.*	
Inventaris 3140	Vergoedingen wegens herstel oorlogsschade, map III
Schaderapport van Den Lagen Oordt 11 dat op 11 april 1945 door granaatvuur totaal werd vernietigd. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.3.*	
Inventaris 3141	Vergoedingen wegens herstel oorlogsschade, map IV
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Toegang 502: Gemeente Ommen 1924-1987	
Inventaris 3142	Andere aangelegenheden betreffende hulp aan oorlogsslachtoffers, map I
Niet relevant, geen vermelding van NGE	
Inventaris 3143	Andere aangelegenheden betreffende hulp aan oorlogsslachtoffers, map II
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 3144	Andere aangelegenheden betreffende hulp aan oorlogsslachtoffers, map III
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3145	Andere aangelegenheden betreffende hulp aan oorlogsslachtoffers, map IV
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3146	Andere aangelegenheden betreffende hulp aan oorlogsslachtoffers, map V
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3147	Andere aangelegenheden betreffende hulp aan oorlogsslachtoffers, map VI
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3148	Andere aangelegenheden betreffende hulp aan oorlogsslachtoffers, map VII
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3149	Andere aangelegenheden betreffende hulp aan oorlogsslachtoffers, map VIII
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3628	Gereformeerde school Ommen (Bouweind, Dr. van Raaltestraat), herstel oorlogsschade, 1939-1954
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3659	Gereformeerd school Beerzerveld Kloosterdijk, "De Schakel", map I (oorlogsschade)
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3704	RK lagere school St. Bernardus Ommen, herstel oorlogsschade, 1940-1950
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4420	Dienstplichtzaken en andere aangelegenheden betreffende de landsverdediging, map I: Neergestort vliegtuig Dalfsen
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4421	Dienstplichtzaken en andere aangelegenheden betreffende de landsverdediging, map II: - neerstorten Engels vliegtuig 27-4-1941 - neerstorten Engels vliegtuig 20-6-1942 - neergestorte vliegtuigen 1943/1944 - luchtbeschermingvoorvallen 1940 - bominslagen.
Op 3 januari 1941 om omstreeks 9.15 uur was een bom neergekomen op een perceel bouwland te Eerde. De trechter had een omtrek van drie bij drie meter. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	

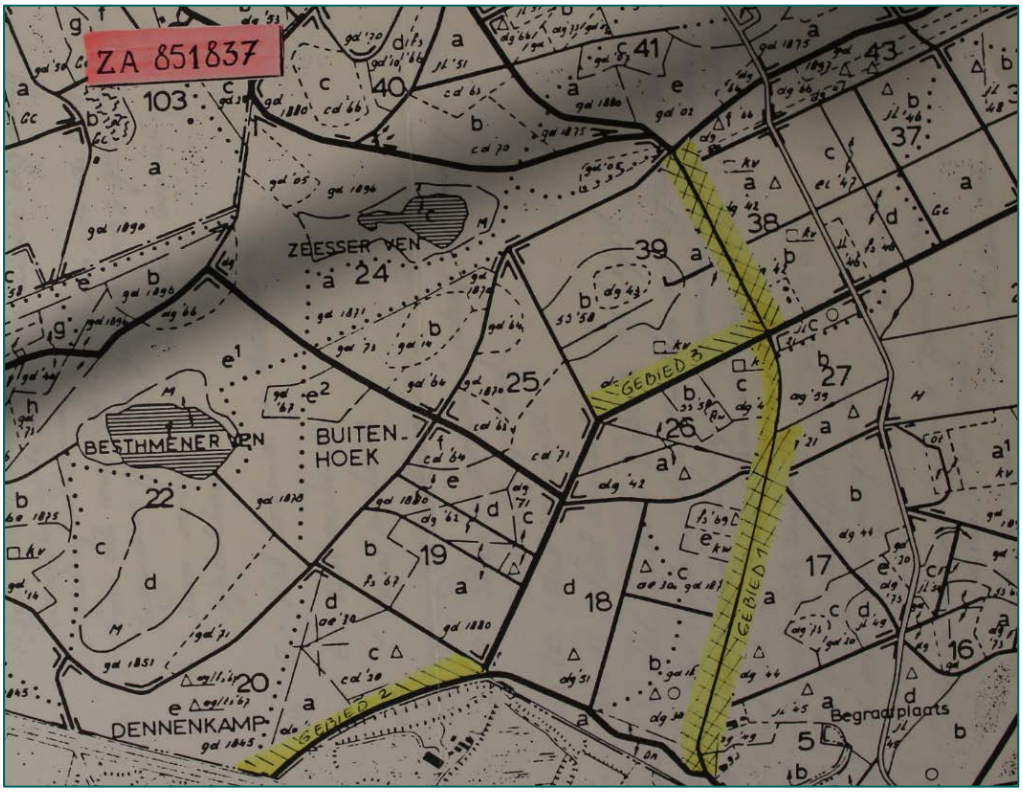
Toegang 510. Gemeente Ommen 1988-2014	
Inventaris 22331	Oorlogsmunitie – opsporing, 1978-1995
In de maand juni 1989 heeft de EOD circa 700 granaten op een locatie in de staatsbossen in Eerde geruimd.	

Een eerste inventarisatie van de in de boswachterij Ommen aangetroffen munitie:
-7 maart 1985, verdeeld over drie putten: 100 brisantgranaten en brisantgranaatpatronen 7,5 cm Duits.
-15 juni 1989: 41 brisantgranaten 7,5 cm, 13 stalen hulzen, 1 huls met restant ontsteker, 1 brisantpantsergranaat 7,5 cm met ontsteker, 1 brisantgranaat 7,5 cm zonder ontsteker, 73 brisantgranaten 7,5 cm met restant ontsteker, 6 brisantgranaatpatronen 7,5 cm restant ontsteker.
-20 juni 1989: 160 brisantgranaten 7,5 cm met restant ontsteker
-21 juni 1989: 143 brisantgranaten 7,5 met ontsteker, 1 brisantpantsergranaat 7,5 cm met ontsteker, 9 restanten brisantgranaten 7,5 cm.

Op 10 mei 1990 werd besloten dat de EOD een gebied ter lengte van vier kilometer, zijnde de aanvoerwegen naar het voormalige munitiedepot worden onderzocht, waarbij aan beide zijden van de weg een strook van circa 25 meter wordt meegenomen. In onderstaand figuur is een bijgaande situatietekening weergegeven. Het te onderzoeken gebied is met geel aangeduid.

Toegang 510. Gemeente Ommen 1988-2014	
 o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.*	
Inventaris 24617	Oorlogsmunitie – opsporing, 1996-2012
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

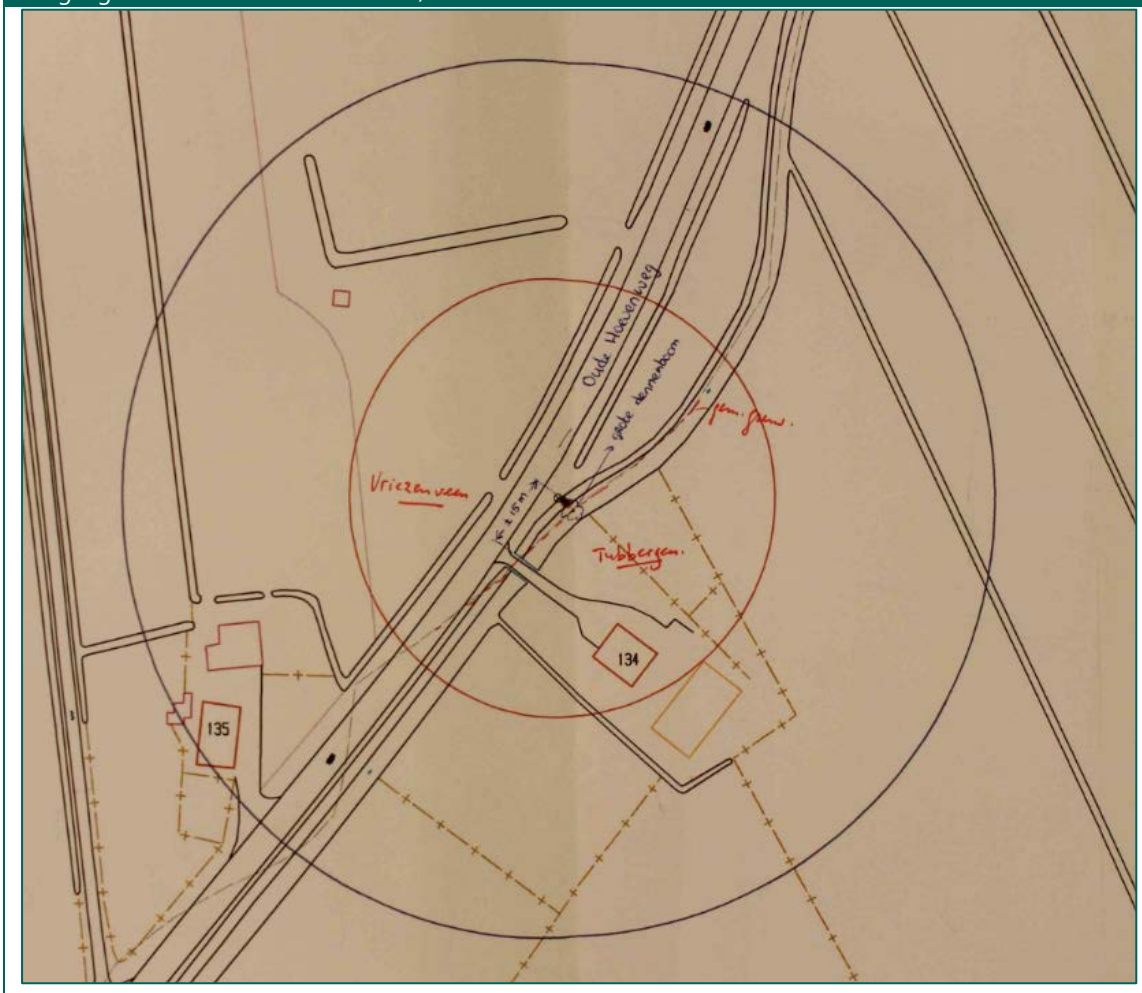
Gemeentearchief Twenterand

Toegang 1.84. Gemeente Vriezenveen en Den Dam	
Inventaris B59-7	Gegevens uit oorlogstijd WOII, 1942-1951.
Op 30 maart 1943 kwam een Engels vliegtuig neer bij Kloosterhaar. Alle zeven inzittenden kwamen om het leven. De naam van het vliegtuig was 'E for Easy' van het 460ste Squadron Royal Australian Airforce. Het vliegtuig stortte op de terugweg van een aanvalsvlucht naar Münster neer in het veengebied 'het Graven'. De onderdelen lagen verspreid. Volgens Amerikaanse opgave werd één bemanningslid nog vermist. Mogelijk is deze door de val met kracht ergens in het veen diep doorgedrongen en derhalve nooit teruggevonden. De boordwapens werden door de Duitsers in een turfkuil gegooid en dertig jaar later weer teruggevonden. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 4.2.2.*	
Inventaris B61-4	Correcties inzake materiele oorlogsschade, 1940-1950.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris C28-4	Gemeente Den Ham: Luchtbeschermingsdienst: organisatie, personeel en taakuitoefening, 1934-1946.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris C58-4	Gemeente Den Ham: Militaire graven en neergestorte vliegtuigen in oorlogstijd, 1943-1978.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris C121-1	Gemeente Den Ham: Correcties inzake oorlogsschade, 1940-1947

Toegang 1.84. Gemeente Vriezenveen en Den Dam
Niet relevant, buiten werkgebieden.

Toegang 1.78. Gemeente Vriezenveen/Gemeente Twenterand	
Inventaris B138-2	Gemeente Vriezenveen: Ruimen van munitie in kanaal Almelo-de Haandrik, 1998-1999.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris L1-2	Gemeente Twenterand: munitievondst Wierdenseweg 2000
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris L48-4	Gemeente Twenterand: berging vliegtuigwrak aan de Kolenmieten, 2003.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris L52-4	Gemeente Twenterand: berging vliegtuigwrakken en explosieven aan de Hammerflier, Vosmaatweg en Kolenmieten, 2002.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris L53-3	Gemeente Twenterand: berging vliegtuigwrak aan de Vosmaatweg, 2003.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris L53-5	Gemeente Twenterand: berging vliegtuigwrakken en explosieven aan de Hammerflier, Vosmaatweg en Kolenmieten, 2002-2005
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris L54-1	Gemeente Twenterand: berging vliegtuigwrak aan de Janmansweg, 2002.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris L55-2	Gemeente Twenterand: berging vliegtuigbom aan de Oude Hoevenweg, 2002.
Volgens de heer Bos aan de Oude Hoevensweg 134 zou er een grote vliegtuigbom uit de Tweede Wereldoorlog in de sloot voor zijn woning liggen. Volgens de overleving waren mensen onderweg vanuit de richting van de Pollen naar Bruinehaar. Er kwam toen een vliegtuig uit tegengestelde richting die bommen liet vallen. Men dook toen in de walkant van de sloot ter hoogte van de woning van Slot aan de rechterkant om te schuilen voor de bom. De bom stuiterde over de weg en berm en kwam terecht een paar meter bij de mensen vandaan in diezelfde sloot. De bom ontplofte niet en lag daar sindsdien. In de omgeving zijn meerdere bommen gedropt gedurende de oorlog in een poging de brug te bombarderen.	

Toegang 1.78. Gemeente Vriezenveen/Gemeente Twenterand

- *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

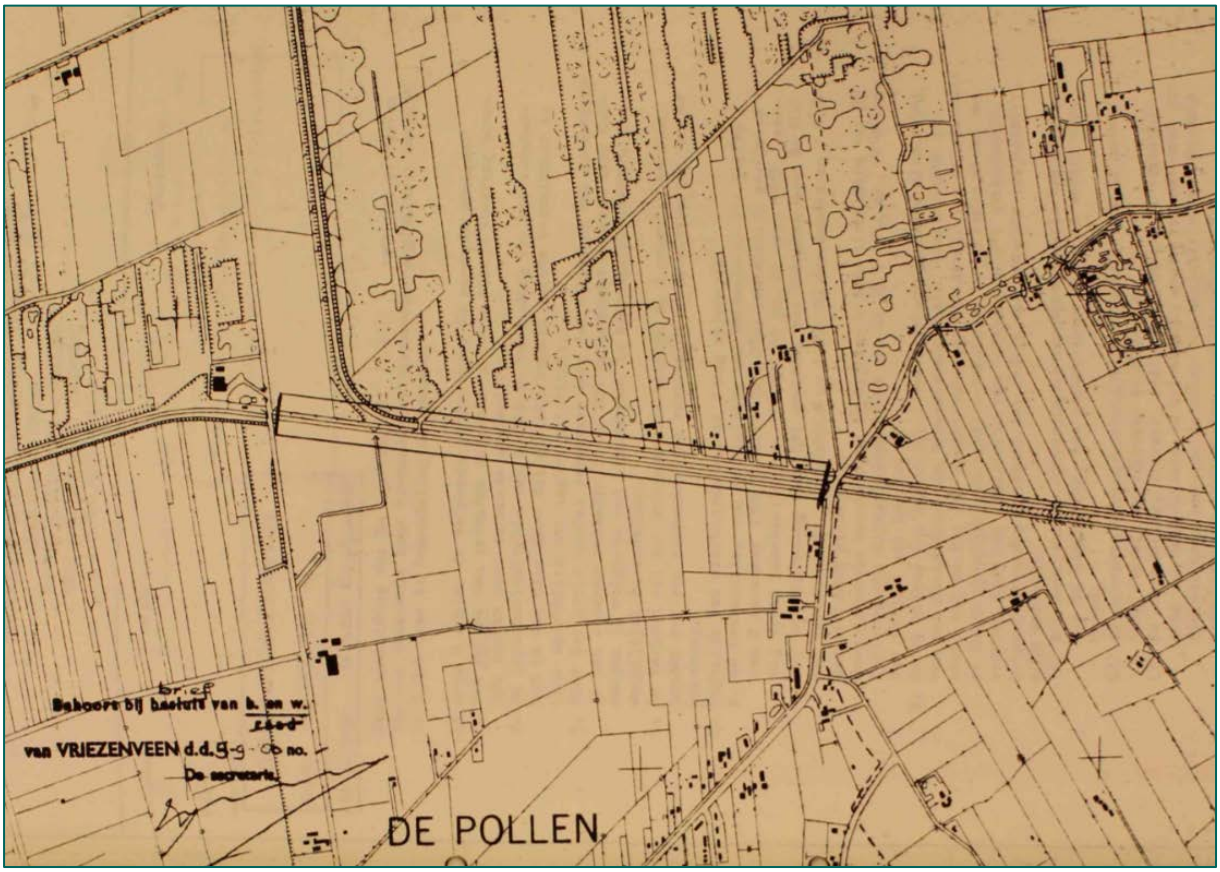
Inventaris L55-3	Gemeente Twenterand: berging vliegtuigwrak aan de Harmsenweg, 2001
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris L55-4	Gemeente Twenterand: berging vliegtuigwrak Hammerflier
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Toegang 1.782. Gemeente Den Ham	
Inventaris C87-4	Gemeente Den Ham: openbare veiligheid, 1971-1990.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris C102-4	Gemeente Den Ham: openbare veiligheid, 1991-2000.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Toegang 1.783. Gemeente Twenterand	
Inventaris B183-3	Gemeente Twenterand: munitievondst Geesteren Stroomkanaal, 1979-1994.

- Bericht van de EOD op 5 september 1980. Geconstateerd is dat zich in het Geesterse Stroomkanaal, tussen de Oude Hoevenweg en de Paterswal grote hoeveelheden munitie bevinden, welke daar aan het eind van de Tweede Wereldoorlog schijnen gedumpt te zijn. Het schijnt te gaan om handvuurwapenmunitie, mortiergranaten e.d. De munitie is zeker over een aantal kilometers door de stroming verspreid, waardoor het ondoenlijk zou zijn om de plaats af te zetten.

Toegang 1.783. Gemeente Twenterand

- Bericht van de EOD op 11 september 1980. Met name bij de brug in de Oude Hoevenweg is veel munitie gevonden door plaatselijke jeugd. Zo werd o.a. halfvergane fosforgranaat en een eveneens aangetaste brisantgranaat aangetroffen.
- Bericht van de EOD op 5 september 1980. Inmiddels is duidelijk geworden dat zich in de omgeving vermoedelijk meer stortplaatsen van munitie bevinden.
- In de periode september-oktober 1980 heeft de EOD geruimd in het Geesterse Stroomkanaal.
- Volgens een krantenberichten werd de munitie met vrachtwagens in het kanaal gedumpt. Onder de aangetroffen explosieven bevonden zich vliegtuigkogels met grote explosieve kracht. Door opsporingsbedrijf Leemans werden zeer veel explosieven gevonden, zoals fosforgranaten, mitrailleurpatronen, brisantgranaten, pantservuisten met een middellijn van ongeveer twintig centimeter.

  o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

Inventaris L60-1	Gemeente Twenterand: Munitievondst Vriezenveense Veenkanaal
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Gemeentearchief Hellendoorn

Gemeentearchief Hellendoorn 1927-1987	
Inventaris VHS-855 STA-413	Vergoedingen wegens herstel oorlogsschade, 1944 t/m 1957.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Gemeentearchief Hellendoorn 1927-1987	
Inventaris VHS-1960 STA-1172	Neergestorte bommen en vliegtuigen, 1940 t/m 1945.

- Bericht op 4 januari 1944 dat omstreeks 11.00 uur in de Nijverdalseberg vermoedelijk een bom was gevallen, aangezien een inslag was gehoord en een rookzuil gezien. Na onderzoek bleek dat op ongeveer drie kilometer ten zuidwesten van Nijverdal tegen de oostelijke helling van de berg in een heideveld, nabij enige verspreid staande berken, zes brisantbommen waren gevallen en geëxplodeerd en trechters hadden gevormd van vijf meter middellijn en twee meter diepte. De omgeving is afgezocht op mogelijke blindgangers, maar deze werden niet aangetroffen.
  - *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.4.*

- Bericht op 11 januari 1944 dat omstreeks 14.00 uur ten zuidwesten van Nijverdal in de richting van de Koningsbelt vliegtuigen waren gevallen en parachutes waren neergedaald. Bij aankomst ter plaatse werd een brandende neergestorte Amerikaanse bommenwerper aangetroffen met twee gewonde vliegers. Een derde gewonde vlieger werd later in de richting van Nieuw-Heeten gevonden. Aan de half verharde autoweg naar Holten werd kort voor de gemeentegrens de gevallen Amerikaanse bommenwerper aangetroffen, totaal vernield. Nog dichter bij de gemeentegrens, enkele honderden meter westelijker lagen de overblijfselen van een Duitse jager. In een kuil lag de motor met de gebroken propeller en in de omgeving allerlei kleine brokstukjes, die tot in de toppen van de dennen hingen.
  - *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.2.*

- Op 14 januari 1944 werden de lichamen van twee Amerikaanse vliegers gevonden ten zuidwesten van Nijverdal in de richting van de Koningsbelt in de bossen.
  - *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.2.*

- Bericht dat op 10 februari 1944 omstreeks 11.00 uur ongeveer vijf kilometer ten zuidwesten van Nijverdal en één kilometer ten westen van de Koningsbelt een vliegtuig was neergekomen. Het bleek een Duits vliegtuig te zijn. De motor van het vliegtuig had een gat in de grond geslagen van ongeveer drie meter middellijn en anderhalve meter diep, waaruit vlammen opstegen, terwijl rondom het vliegtuig brokstukjes van het vliegtuig lagen.
  - *Niet relevant, buiten werkgebieden.*

- Op 8 maart 1944 kwam rond 14.00 uur nabij een boerderij te Haarle C34 een vliegtuig neer. De piloot had zich op tijd met een parachute kunnen bevrijden. Het vliegtuig was geheel vernield.
  - *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*

- Op 28 oktober 1944 werden rond 16.00 uur door een achttal vliegtuigen bommen afgeworpen in de richting van Haarle. Na onderzoek bleek dat aan de weerszijden van de spoorlijn Zwolle-Almelo, ten oosten van de voormalige halte Haarle, bij een viaduct over de zandweg Haarle-Hellendoorn een zestal bomtrechters waren geslagen. Nabij een overweg van de landweg, gelegen tussen bovengenoemd viaduct en de halte Haarle, werden aan de noordzijde van de lijn een achttal bomtrechters aangetroffen. Tegelijk is er nog een bom gevallen op een afstand van twee kilometer ten westen van het dorp Haarle en twee kilometer ten zuiden van de spoorlijn.
  - *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*

- Bericht dat op 5 februari 1945 tussen 20.00 uur en 0.00 uur verschillende explosies werden waargenomen ten westen van Nijverdal bij de spoorlijn. Uit onderzoek bleek dat in de omgeving van de spoorlijn vanaf drie tot zes en een half kilometer ten westen van Nijverdal een negental bommen zijn afgeworpen. Eén van de bommen sloeg een trechter in de gemeentelijke zandweg.
  - *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*

- Bericht dat op 10 februari 1945 rond 16.45 uur vier vliegtuigen waren waargenomen die de spoorlijn in de richting van Haarle bombardeerden. Ieder vliegtuig wierp twee bommen af, waarna drie explosies werden gehoord. Twee kilometer ten westen van Nijverdal, aan de noordzijde van het spoor, bleken twee niet ontplofte bommen te liggen. Ongeveer één kilometer westelijker waren twee bommen gevallen aan de zuidzijde van het

Gemeentearchief Hellendoorn 1927-1987	
spoor waarvan één niet was geëxplodeerd. Verder waren bij het viaduct te Haarle in de noordelijke spoorsloot ongeveer vijftig meter ten westen het viaduct twee bommen gevallen, die beide waren gedetoneerd. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.* • Bericht dat op 25 februari 1945 verschillende aanvallen werden gedaan in de omgeving van Nijverdal. Eén aanval werd uitgevoerd tussen Nijverdal en Haarle om 10.30 uur. Aan de noordzijde van het spoor werd één bomtrechter aangetroffen. Om 11.20 uur werd nog een bombardement uitgevoerd op de spoorlijn, maar er werd hiernaar geen onderzoek gedaan. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.3.* • Op 28 februari 1945 kwamen vier bommen neer op vijftien meter ten westen van de Luttenbergerweg, waarvan twee in de zuidelijke spoorsloot en twee op een afstand van twintig meter ten noorden van de spoorlijn. In de zuidberm van de spoorlijn werd een blindganger aangetroffen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.* • Op 22 maart 1944 kwamen in Nijverdal ongeveer 75 à 100 bommen, vooral in de Rijssensestraat. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	
Inventaris VHS-1961 STA-1173	Ontplofbare en gevaarlijke stoffen – o.a. ruiming munitie uit Tweede Wereldoorlog, 1945-1969.
• Lijst met aangetroffen projectielen te Haarle: -Ten oosten van de Oude Deventerweg: pantservuist, granaat, blindganger -Ten oosten van Helhuizen: mortieren -Ten oosten van de weg Helhuizen: mortierbommen o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.* • Lijst met aangetroffen projectielen gemeente Hellendoorn: -Ten noorden van de spoorlijn bij Twilhaar bij kilometerpalen 27170 en 28500: onontplofte bommen -Nijverdal, bij Dalzicht tussen weg en spoorlijn: magnesiumbom o *Niet relevant, buiten werkgebieden.* • Bericht dat op 18 april 1947 een jongen een op de Nijverdalseberg gevonden landmijn op een steen had geslagen. Het projectiel kwam tot ontploffing, waardoor de jongen overleed. Een andere jongen verloor zijn benen. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	
Inventaris VHS-2506 STA-1676	Bruggen – Opgaven en herstel oorlogsschade o.a. Van den Steen van Ommen, 1940-1952.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris VHS-2597 STA-1741	Wegen – Algemeen – Oorlogsschade 1951-1952.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris VHS-5364 STA-3005	Woningstichting Hellendoorn – Herstel oorlogsschade, 1945-1954.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Gemeentearchief Hellendoorn	
Inventaris HDN-9276 STA-2014	Opsporen en opruimen van explosieven, 2000-2003.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Gemeentearchief Hellendoorn	
Inventaris HDN-009763 HDNSTA-2777	Opsporen en opruimen van explosieven in centrum van Nijverdal (i.v.m. bouw Huis van Cultuur en Bestuur), 2003-2007.
Bij Dalzicht tussen weg en spoor werd één brandbom 4 lbs geruimd. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	
Inventaris HDN-010983 HDNSTA-3109	Opsporen en opruimen van explosieven in centrum van Nijverdal (i.v.m. bouw Dunantblok) map1, 2007-2008.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris HDN-011150 HDNSTA-2896	Rijksweg 35 (Zwolle-Almelo) – Reconstructie Explosievenonderzoek, 2004-2005.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris HDN-011225 HDNSTA-3348	Gevaarlijke stoffen – Opsporing en onderzoek explosieven, 2005-2009.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris HDN-011249 HDNSTA-3110	Opsporen en opruimen van explosieven in centrum van Nijverdal (i.v.m. bouw Dunantblok Map 2, 2008.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Gemeentearchief Rijssen

Archief van de gemeente Holten 1938-2000	
Inventaris 87	Verslagen van de commissie ad hoc inzake straatnaamgeving en huisnummering in het buitengebied, 1975-1976.
Niet relevant, betreft notulen van vergaderingen over concept straatnaamgeving en huisnummering.	
Inventaris 157	Stukken betreffende burgemeester A.P.R.C. baron van de Borch van Verwolde en zijn waarnemers gedurende de Tweede Wereldoorlog, 1938-1946.
Niet relevant, bevat getuigenverklaringen.	
Inventaris 166	Functiedossier van de gemeenteontvanger, o.a. waarneming, ook tijdens de Tweede Wereldoorlog, 1941-1980.
Niet relevant, overlijdensberichten van functionarissen.	
Inventaris 457	Stukken betreffende declaraties inzake oorlogs- en bezettingsmaatregelen tijdens de Tweede Wereldoorlog van o.a. bomopruiming, politiemaatregelen, splitterboxen, vorderingen (ook door N.B.S. en Militair Gezag) en transporten, 1944-1956.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 645	Stukken betreffende inventarisatie en vergoeding van oorlogsschade aan gemeente-eigendommen, 1945-1957.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 646	Stukken betreffende inventarisatie en vergoeding van oorlogsschade aan gemeente-eigendommen, 1949-1954.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 647	Stukken betreffende inventarisatie en vergoeding van oorlogsschade aan gemeente-eigendommen, 1948-1956.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Archief van de gemeente Holten 1938-2000	
Inventaris 648	Stukken betreffende inventarisatie en vergoeding van oorlogsschade aan gemeente-eigendommen, 1949-1954.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 649	Enquête, houdende opgave van oorlogsschade aan woningen en bedrijven, 1946.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 663	Stukken betreffende invoering en wijziging van huisnummers, 1950-1978.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 664	Stukken betreffende invoering en wijziging van huisnummers, 1980-1985.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 665	Verordening op de indeling en huisnummering der gemeente Holten, met wijzigingen, 1951-1977.
Niet relevant, geen betrekking tot omnummering.	
Inventaris 666	Stukken betreffende de huisnummering in het buitengebied, 1974-1978.
Niet relevant, geen betrekking tot N.G.E.	
Inventaris 1084	Stukken betreffende vergoeding door het Rijk van gederfde leges voor bouwvergunningen inzake herstel en herbouw van oorlogsschade, 1950-1956.
Niet relevant, geen specificering oorlogsschade, geen vermelding NGE.	
Inventaris 1133	Stukken betreffende de organisatie van de Luchtbeschermingsdienst Holten, 1939-1945.
• Bericht dat in de nacht van 29 op 30 juli 1942 om 1.00 uur in de richting van de Holterberg een brandend vliegtuig was neergestort. Het toestel bleek te liggen aan de Vossenweg, tussen de Kolkweg en de Hertenweg in de nabijheid van het kolkje. Doordat er voortdurend ontploffingen plaatsvonden was het niet mogelijk het vliegtuig direct te benaderen. Het bleek om een Engels vliegtuig te gaan. De zes bemanningsleden waren allen omgekomen. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.* • Bericht dat op 22 augustus 1942 op de Holterberg in de omgeving van het Diepe Hel enkele flessen waren gevonden, vermoedelijk afgeworpen door vliegtuigen, die een brandbare vloeistof bevatten. Het betrof vijf flessen, waarvan drie nog heel waren en twee gebroken. De flessen hadden een beginnend brandje veroorzaakt. De flessen bevatten een halve liter brandbare vloeistof (fosfor of dergelijke) en voorzien van een kroonkurk, blikken opzetstuk en loden kogel. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Bericht dat op 26 juni 1943 om 14.25 uur brandbommen waren afgeworpen in het buurtschap Neerdorp. Bij Neerdorp 44 en 45 viel een brandbom in het huis. De overige bommen kwamen in bouw- en weiland terecht. In de omgeving bleken op verschillende plaatsen brandbommen te zijn neergekomen die niet waren ontbrand. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Bericht dat op 10 oktober 1943 omstreeks 15.28 uur een luchtgevecht plaats boven Holten. Eén Amerikaans viermotorig vliegtuig kwam als gevolg van dit gevecht in de bossen in de Holterberg in de nabijheid van de woning E7 (huidige Helhuizerweg 11). Het vliegtuig was bij de val in brand geraakt en twee dodelijk getroffen vliegers waren eruit geslingerd. De Duitse Wehrmacht nam de bewaking van de resten van het vliegtuig over. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.1.*	
Inventaris 1140	Stukken betreffende ruiming van mijnen en andere aanwezige ontplofbare stoffen, 1940-1984.
• Berichten over aangetroffen munitie: -In de Holterberg werd een handgranaat gevonden. -Holterberg: een granaat -In de Holterberg bij de Canadese begraafplaats: partij munitie	

Archief van de gemeente Holten 1938-2000	
-In de Holterberg: een mortiergranaat -Voormalig arbeiderskamp: een granaat en enkele munitie -Eikenbosje van de kerkvoogdij in de Holterberg, aan de autoweg: een handgranaat -Op de Holterberg bij de "Zandkoele", Holterberg 68: kardoezen -Op de Holterberg aan de Motieweg: een granaat -Aan de Helhuizerweg bij kantoortje van de G.S.W. arbeiders Deventer: een mortiergranaat -Aan de Motieweg op de Holterberg: een granaat -Aan de Ericaweg op de Holterweg bij de Reehoek: een vliegtuiggranaat (20 mm) -Op de Holterberg, terrein van Dikkers, bij de heer Bos, Holterberg 68, "De Zandkoele": een granaat -Bouwterrein van mevr. Kramer op de Holterberg ten zuiden van Hotel 't Lösse Hoes: waarschijnlijk munitie -Op de Holterberg bij Hotel "In de Swarten Ruyter": mitrailleurpatronen • Bericht op 16 juli 1965 van de vondst van een granaatkop bij Holterberg 41. • Bericht op 20 juli 1968 dat op het politiebureau een granaatkop ligt die op de Holterberg is gevonden. • Bericht op 21 december 1980 dat bij Motieweg 9 vermoedelijk nog munitie en granaten in de grond zitten. • Bericht op 23 januari 1981 dat in een greppel langs het Hoge Heidepad bij Motieweg 9 veel munitie, landmijnen en granaten hebben gelegen. Door de bewoner was een inrit gemaakt die over het Hoge Heidepad is aangelegd. Tijdens het realiseren van de inrit werd geen munitie aangetroffen. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.6.*	
Inventaris 1396	Stukken betreffende steunverlening aan oorlogsslachtoffers en evacuees, 1940-1948.
Niet relevant, geen vermelding NGE.	
Inventaris 1397	Stukken betreffende schade door oorlogsgeweld en bezetting, 1940-1948.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1398	Stukken betreffende hulp e.d. aan oorlogsslachtoffers, Algemeen; B - Ber, 1944-1950.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1399	Stukken betreffende hulp e.d. aan oorlogsslachtoffers, Beu - C, 1944-1958.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1400	Stukken betreffende hulp e.d. aan oorlogsslachtoffers, D - J, 1943-1950.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1401	Stukken betreffende hulp e.d. aan oorlogsslachtoffers, K - L, 1943-1960.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1402	Stukken betreffende hulp e.d. aan oorlogsslachtoffers, M - Roe, 1943-1947.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1403	Stukken betreffende hulp e.d. aan oorlogsslachtoffers, Rom - Sche, 1943-1947.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1404	Stukken betreffende hulp e.d. aan oorlogsslachtoffers, Schl - W, 1943-1949.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1406	Schaderapporten voor oorlogsschade aan gebouwd onroerend goed, 1945-1947.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE, specificering oorlogsschade ontbreekt.	

Archief van de gemeente Holten 1938-2000	
Inventaris 1407	Schaderapporten aan gebouwd onroerend goed, met opgave van kosten voor herstel, 1946.
Niet aanwezig in archief, locatie onbekend bij archivaris.	
Inventaris 1408	Schaderapporten voor oorlogsschade aan roerend en onroerend goed, met financiële correspondentie, 1946-1950.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1409	Stukken betreffende financieringsgevallen inzake oorlogsschade, A - Z (op naam), 1946-1951.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1410	Stukken betreffende financieringsgevallen inzake oorlogsschade, Overige schadegevallen, o.a. aan scholen, 1947-1957.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1411	Stukken betreffende vergoeding van materiële oorlogsschade, A - L, 1946-1957.
Niet relevant, schadevermeldingen zonder specificatie.	
Inventaris 1412	Stukken betreffende vergoeding van materiële oorlogsschade, M - W, 1946-1959.
Niet relevant, schadevermeldingen zonder specificatie.	
Inventaris 1516	Stukken betreffende oorlogsschade aan de openbare lagere scholen, 1944-1945.
Niet relevant, schadevermeldingen zonder specificatie.	
Inventaris 1552	Stukken betreffende openbare lagere Dorpsschool aan de Dorpsstraat, Gedeeltelijke herbouw i.v.m. oorlogsschade, 1946-1950.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1807	Stukken betreffende vorderingen van huizen, hotels etc. tijdens de Duitse bezetting en de afhandeling na de Tweede Wereldoorlog, 1940-1948.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1808	Stukken betreffende vorderingen van goederen, gebouwen, terreinen etc. en de afwikkeling daarvan tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, 1942-1951.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Gemeentearchief Wierden

1.75	
Inventaris 3656	Diverse aangelegenheden betreffende openbare orde tijdens Duitse bezetting, 1942-1944.
Bericht dat op 24 mei 1943 werd een Engels viermotorig Halifax bommenwerper in het buurtschap Zuna neergeschoten. Zeven Engelse vliegers vonden hierbij de dood. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	

1.753	
Inventaris 1126	Bezettingsschade van A.J. Lodeweges (verloren geraakte wapens en munitie), 1946-1950.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

1.755	
Inventaris 1135	Politiemaatregelen t.o.v. Nederlanders en ingezetenen. Maatregelen t.o.v. Joden (algemeen) o.a. inlevering van rijwielen, 1942-1948.

1.755
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

1.782.08	
Inventaris 1338	Personeel luchtbescherming, 1941-1945.
Niet relevant, geen specifieke vermelding oorlogshandelingen.	

1.782.12	
Inventaris 1336	Luchtbeschermingsplan voor de gemeente Wierden, 1939-1942.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

1.783	
Inventaris 1506	Opruiming explosieven uitvoering, 1998-2000.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

1.841.93	
Inventaris 1452	R.K. Kerkbestuur te Enter (oorlogsschade), 1945-1955.
Niet relevant, geen specifieke vermelding oorlogshandelingen.	
Inventaris 1453	R.K. Kerkbestuur te Wierden (oorlogsschade St. Jansgebouw en R.K. Jongensschool Wierden, R.K. Meisjesschool en R.K. Kerk), 1945-1954.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 1454	Vereniging tot stichting en instandhouding van een school met de bijbel te Notter en Zuna.
Niet relevant; geen specifieke vermelding oorlogshandelingen.	

1.841.913	
Inventaris 1455	Vereniging tot stichting en instandhouding van een school met de bijbel te Wierden, 1946-1953.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1456	Kerkbouwplicht door: Vereniging tot Stichting en Instandhouding van de School met de Bijbel (betreft: onderwijzerswoning aan de Kluinveenweg), 1954.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1457	Vereniging tot stichting en instandhouding van een school met de Bijbel te Hooge Hexel, 1946-1950.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1458	Vereniging tot stichting en instandhouding van een school voor christelijk voorbereidend onderwijs te Wierden, 1945-1952.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1459	Vereniging tot stichting en instandhouding van scholen met de bijbel te Enter, 1948-1955.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1460	Vereniging tot stichting en instandhouding van scholen met de bijbel op gereformeerde grondslag, 1946-1963.

1.841.913	
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1461	Vereniging voor volksonderwijs (Neutrale bewaarschool aan de Stationsstraat 38), 1946-1949.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	

2.07.351.53	
Inventaris 407	Oorlogsschade Gemeente eigendommen (datum onbekend).
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 408	Oorlogsschade Gemeente eigendommen, algemeen (voorschriften e.d. en Extra comptabele rekeningen), 1945-1959.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 409	Oorlogsschade Gemeente eigendommen D t/m Z, 1941-1959.
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Historisch Centrum Overijssel

Toegang 0025.2. Provinciaal bestuur van Overijssel	
Inventaris 9244	Opgaven betreffende luchtaanvallen Overijsselse gemeenten, 1940-1941
• Bericht dat op 3 januari 1941 een bom om 20.30 uur is neergekomen en ontploft in een stuk weiland in het buurtschap Eerde, zonder schade aan te richten. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Bericht dat op 27 april 1941 om 6.00 uur een Engels vliegtuig is neergestort in het buurtschap Arriën, 500 meter ten noorden van de weg Ommen-Hardenberg. Het toestel was voor de helft verbrand. De vier inzittenden werden alle aangehouden. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.* • Bericht dat op 9 juli 1941 om 3.00 uur ongeveer twintig brandbommen zijn afgeworpen en dat branden zijn ontstaan in de Nijverdalseberg en Hellendoornseberg. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Bericht dat op 13 augustus 1941 om 1.00 uur een bom is gevallen en ontploft in buurtschap Beerze, ten zuiden van de spoorweg Mariënberg-Almelo. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.* • Bericht dat op 16 mei 1941 om 1.00 uur drie brisantbommen ontploft zijn in open veld. Geen schade. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Bericht dat op 4 juli 1941 om 1.30 uur een brisantbom binnen de gemeente Holten werd afgeworpen in een weiland. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	
Inventaris 9245	Opgaven betreffende luchtaanvallen Overijsselse gemeenten, 1942-1945.
• Bericht dat op 18 oktober 1943 om 21.30 uur brisantbommen zijn gevallen nabij Haarle. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Bericht dat op 22 maart 1945 als gevolg van het vallen van brisantbommen in Nijverdal 65 mensen zijn omgekomen en ernstige schade is ontstaan. o *Niet relevant, buiten werkgebieden.*	

Toegang 0397. Militair Gezag Overijssel	
Inventaris 146	Provincie Overijssel Militaire Commissaris
Niet relevant, buiten werkgebieden.	

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)

Toegang 409. Gevechtsverslagen en –rapporten land- en luchtstrijdkrachten mei 1940
Raadpleging van deze collectie heeft geen relevante informatie opgeleverd met betrekking tot de werkgebieden.

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken	
Inventaris 155	Datum: 25-04-1944; Schaal/code/blz.: GB/6045/44 GB/6048/44 GB/6043/44; Omschrijving: Berichten betreffende een schijnvliegveld en de burgemeesters van Diever, Arbeitseinsatz in Meppel en manschappen van de Kontroll Kommando (KK) in Ommen.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 311	Datum: 1945; Schaal/code/blz.: E/1706/45; Omschrijving: Rapport betreffende lanceertijden van V-wapens te Okenback, Lettele, Holten, Rijssen, Wierden, Hoek van Holland, Pernis (Vondelingenplaat) en Puttershoek.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 314	Datum: 1945; Schaal/code/blz.: E/1870/45; Omschrijving: Tabel met tijdstip van afvuren V1-raketten in Rijssen, Wierden, Nijverdal, Lettele en Puttershoek, in de periode februari en maart 1945.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 399	Datum: april - mei 1944; Schaal/code/blz.: GB/6598/44; Omschrijving: Berichten AHC tot en met AJJ betreffende: Gebouwen, legeringen, verdedigingswerken en versterkingen in gebruik door de Duitse Wehrmacht in […] Vriezenveen […].
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 418	Datum: 19-10-1944; Schaal/code/blz.: GB/7735/44; Omschrijving: Militair Rapport van Bureau Inlichtingen te Eindhoven betreffende […] artillerie bij Holten […].
Niet relevant, buiten werkgebieden.	
Inventaris 454	Datum: december 1944; Schaal/code/blz.: E/801/44 E/814/44; Omschrijving: Berichten betreffende V2-raketten in Den Haag, Nijverdal, Holten, Wassum en Bergen aan Zee. Datum: geen datum; Schaal/code/blz.: E/814/44; Omschrijving: Berichten betreffende V1-wapens in Nijverdal en Den Haag. Datum: december 1944; Schaal/code/blz.: E/846/44 E/749/44; Omschrijving: Rapport betreffende observatie van geheime wapens (V1-wapen) in Sliedrecht, tevens V1-wapens in Nijverdal, Lemelerveld en Archem (groep Albrecht). Datum: december 1944; Schaal/code/blz.: E/847/44; Omschrijving: Berichten betreffende V1 activiteiten in Hellendoorn en Laren (groep Albrecht).
Op 16 december 1944 om 5.30 uur werd de eerste lancering van een V1 waargenomen nabij Hotel Dalzicht in Nijverdal. De startbaan loopt 400 meter naar het zuiden. In de nabijheid van de startbaan is Flak gepositioneerd. o *Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.5.*	
Inventaris 467	Datum: 26-02-1945; Schaal/code/blz.: E/2106/45; Omschrijving: Berichten betreffende te bombarderen doelwitten in Steenwijk en Enschede, verplaatsing V1-startplaats in Hellendoorn,

	voortgang werkzaamheden Organisation Todt (OT), bijgevoegd situatieschetsen Steenwijk en Enschede.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 496	Datum: 11-01-1945; Schaal/code/blz.: E/304/45; Omschrijving: Inlichtingen betreffende V1 startbanen te Gorssel en Hellendoorn, van de Bureau inlichtingen der Nederlandsche regeering te Nijmegen.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 501	Datum: 16-03-1945; Schaal/code/blz.: E/1918/45; Omschrijving: Inlichtingen betreffende Russen in Nijverdal, van het Bureau inlichtingen der Nederlandsche regering te Nijmegen.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	

NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies in Amsterdam (NIOD)

Toegang 077. Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West	
Inventaris 1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.
• Bericht dat op 31 oktober 1940 in Vriezenveen een niet ontplofte vliegtuigbom is gevonden. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.* • Bericht dat op 18 november 1940 in Ommen een lichte vliegtuigbom is gevonden en veilig is gesteld door de Duitse Luftwaffe. o *Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.*	

BIJLAGE 5 OVERZICHT LUCHTFOTO'S

Bij de volgende luchtfoto-instanties zijn luchtfoto's van tijdens en vlak na de oorlog besteld:
- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie The National Collection of Aerial Photography in Edinburgh (NCAP).
- Luchtfotocollectie Luftbilddatenbank in Estenfeld, Duitsland.

Luchtfoto's van tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog:

Collectie / sortie	Fotonummer	Datum	Bron
262-I	3014	6 november 1944	Wageningen
262-I	3015	6 november 1944	Wageningen
140-1327	4019	24 december 1944	Kadaster
140-1379	3042	1 januari 1945	Kadaster
440-1379	4039	1 januari 1945	Kadaster
16-1619	3032	22 januari 1945	Kadaster
16-1619	3034	22 januari 1945	Kadaster
16-1619	3052	22 januari 1945	Kadaster
16-1619	4051	22 januari 1945	Kadaster
16-1628	3101	23 januari 1945	Kadaster
16-1628	3129	23 januari 1945	Kadaster
16-1628	3131	23 januari 1945	Kadaster
16-1628	4098	23 januari 1945	Kadaster
239-02	3017	15 maart 1945	Wageningen
239-03	3056	15 maart 1945	Wageningen
239-04	4091	15 maart 1945	Wageningen
239-06	4019	15 maart 1945	Wageningen
US7-77	7072	23 maart 1945	NCAP
US7-77	7075	23 maart 1945	NCAP
34	5109	19 juni 1946	Luftbilddatenbank
143	5055	15 juli 1945	Luftbilddatenbank
144	5093	15 juli 1945	Luftbilddatenbank
144	5124	15 juli 1945	Luftbilddatenbank
144	5135	15 juli 1945	Luftbilddatenbank

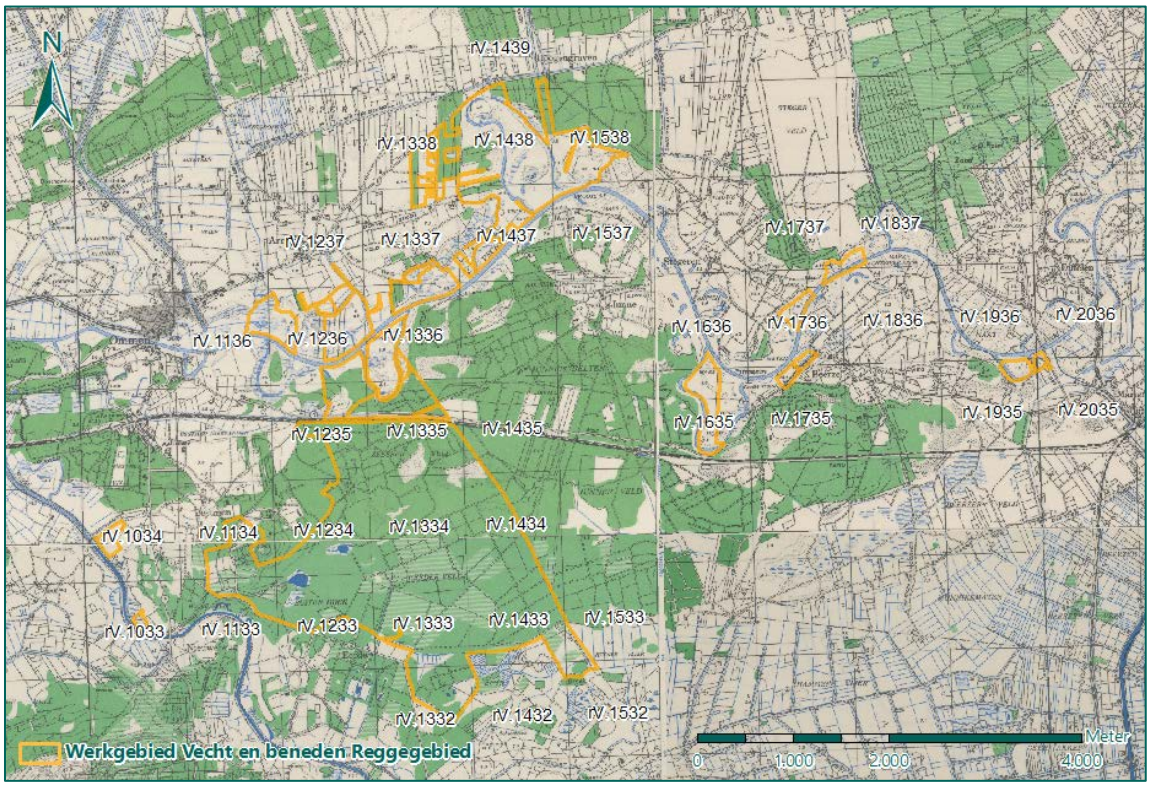
Tabel: Overzicht luchtfoto's WO II.

In tekening 01 zijn de luchtfoto's ingepast.

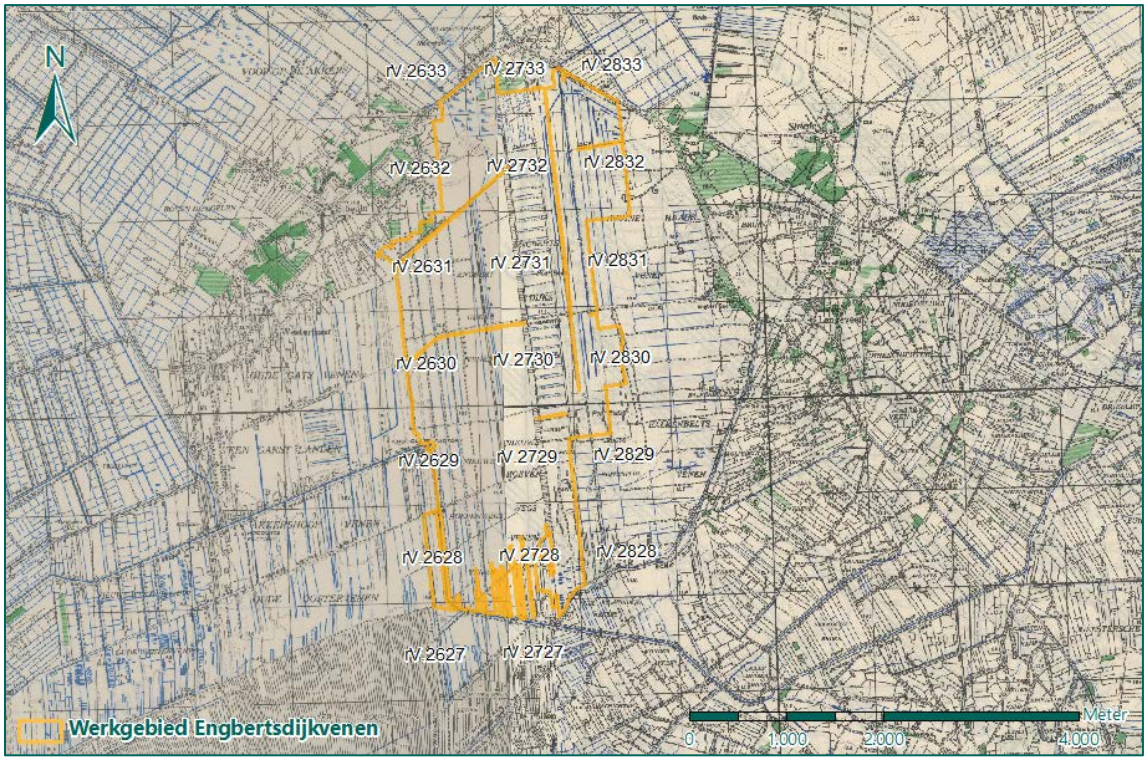
BIJLAGE 6 UITSNEDE GEALLIEERDE STAFKAART EN THE NATIONAL ARCHIVES

De geallieerde stafkaarten geven een beeld van hoe het gebied er tijdens de oorlog uitzag. Daarnaast zijn de kaarten voorzien van een coördinatenstelsel waardoor het mogelijk is in de Engelse bombardementsgegevens te zoeken naar bombardementen. Het werkgebied Vecht en Beneden Reggegebied ligt op de geallieerde stafkaarten 3404 Ommen, 3405 Hardenberg en 3504 Lemelerveld. Het werkgebied Engbertsdijkvenen ligt op de geallieerde stafkaarten 3505 Vriezenveen en 3605 Tubbergen. Het werkgebied Sallandse Heuvelrug ligt op de geallieerde stafkaarten 3604 Nijverdal en 3704 Holten.

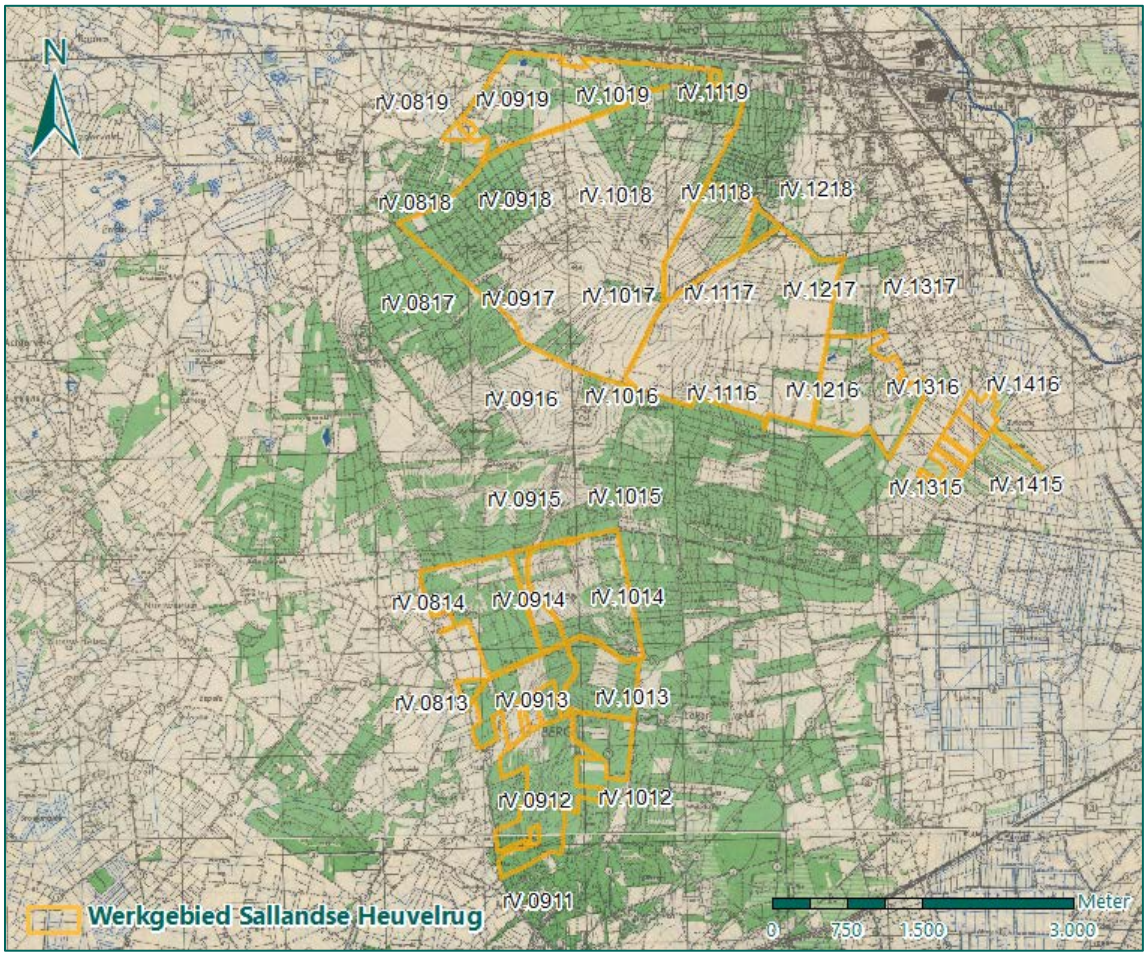
Het *Nord du Guerre*-coördinatenstelsel dat de geallieerden hanteerden tijdens de oorlog was gebaseerd op deze kaartvierkanten. Een kaartvierkant is een locatieaanduiding van één kilometer bij één kilometer. In sommige gevallen zijn de locaties op honderd meter (zescijferig coördinaat) en op tien meter (achtcijferig coördinaat) nauwkeurig. In onderstaande figuren zijn de geallieerde stafkaarten inclusief de werkgebieden en kaartvierkanten weergegeven.

Figuur 35: Geallieerde stafkaart werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

Figuur 36: Geallieerde stafkaart werkgebied Engbertsdijkvenen.

Figuur 37: Geallieerde stafkaart werkgebied Sallandse Heuvelrug.

De bombardementsgegevens zijn afkomstig uit The National Archives (TNA) in Londen en geven gedetailleerde informatie over uitgevoerde bombardementen en luchtaanvallen van de Engelse luchtlegers Second Tactical Air Force, Fighter Command, Coastal Command en Bomber Command. In de database is gezocht op de kaartvierkanten, op de onderliggende coördinaten en op plaatsnamen. Daarnaast is gezocht naar gegevens van de Auster-squadrons. Deze squadrons waren uitgerust met kleine vliegtuigen die vijandelijke doelen doorgaven aan de eigen artillerie. Gegevens van dergelijke squadrons bieden meer informatie over artilleriebeschietingen. In de database is gezocht op de kaartvierkanten, op de onderliggende coördinaten en op plaatsnamen. Dit heeft de volgende treffers opgeleverd:

Bron	Datum	Omschrijving	Opmerking
AIR 24/223	27 september 1940	**Bomber Command HQ** Six Hampdens attacked aerodromes at Munster and Texel docks and shipping at Boulogne, marshalling yard east side of Munster, railway near Ommen (twelve miles east of Zwolle) an aircraft factory at Amsterdam between 0315 and 0535 hrs and dropped 4.9 tons of H.E. bombs and 180 x 4-lbs incendiaries.	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.
AIR 37/715	24 oktober 1944	**2nd Tactical Air Force HQ** 4 x Spitfires 412 Squadron, 126 Wing. Up at 15.55 hrs and down at 17.15 hrs. Rail V.174136. 4 x 500 lbs and 8 x 250 lbs. 2 hits on target. 1 hit on factory V.265285. Scattered Met 1-0-1.	Niet relevant, buiten werkgebieden.
AIR 27/1806		**2nd Tactical Air Force No. 412 Squadron** Due to haze weather, four aircraft missions were sent out instead of the usual squadron bombing shows. All aircraft carried one 500 lbs bomb and two 250 lbs wing bombs. Seven shows in all were carried out today, the first taking off at 10.55 hrs and the last one landing at 17.15 hrs.	
AIR 37/716	4 november 1944	**2nd Tactical Air Force HQ** 4 x Typhoons 168 Squadron, 143 Wing. Up at 9.38 hrs and down at 11.55 hrs. Zwolle area. Loco and 15 trucks V.2036 attacked, 3 trucks damaged.	Niet relevant, buiten werkgebieden.
AIR 26/208		**2nd Tactical Air Force No. 143 Wing** Thirteen missions were carried out with considerable success, in spite of bad weather. Rails in Zwolle area were 7 cuts were made. In all 94 sorties were flown. Locomotives, tugs, and good trucks were damaged.	
AIR 27/1093		**2nd Tactical Air Force No. 168 Squadron** 4 Typhoons up at 9.30 hrs and down at 1-.50 hrs. Armed recce. Zwolle area. Strafed train 20 TRG, north V.2237. Engine destroyed, train 15 closed TRG's, facing south V.2036. 3 TRG's smokers. Tug stationary V.4346 damaged.	
AIR 37/717	5 januari 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 5 x Typhoons 174 Squadron, 121 Wing. Up at 13.05 hrs and down at 17.00 hrs. Tactical area. Loco and 14 TRG and 7 TRG next line at A.4377. Loco and 10 TRG and 4 oil tankers at V.1236. Claims locos 2-1, TRG 8-12. 35 R.P. fired. 9 x Tempests 3 Squadron, 122 Wing. Up at 8.31 hrs and down at 14.42 hrs. Loco, 1 truck stat at V.1335. 22 trucks	Niet relevant, buiten werkgebieden.

Bron	Datum	Omschrijving	Opmerking
		in siding V.1335. Several flat concrete buildings seen in wood south of railway line V.1335 – heavy Flak defences.	
AIR 27/35		**2nd Tactical Air Force No. 3 Squadron** 15 aircrafts on armed recce Paderborn area. First up at 12.00 hrs and last down at 16.30 hrs.	
AIR 37/717	14 januari 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 5 x Typhoon 438 Squadron, 143 Wing. Cloud preventing bombing of target. Railcut at V.122358. 4 x Typhoon 168 Squadron, 143 Wing. 3-4 fires started in M/Y after attack with 8 x 1,000 lb. Strafed Big Ben site at V.128334, 5/6 huts strafed and casualties inflicted. 15 x Typhoon 182 & 247 Squadron, 124 Wing. 50 TRG in S. side of station at V.10353565, 102 R.P. used, NRO. 7 x Typhoon 433 Squadron, 143 Wing. 2 hits on embankment N. end of bridge, part of bridge blown in, 14 x 1,000 lb used. 1 a/c NYR. First airplane up at 13.14 hrs and last down at 14.15 hrs.	Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.
AIR 26/208		**2nd Tactical Air Force No. 143 Wing** 168 Squadron engaged on rail busting located and beat up a V2 site clobbering a concrete base and 6 adjacent huts. They also pranged 3 locos and many huts. 438 (RCAF) Squadron out some rails, and beat up a locomotive. A military encampment was also sprayed from stem to gudgeon. 439 (RCAF) Squadron eliminated an important bridge -probably repairable. F/L Cote had to crash land just S. & W. of the target. This Squadron also sprayed a barracks. 440 Squadron strafed a locomotive and some cars.	
AIR 27/1093		**2nd Tactical Air Force No. 168 Squadron** Summary of Events. 15 sorties (3 missions) were flown. […] (2) Cover and anti-flak for two Typhoon Bomber Squadrons attacking V.2. installations N.E. of Zwolle and Bridge and Railway Yards. V.2. Site buildings shot up and several Huns liquidated. Strikes and small explosions were observed on the V.2. Site. One gun position also attacked and silenced. […] Details of Flight. Anti-flak cover to Typhoon Bombers on V.2. Installations N.E. Zwolle and Bridge and Railway Yards at Besthmen. This formation attacked one Big Ben site, shooting up 5 or 6 huts and inflicting casualties amongst the Huns. 2 or 3 small explosions seen in woods. Flak posts 4 – 40 N/M and 8 – 20 N/M at V. 305332.	
AIR 37/717	3 februari 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 15 x Typhoons 193, 197, 260 Squadron, 146 Wing. Up at 11.58 hrs and down at 18.33 hrs. 28 x 500 lbs at 50 TRG V.165357 – 1 hit amongst 10 TRG, line cut in station.	Niet relevant, buiten werkgebieden.

Bron	Datum	Omschrijving	Opmerking
AIR 37/771	4/5 februari 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 41 Mosquitos 136 Squadron, 140 Wing. 19 aircraft to attack movement and poss. ''V'' weapon transportation by road/rail in following areas: Zwolle-Ommen-Hardenberg-Almelo-Hengelo-Zutphen-Deventer-Zwolle.	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.
AIR 26/204		**2nd Tactical Air Force No. 140 Wing** 21 Squadron provided 19 aircraft to harass and attack the enemy and possible ''V'' weapon transportation in the area Zwolle-Ommen-Almelo-Hengelo-Zutphen-Deventer. Weather conditions were very bad, 13 aircraft being diverted to Manston. All aircraft experienced low cloud in the target area, 5 bringing their bombs back and the remainder bombed with unobserved results, except for one aircraft which started a fire.	
AIR 27/265		**2nd Tactical Air Force No. 21 Squadron** Aircraft to destroy the enemy and to destroy transportation and harass movement in support of the army. Details of Flight. Bombed Ommen, nrs. Strafed light 5 miles S.W. of Ommen. Bombed rly. line S Ommen, nrs. Strafed light on rly. nrs.	
AIR 37/717	6 februari 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 8 x Spitfires 302 Squadron, 131 Wing. 6 barges at V.1236 attacked with 8 x 250 lbs. No hits claimed.	Niet relevant, buiten werkgebieden.
AIR 37/717	10 februari 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 4 x Tyhpoon 438 Squadron, 143 Wing. Rail interdiction: each a/c carried 2 x 1000 11 sec bombs. Rly bridge over road destroyed and rail cut V.092201	Niet relevant, buiten werkgebieden.
AIR 26/208		**2nd Tactical Air Force No. 142 Wing** Summary of Events. Only at 13.20 hours did the weather permit flying. Over 42 sorties were flown until a disabled Marauder had to come in preventing the last Operation of 12 sorties, rails cut-7MET-o.1; Bridged 1-0.	
AIR 27/1878		**2nd Tactical Air Force No. 438 Squadron** Summary of Events. Three ''ops'' missions were performed during the afternoon, all rail interdictions using 1,000 lb. bombs. One mission was unsuccessful. On one the rail was cut over a road bridge, and on the other, the rail was cut four times though only two aircraft attacked and thus only four bombs were dropped.	
AIR 37/717	25 februari 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 11 x Spitfires 329, 340 and 345 Squadron, 145 Wing. Up at 8.30 hrs and down at 14.43 hrs. Rail interdiction mission. 11 x 500 lbs and 8 x 250 lbs dropped. Hits at V.1319 and V.1419. Barge at Z.9916. 2 rail cuts and 1 barge damaged.	Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.3.

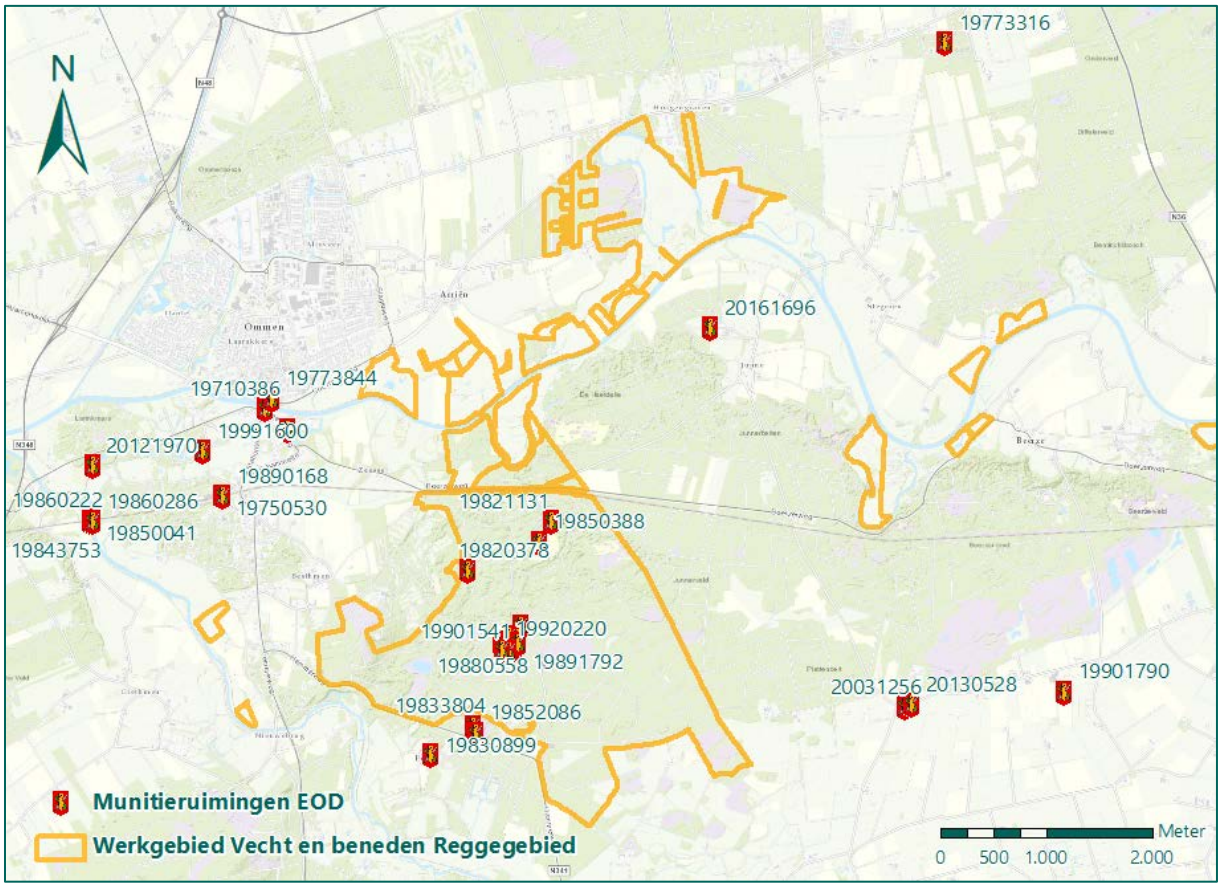
Bron	Datum	Omschrijving	Opmerking
AIR 26/210		**2nd Tactical Air Force No. 145 Wing** Barges, trains and railway tracks were the objects of our attention today – 131 flown – a very satisfactory effort.	
AIR 27/1720		**2nd Tactical Air Force No. 329 Squadron** Section Red was up at 10.00 hrs and down at 11.10 hrs. Section flew an armed recce in the battle area, and dropped four bombs on tracks at Nijverdal. Four near misses were observed. Section Yellow was up at 10.45 hrs and down at 11.45 hrs. On this section activity three direct hits were seen on railway tracks west of Nijverdal.	
AIR 27/1737		**2nd Tactical Air Force No. 340 Squadron** Section Red was up at 9.40 hrs and down at 10.45 hrs. Rail interdiction mission. Twelve bombs were dropped; one direct hit and one near miss being scored at V.1319.	
AIR 37/717	28 februari 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 12 x Spitfires 329, 340 and 345 Squadron, 145 Wing. Up at 14.28 hrs and 16.52 hrs. 12 x 500 lbs, 16 x 250 lbs dropped. 2 hits on line V.1736. 1 hit at E.4578, E.468 and E.4485. Hit on embankment V.1736. 20 huns strafed, 3 killed.	Niet relevant, buiten werkgebieden.
AIR 37/718	5 maart 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 15 x Typhoons 197 and 266 Squadron, 146 Wing. Up at 9.41 hrs and down at 14.55 hrs. 14 x 500. Cuts at V.1814, V.1336 and V.0935. Bridge destroyed at latter point.	Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.2.
AIR 37/718	14 maart 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 8 x Typhoons 266 Squadron, 146 Wing. 16 x 500 on line V.1136. Up at 13.30 hrs and down at 15.14 hrs. Large explosion seen otherwise N.R.O Vectored to reported hostile Spitfires in Nijmegen area but none identified as hostile. In ''Crossbow'' area 14.30.	Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.1.3.
AIR 37/995		**2nd Tactical Air Force No. 146 Wing** The Three Bomber Squadrons each flew on two ''Interdiction'' missions with two definite cuts at V.2323 (North west Almelo) and V.7506 (South west Rheine) as well as possibles and probables elsewhere. In one attack a large explosion followed an attack on the line at V.1136 (East of Zwolle).	
AIR 27/1559		**2nd Tactical Air Force No. 266 Squadron** 8 A/c 'B' Flight pranged the Zwolle-Marienburg line, cut it in two places. Details of Flight. Interdiction on bridge E. of Zwolle. Target covered by cloud so bombed railway line.	
AIR 37/718	15 maart 1945	**2nd Tactical Air Force HQ** 12 x Spitfires 74 and 341 Squadron, 145 Wing. Up at 13.31 hrs and down at 17.40 hrs. 5 x 500 lbs, 8 x 250 lbs. 1 hit and 1 n/m V.1835.	Niet relevant, buiten werkgebieden.

Bron	Datum	Omschrijving	Opmerking
		8 x Typhoons 197 Squadron, 146 Wing. Up at 15.04 hrs and down at 16.25 hrs. 14 x 1.000 lbs on M/ at Ommen (V.1536), all hits – line well cut.	
AIR 37/995		**2nd Tactical Airforce No. 146 Wing** 197 Squadron carrying 1.000 pounders, dropped 14 of them in the Marshalling Yard at Ommen V.1536. Three TRG (targets) were destroyed and the line broken in several places. Two further bombs made another cut at V.0835.	
AIR 27/1169		**2nd Tactical Airforce No. 197 Squadron** Summary of Events. The weather was sunny but hazy. A Wing show was projected on the H.Q. general student where it was hoped field marshall Rundstedt would be found. Several weather recces were flown but half way through the afternoon the show was abandoned and interdiction started instead. S/L. K.J. Harding, led a show on the railyard at Ommen which was bombed with good concentration. Oddly enough the weather was excellent all the way. Details of Flight. Interdiction Ommen. These aircraft were led by S/L. K.J. Harding, DFC and dropped 14 bombs with direct hits on the marshalling yard at V.1536. Three long covered trains were seen covered with smoke and debris. This line was well cut as was the line at V.0835 by 2 bombs. Repair work was seen in progress at V0935 on a bridge and a hutted camp at V.1737.	

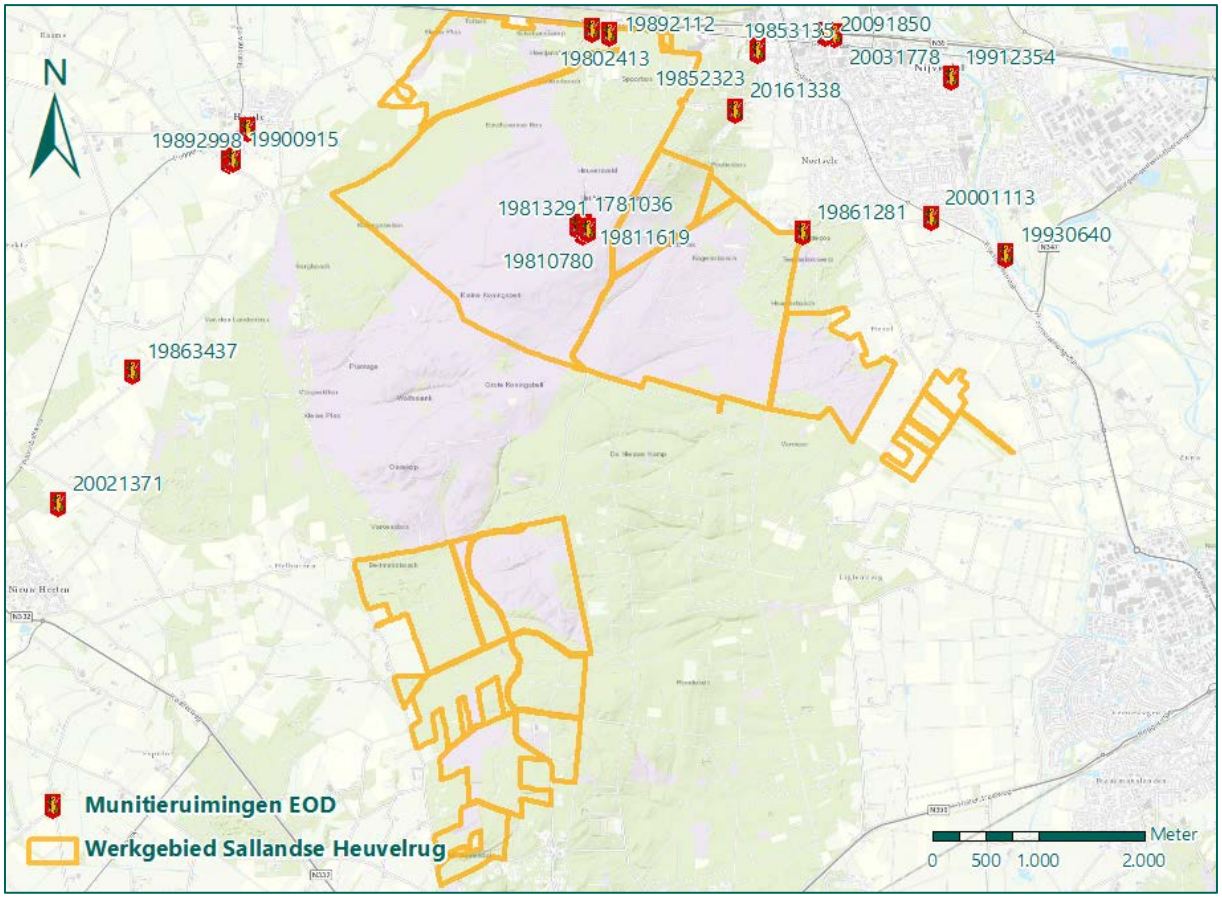
War Office: WO 179-4073	Opmerking
Supplement number 6 to first Cdn army administrative intelligence; summary number 5 (13 sep 1944) Netherlands: Gelderland and Overijssel.	Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 3.4.
Eerde: Amn. Dump Mohr • V.11083459 Civ 1 feb 45 • V.10020966 Huize Eerde strictly guarded amm. dump Civ 16 feb 45 Ommen: Dump SE of town; Civ 23 Dec 44 • V.12343339 • V.1430478 • V.14993342	

BIJLAGE 7 EOD: MUNITIERUIMRAPPORTEN

In de munitieruimrapporten van de EOD van 1971 tot heden is gezocht naar geruimde NGE in of in de omgeving van het onderzoeks- en werkgebied. De munitieruimrapporten zijn wijder opgezet, zodat een goed beeld wordt verkregen van de soort NGE die zijn ingezet in de omgeving tijdens de oorlog. In onderstaande figuren zijn de locaties van munitieruimingen in of in de nabijheid van de werkgebieden Vecht en beneden Reggegebied en Sallandse Heuvelrug weergegeven. Voor het werkgebied Engbertsdijkvenen zijn geen relevante munitieruimrapporten aangetroffen. Bij voorliggend rapport is een apart bestand met de details van de munitieruimrapporten toegevoegd.

Figuur 38: Munitieruimingen EOD in of in de nabijheid van werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

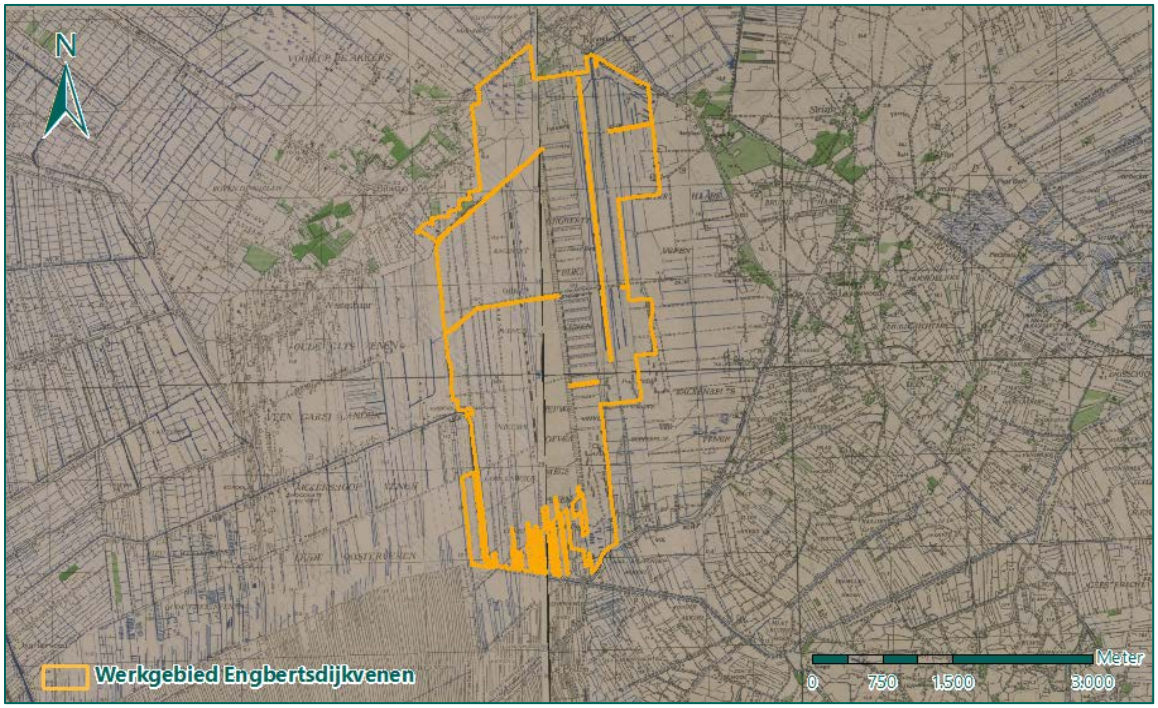
Figuur 39: Munitieruimingen EOD in of in de nabijheid van werkgebied Sallandse Heuvelrug.

BIJLAGE 8 EOD: MIJNENVELDKAART EN MMOD

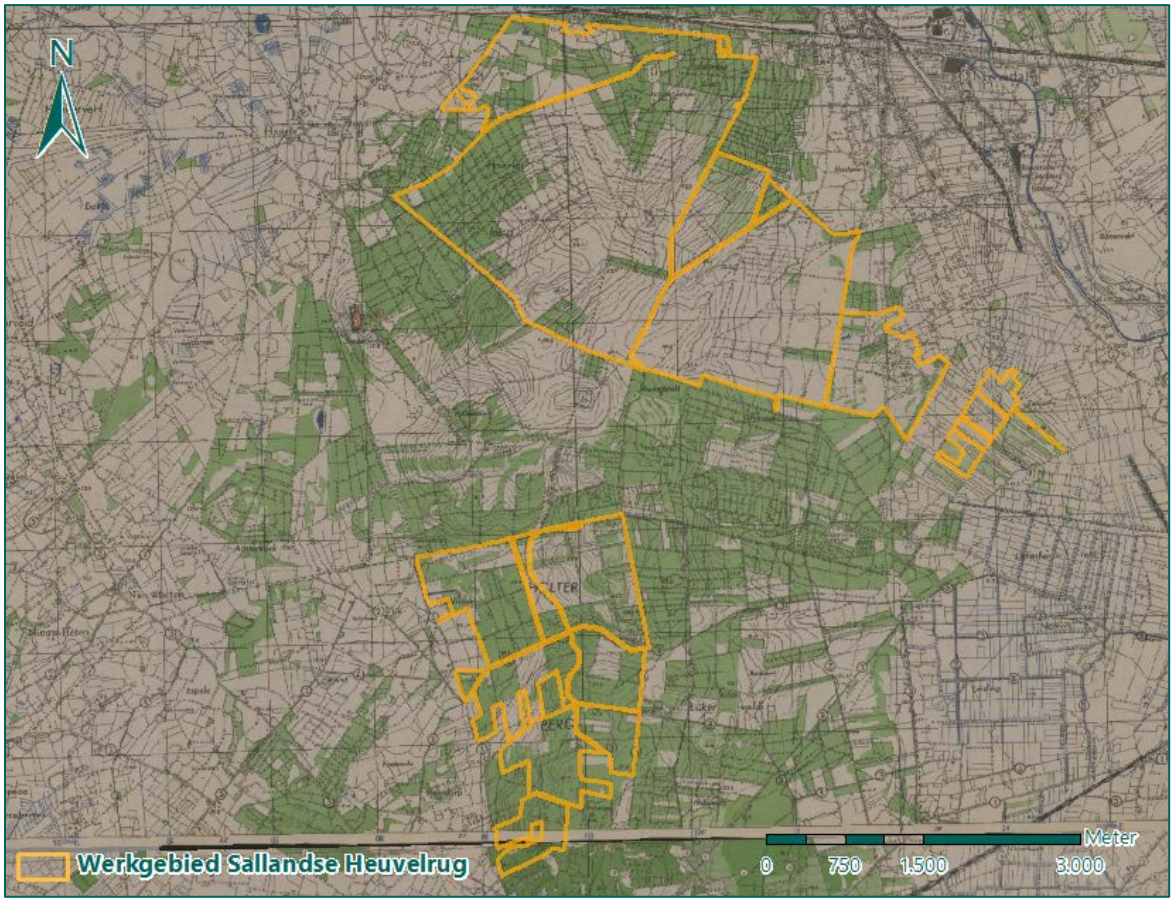
De EOD heeft de mijnenveldkaart aangeleverd. Indien er zich mijnenvelden bevinden, dan zijn deze met rood aangegeven. Zoals te zien in Figuur 40, Figuur 41 en Figuur 42 bevonden zich binnen de werkgebieden geen mijnenvelden.

Figuur 40: Mijnenveldkaart EOD werkgebied Vecht en beneden Reggegebied.

Figuur 41: Mijnenveldkaart EOD werkgebied Engbertsdijkvenen.

Figuur 42: Mijnenveldkaart EOD werkgebied Sallandse Heuvelrug.

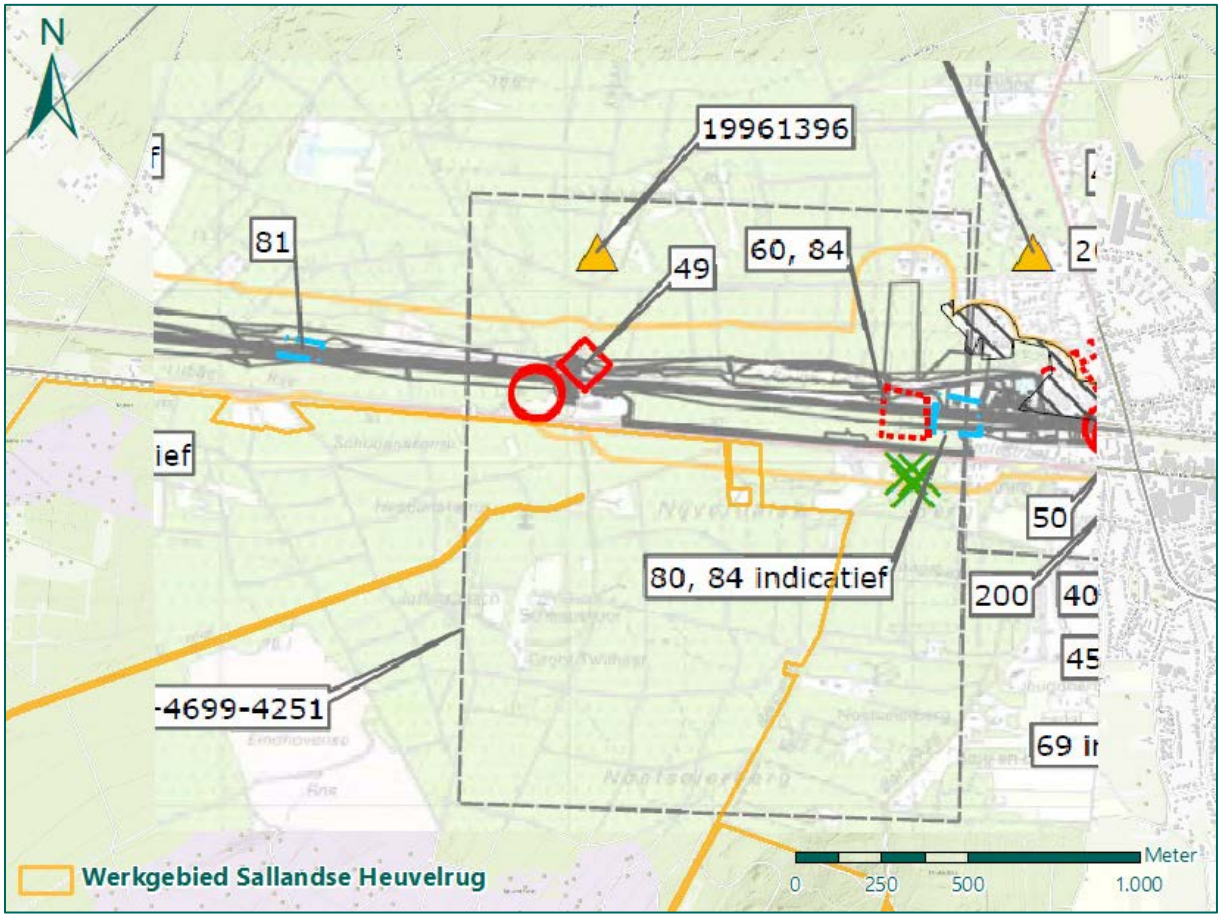
Daarnaast is het archief van de MMOD geraadpleegd. De MMOD is een van de voorlopers van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. In sommige gevallen heeft de informatie uit het MMOD-archief overlap met de mijnenvelden en de mijnenruimrapporten. Raadpleging van het MMOD-archief heeft geen relevante informatie opgeleverd over de werkgebieden.

BIJLAGE 9 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN

Bij REASeuro is het bekend dat in het verleden twee historische vooronderzoeken zijn uitgevoerd in de omgeving van het werkgebied Sallandse Heuvelrug. Van de werkgebieden Vecht en beneden Reggegebied en Engbertsdijkvenen zijn geen eerdere historische vooronderzoeken bekend. Het betreft het project L-NGE001, uitgevoerd door T&A Survey, en het project 1262055-PI, uitgevoerd door AVG Geoconsult Heijen BV. In deze bijlage worden de resultaten uit beide onderzoeken uiteengezet.

L-NGE001 'Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen explosieven ter plaatse van spoortracé Zwolle-Wierden', 24 april 2012, T&A Survey

In opdracht van ProRail heeft T&A Survey in 2012 een historisch vooronderzoek uitgevoerd over het gehele spoortracé tussen Zwolle en Wierden. Dit rapport is opgesteld volgens de toenmalige Beoordelingsrichtlijn Opsporen Conventionele Explosieven (BRL-OCE). Het werkgebied Sallandse Heuvelrug is op ongeveer 135 meter ten zuiden gelegen van dit spoortracé. Uit het onderzoek van T&A Survey blijkt dat op het spoortracé ten noorden van de Sallandse Heuvelrug op 25 februari 1945 (markeringsnummer 49, indicatief) een bombardement plaatsvond. Daarnaast was vlak naast de spoorlijn een bomkrater waargenomen. Naar aanleiding van dit bombardement werd een risicogebied afgebakend binnen 144 meter van het spoor bij de bomkraters dat verdacht is op de aanwezigheid van niet gesprongen, geallieerde afwerpmunitie van 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs.

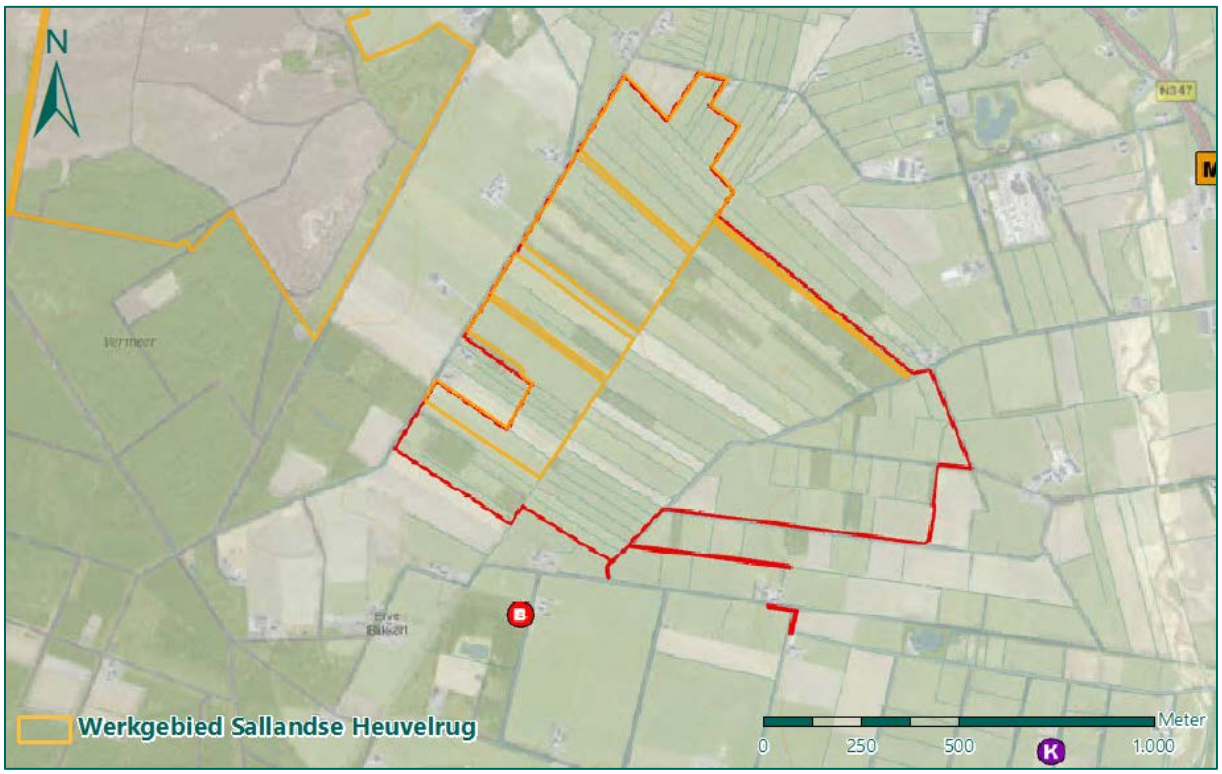

Figuur 43: Uitsnede van de oorlogshandelingenkaart uit het onderzoek van T&A Survey uit 2012.

1262055-PI 'Project Landinrichting Rijssen Gemeente Rijssen-Holten, Nijverdal en Wierden', 28 september 2012, AVG Geoconsult Heijen BV

In 2012 voerde AVG Geoconsult Heijen BV in opdracht van Tauw bv een historisch vooronderzoek uit, opgesteld volgens het WSCS-OCE. Het te onderzoeken gebied bestond uit twee deellocaties, namelijk de Zunasche Heide en Middelveen-Overtoom, inclusief een buiten het onderzoeksgebied liggende watergang en fietspad. Het onderzoeksgebied de Zunasche Heide heeft overlap met het huidige werkgebied bij de Sallandse Heuvelrug, zie

Figuur 44. In het onderzoek van AVG Geoconsult Heijen BV werden ter plaatse van het deelgebied de Zunasche Heide geen verdachte gebieden afgebakend, aangezien geen relevante oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden binnen dit deelgebied.

Figuur 44: Uitsnede van het deelgebied Zunasche Heide (rood omlijnd) uit het onderzoek van AVG Geoconsult Heijen BV uit 2012.

BIJLAGE 10 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST

Actie	Verwijzing rapport
Aanleiding van het HVO-NGE	Paragraaf 1.1
Omschrijving en doelstelling van opdracht	Paragraaf 1.3
Begrenzing van de werkgebieden	Paragraaf 1.2
Beschrijving uitvoering onderzoek (incl. betrokken personen)	Zie offerte
Verantwoording bronnenmateriaal (incl. bronverwijzing)	Hoofdstuk 2
Vaststellen en afbakenen van het verdachte gebied	Paragraaf 6.2
Vaststellen soort, hoeveelheid en verschijningsvorm vermoede NGE	Paragraaf 6.3
Leemten in kennis	Paragraaf 6.1
Advies	Paragraaf 7.2

Verzendlijst:

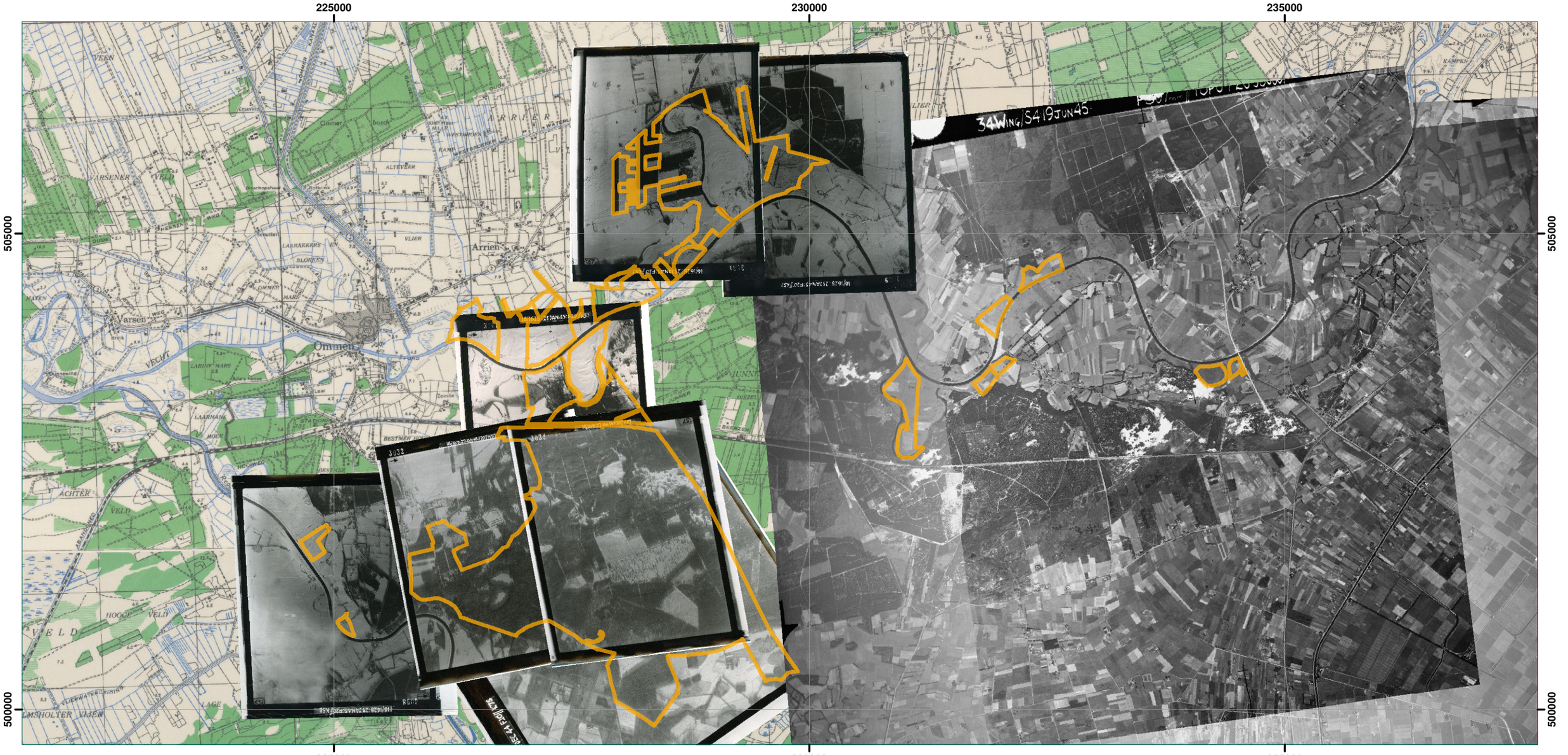
- 1 digitaal exemplaar van het rapport voor de opdrachtgever.

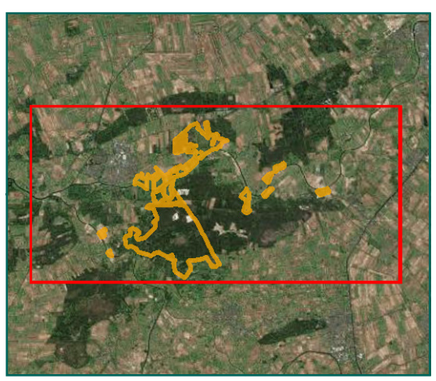
BIJLAGE 11 TEKENINGEN

- 72762_01_01A Vecht en beneden Reggegebied Luchtfotos.pdf
- 72762_01_01B Engbertsdijkvenen Luchtfotos.pdf
- 72762_01_01C Sallandse Heuvelrug Luchtfoto.pdf
- 72762_01_02A Vecht en beneden Reggegebied Geallieerde stafkaart.pdf
- 72762_01_02B Engbertsdijkvenen Geallieerde stafkaart.pdf
- 72762_01_02C Sallandse Heuvelrug Geallieerde stafkaart.pdf
- 72762_01_03A Vecht en beneden Reggegebied NGE Risicokaart.pdf
- 72762_01_03B Engbertsdijkvenen NGE Risicokaart.pdf
- 72762_01_03C Sallandse Heuvelrug NGE Risicokaart.pdf

Overijssel PAS Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

Inpassing luchtfoto's

Werkgebied Vechtdal en beneden Reggegebied

Overijssel PAS Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

Inpassing luchtfoto's 1944 - 1945

Rapportnummer RO-170149

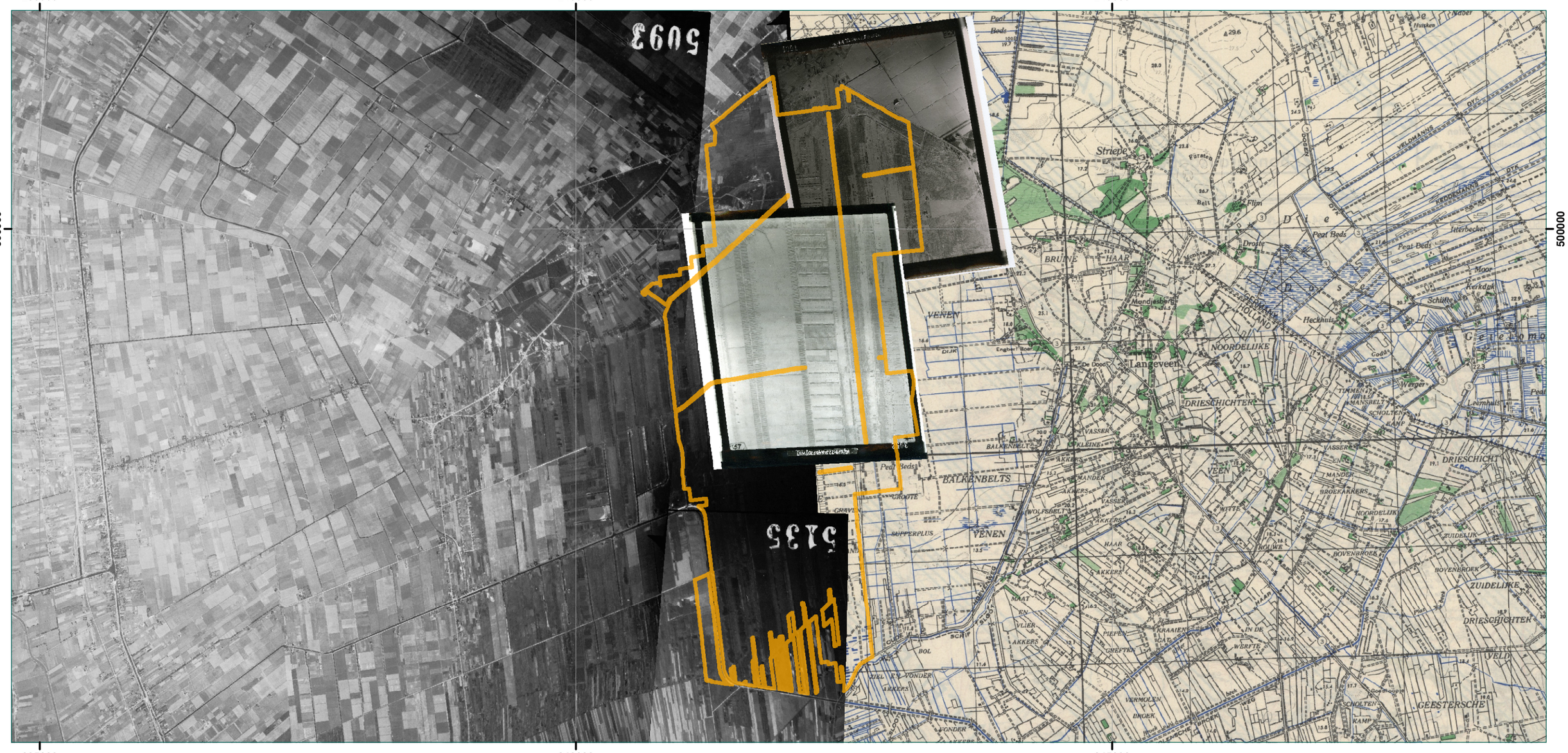
Getekend:	[redacted]	12-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd:	[redacted]	12-6-2017	72762-01-01A
Akkoord:	[redacted]	12-6-2017	

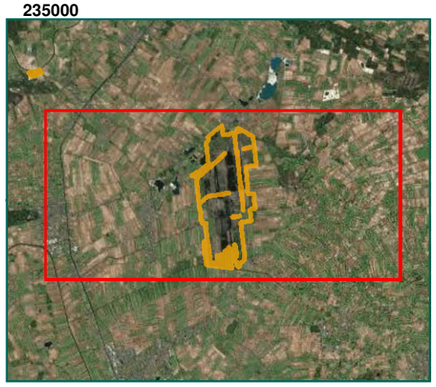
Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

N

Overijssel PAS Werkgebied Engbertsdijkvenen

Inpassing luchtfoto's

Werkgebied Engbertsdijkvenen

Overijssel PAS Werkgebied Engbertsdijkvenen

Inpassing luchtfoto's 1945

Rapportnummer RO-170149

Getekend:	[redacted]	12-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd:	[redacted]	12-6-2017	72762-01-01B
Akkoord:	[redacted]	12-6-2017	

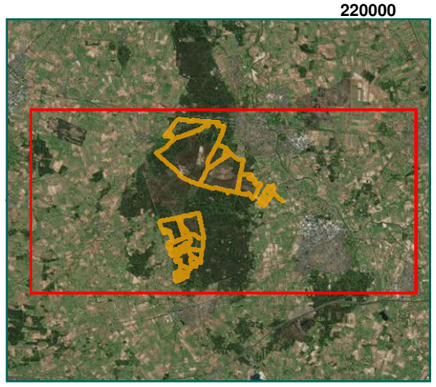
Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

N

Overijssel PAS Werkgebied Sallandse Heuvelrug

Inpassing luchtfoto's

Werkgebied Sallandse Heuvelrug

Overijssel PAS Werkgebied Sallandse Heuvelrug

Inpassing luchtfoto's 1944 - 1945

Rapportnummer RO-170149

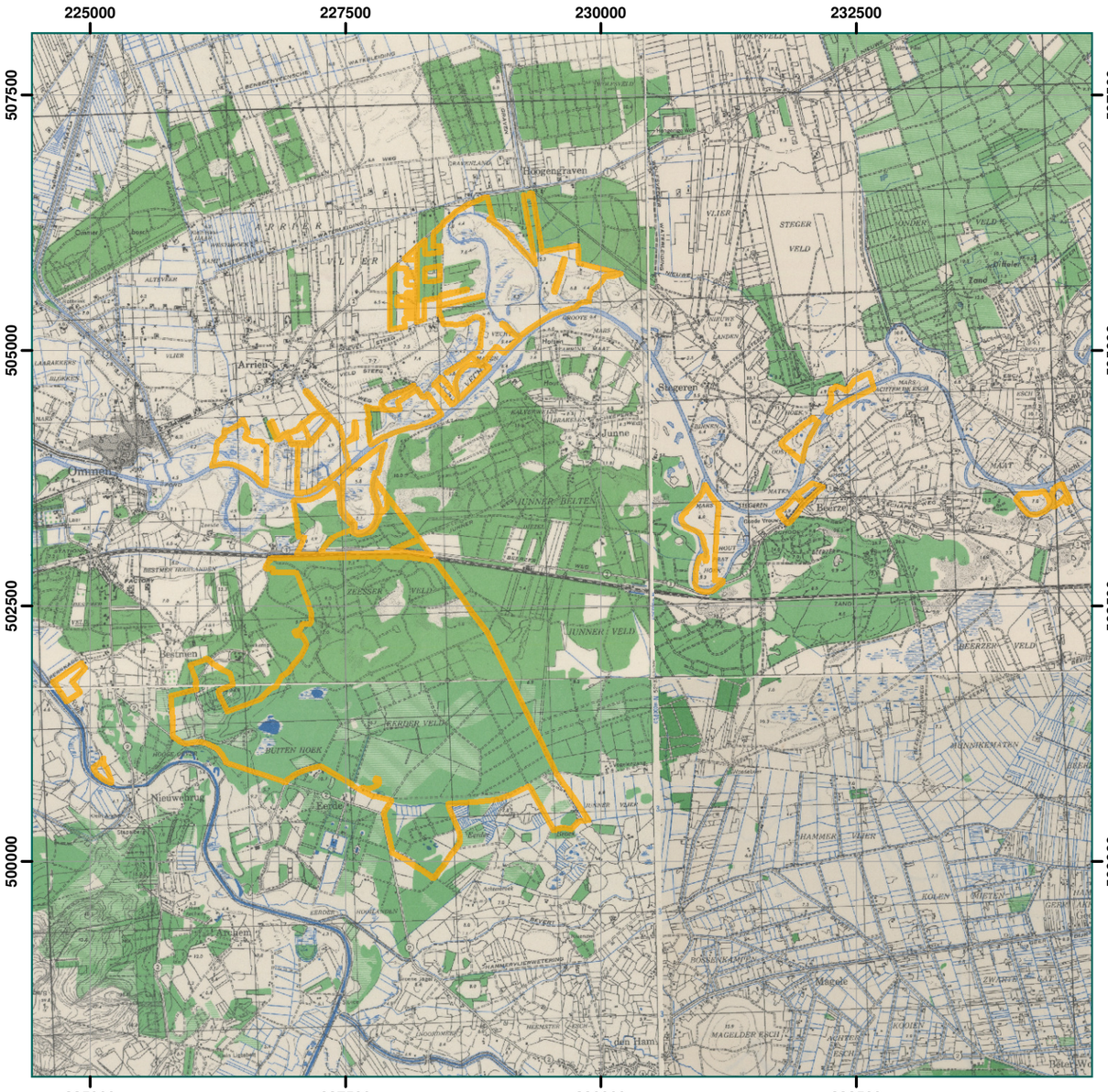
Getekend:	[redacted]	12-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd:	[redacted]	12-6-2017	72762-01-01C
Akkoord:	[redacted]	12-6-2017	

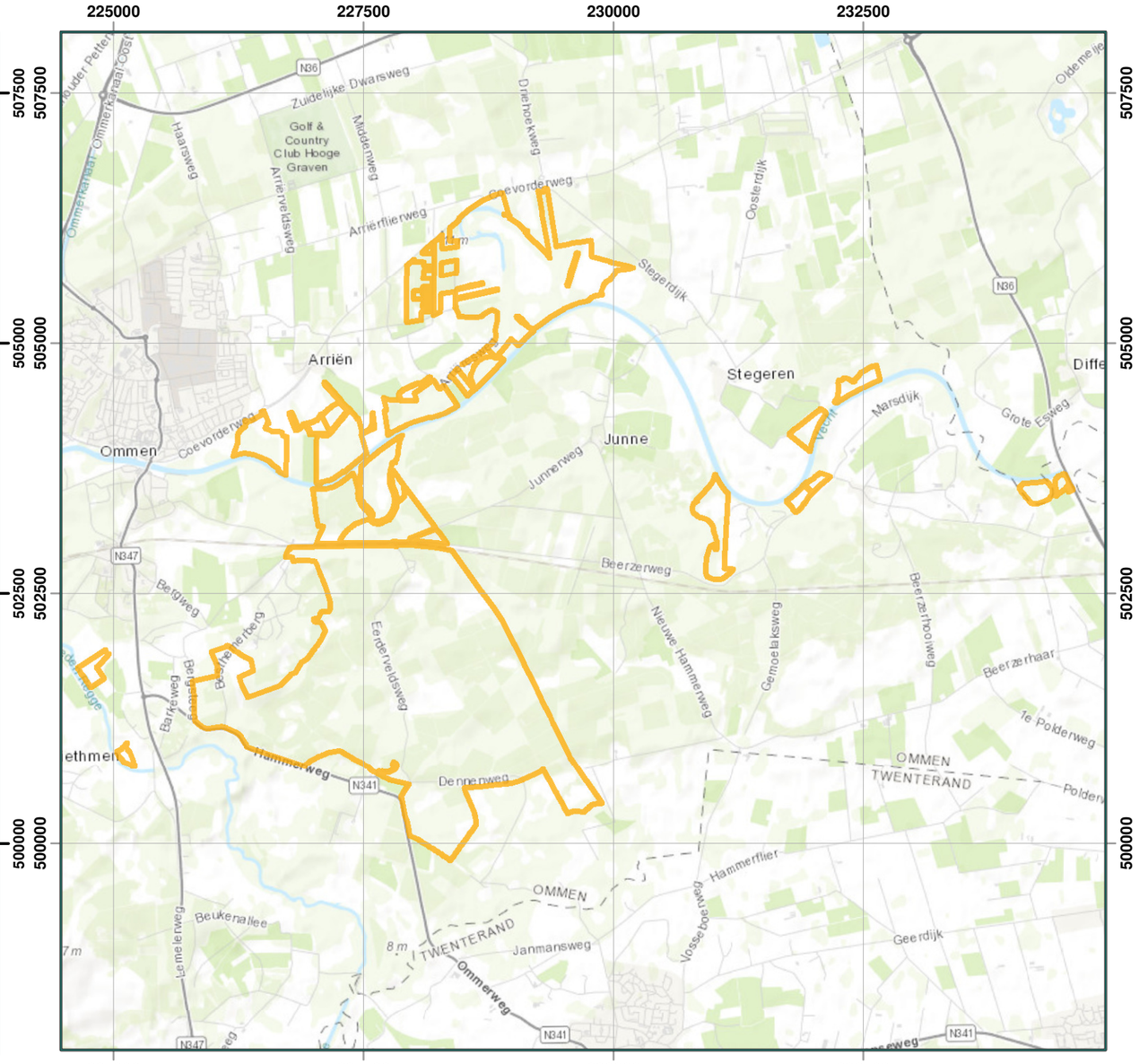
Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

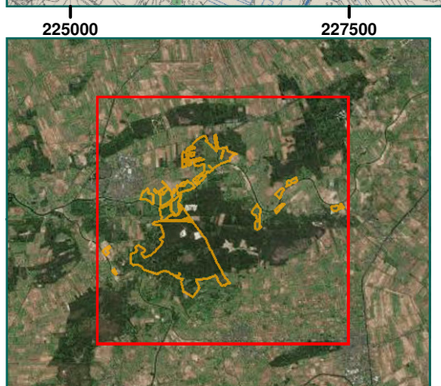
N

Overijssel PAS Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

Vergelijking geallieerde stafkaart met huidige kaart

Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

Overijssel PAS Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

Vergelijking geallieerde stafkaart met huidige kaart

Rapportnummer RO-170149

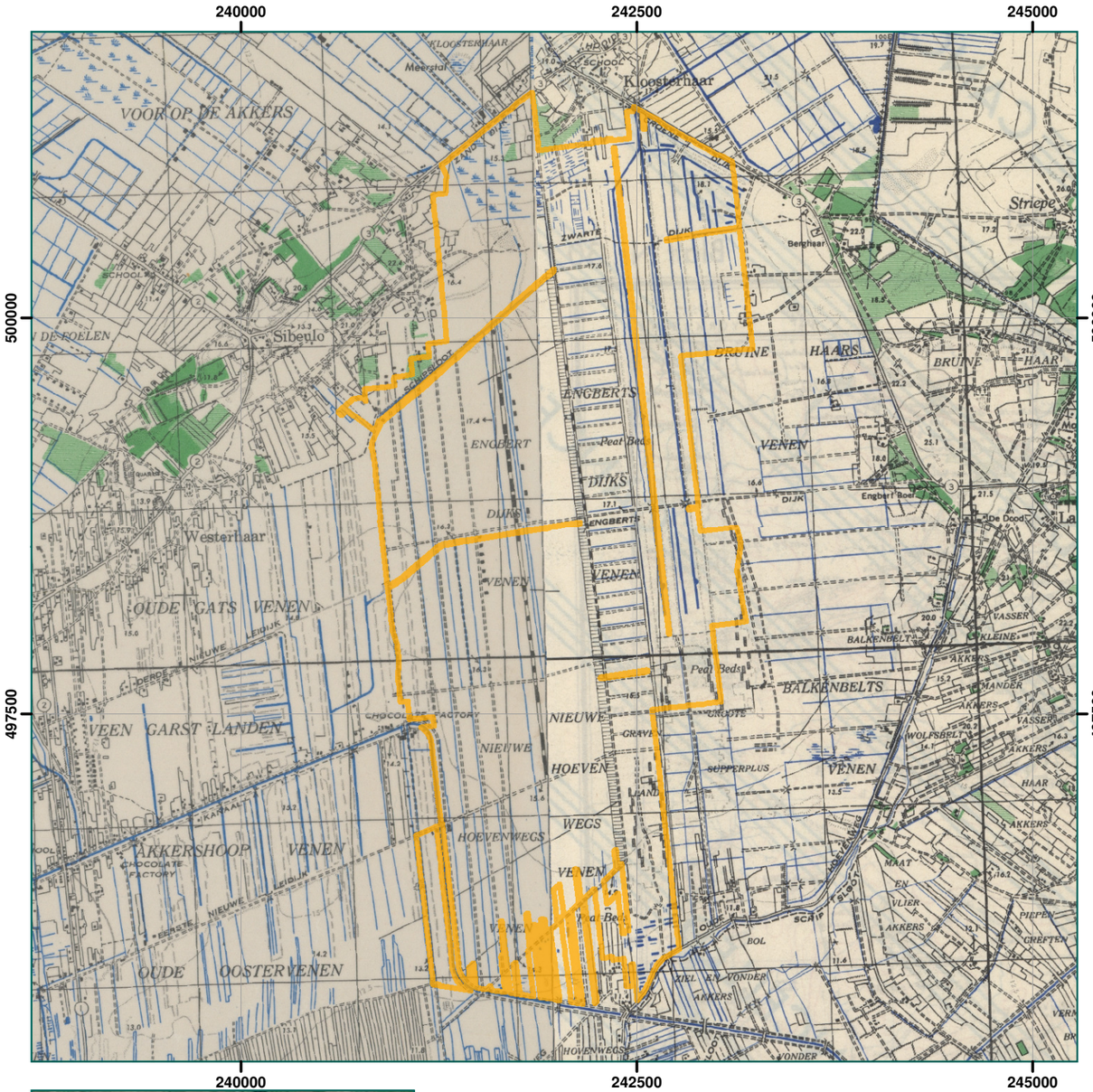
Getekend:	[redacted]	12-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd:	[redacted]	12-6-2017	72682-01-02A
Akkoord:	[redacted]	12-6-2017	

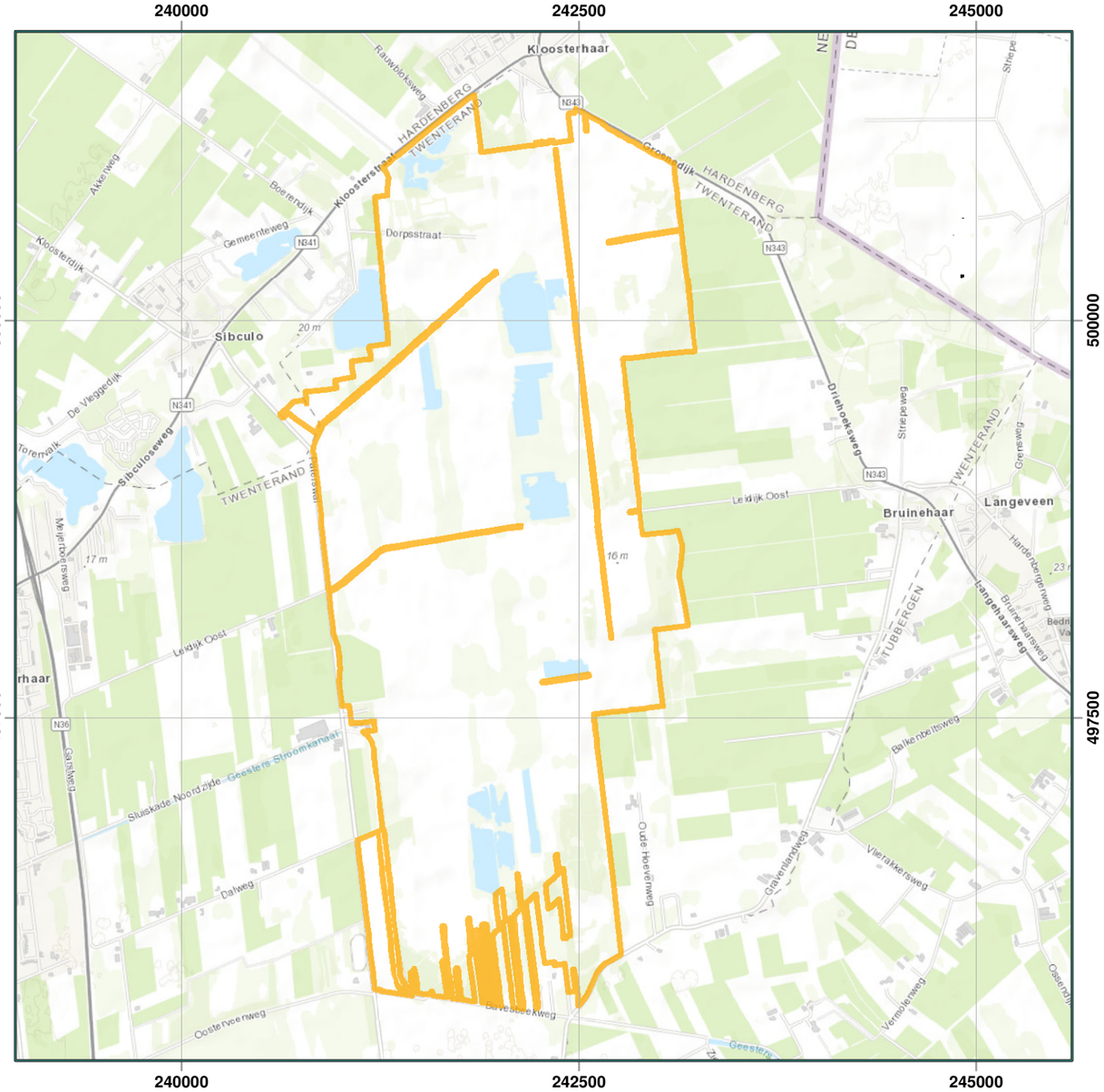
Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

N

Overijssel PAS Werkgebied Engbertsdijkvenen

Vergelijking geallieerde stafkaart met huidige kaart

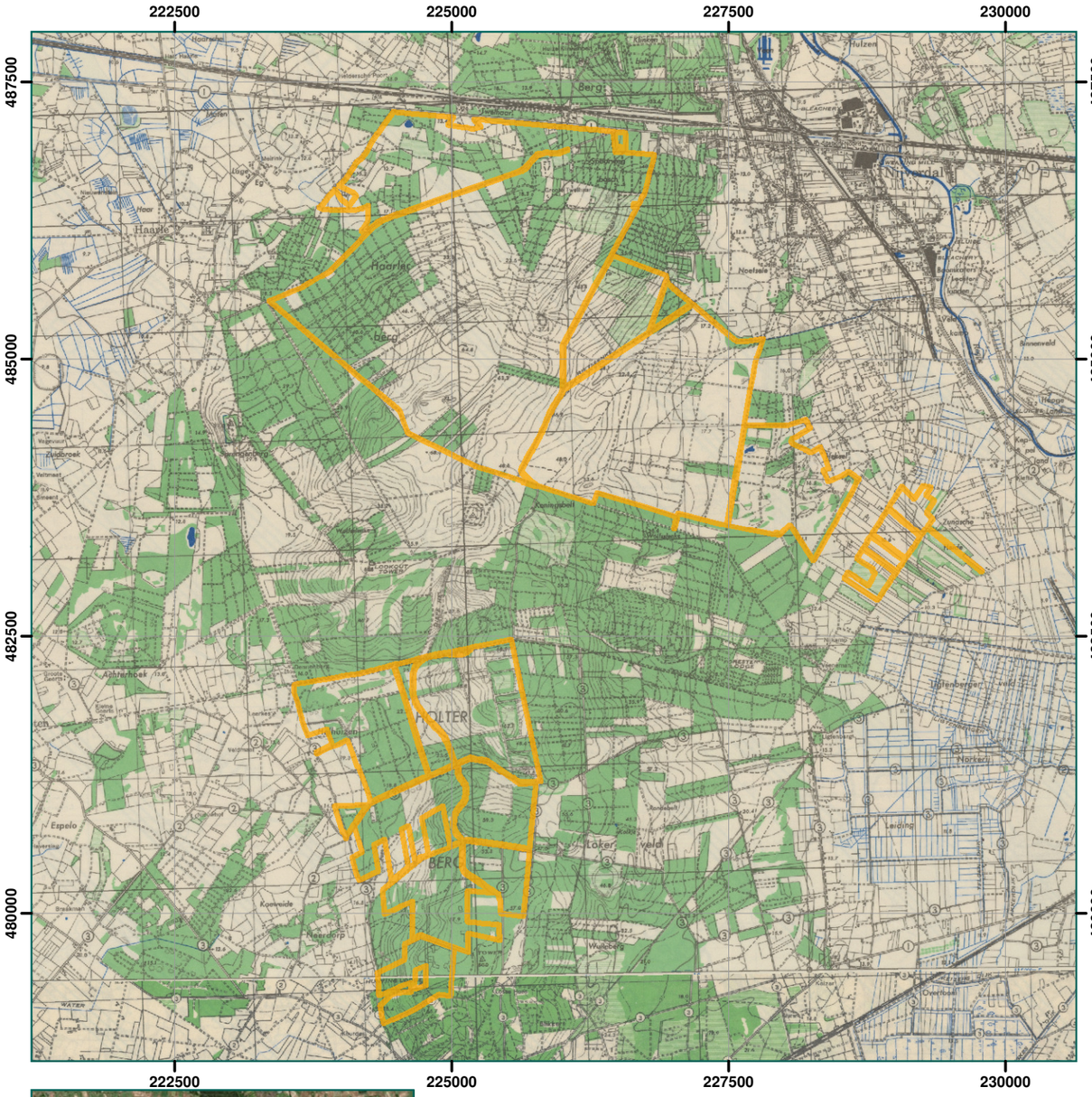
Overijssel PAS Werkgebied Engbertsdijkvenen		
Vergelijking geallieerde stafkaart met huidige kaart		
Rapportnummer RO-170149		
Getekend: [redacted]	12-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd: [redacted]	12-6-2017	72682-01-02B
Akkoord: [redacted]	12-6-2017	

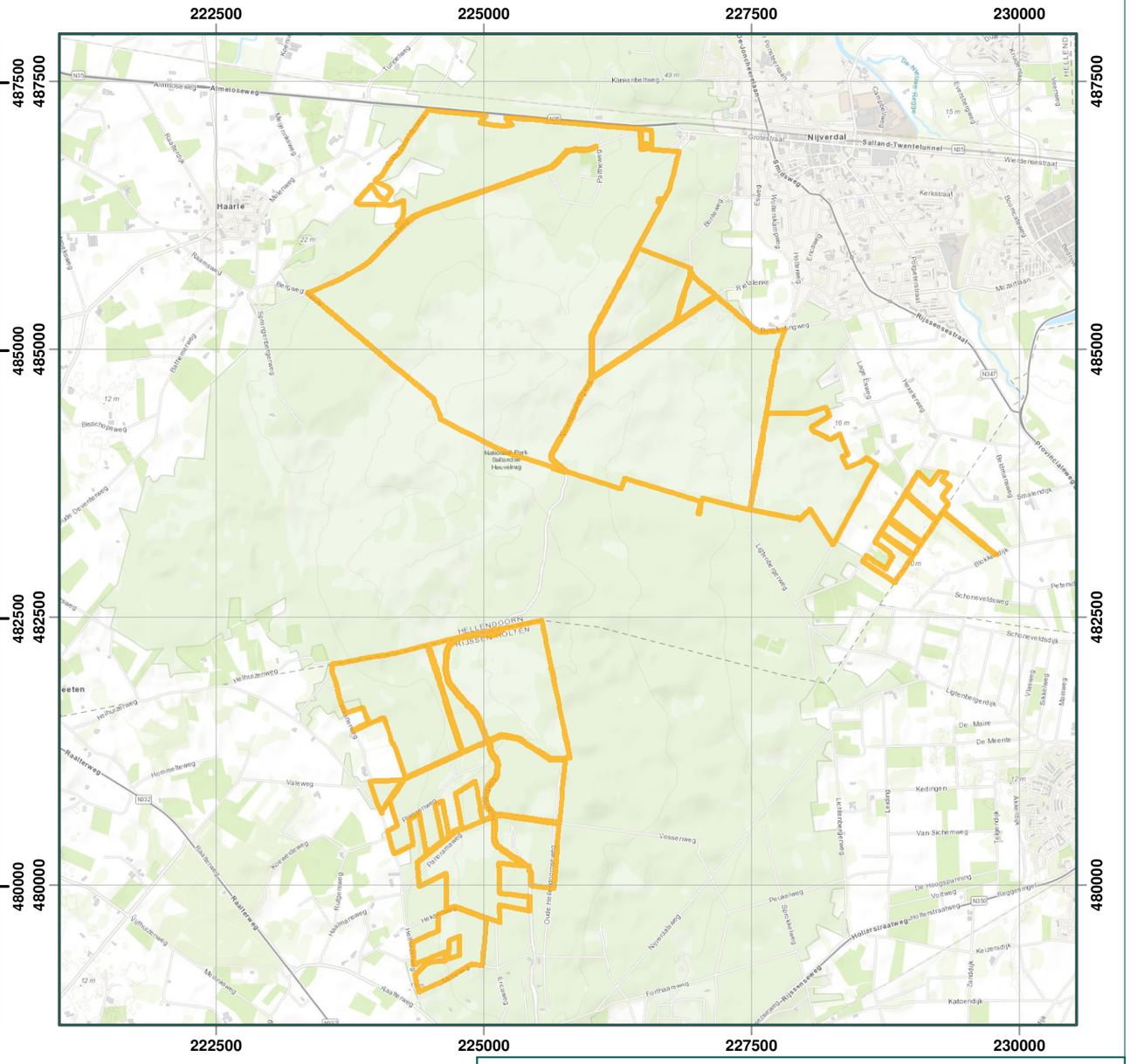
REASeuro
Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

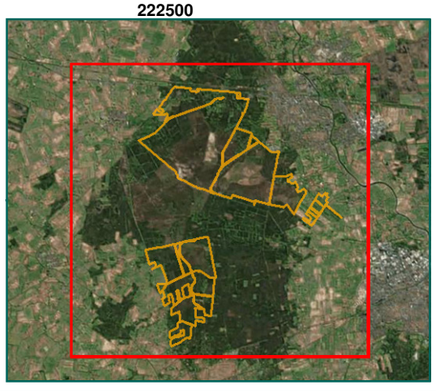
N

Overijssel PAS Werkgebied Sallandse Heuvelrug

Vergelijking geallieerde stafkaart met huidige kaart

Werkgebied Sallandse Heuvelrug

Overijssel PAS Werkgebied Sallandse Heuvelrug

Vergelijking geallieerde stafkaart met huidige kaart

Rapportnummer RO-170149

Getekend:	[redacted]	12-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd:	[redacted]	12-6-2017	72762-01-02C
Akkoord:	[redacted]	12-6-2017	

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

N

Overijssel PAS Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

NGE-Risicokaart

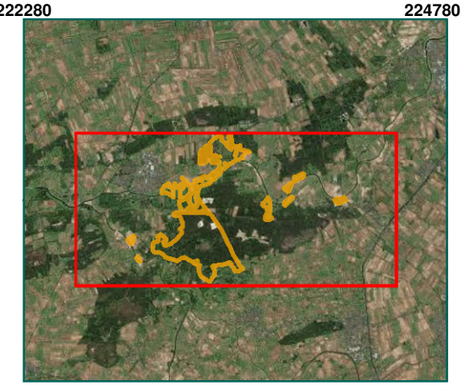
222280 224780 227280 229780 232280 234780

504645

502145

499645

0 2,5 5 Kilometer

- Afwerpmunitie 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs
- Geschutmunitie 20 mm
- Diverse gedumpte munitie
- Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

Overijssel PAS Werkgebied Vecht en beneden Reggegebied

NGE-Risicokaart

Rapportnummer RO-170149

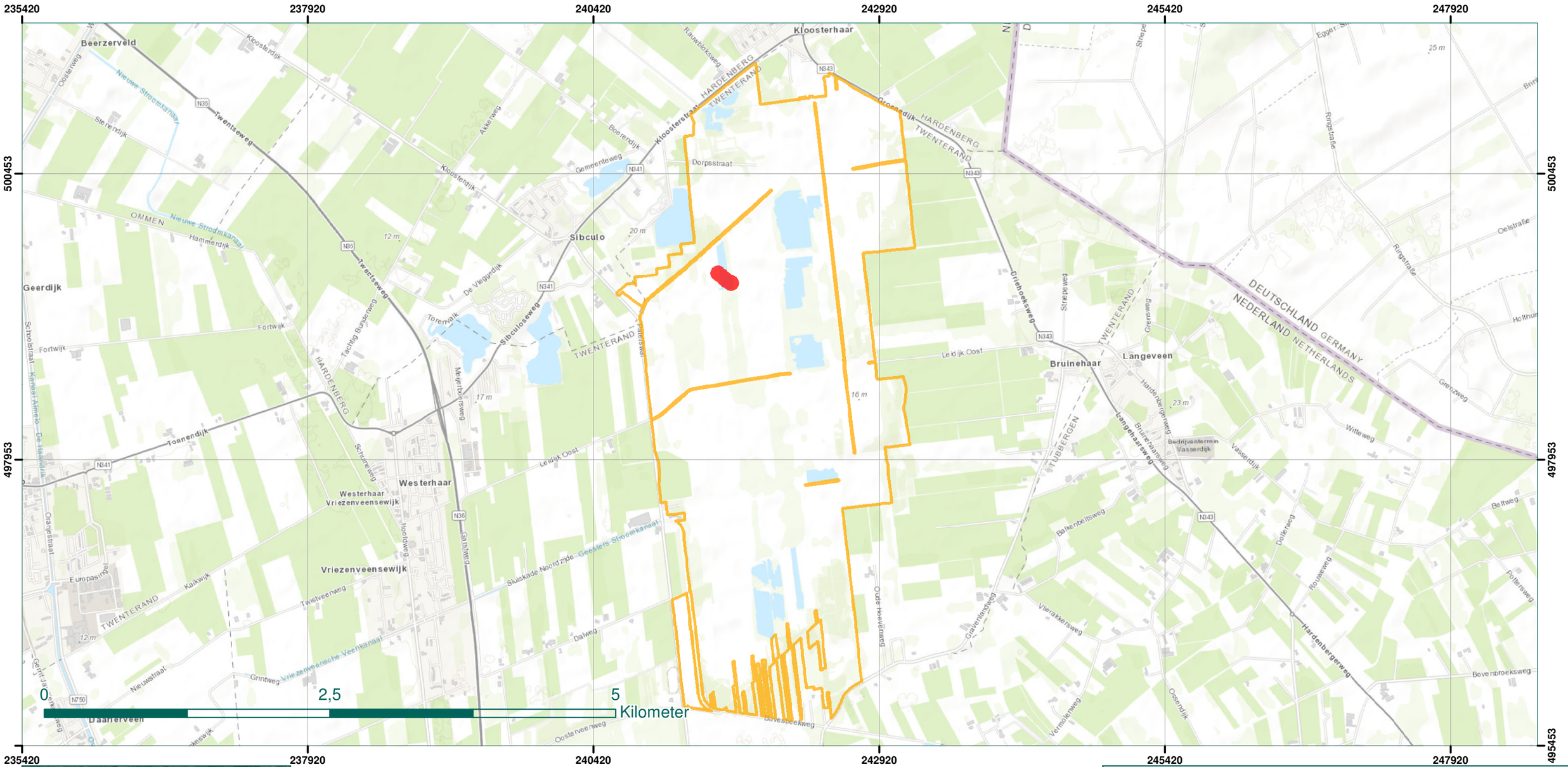
Getekend:	[redacted]	12-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd:	[redacted]	12-6-2017	72762-01-03A
Akkoord:	[redacted]	12-6-2017	

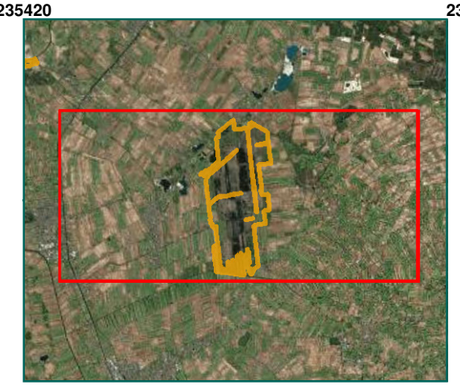
Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

N

Overijssel PAS Werkgebied Engbertsdijkvenen

NGE-Risicokaart

NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs

Werkgebied Engbertsdijkvenen

Overijssel PAS Werkgebied Engbertsdijkvenen

NGE-Risicokaart

Rapportnummer RO-170149

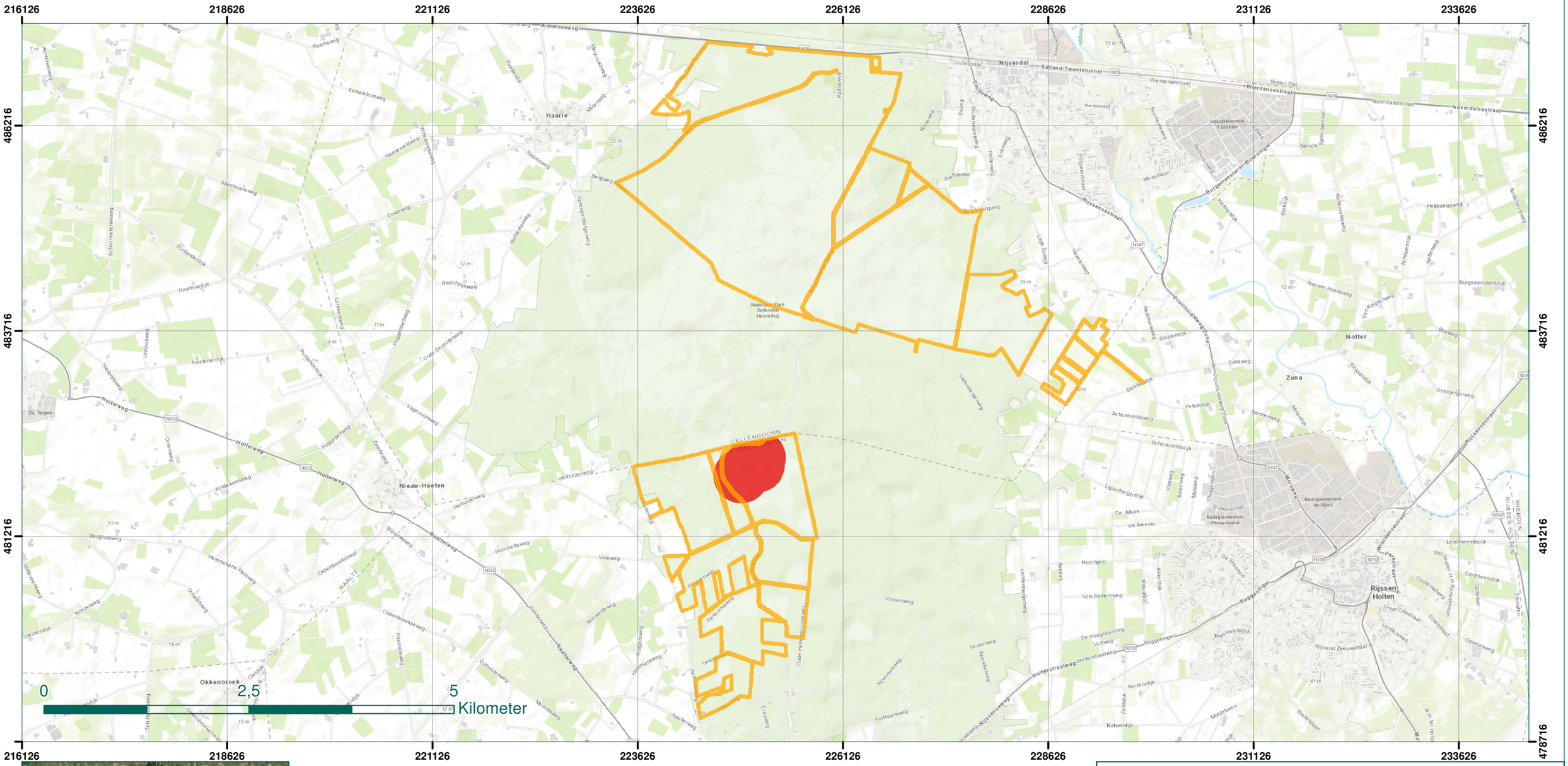
Getekend:	[redacted]	12-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd:	[redacted]	12-6-2017	72762-01-03B
Akkoord:	[redacted]	12-6-2017	

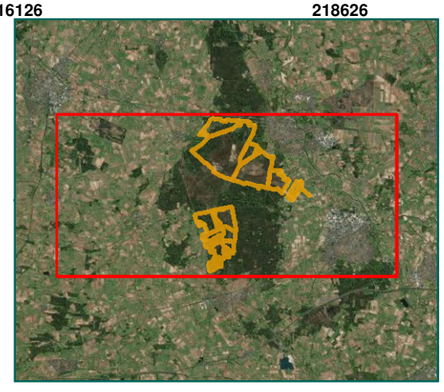
Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

N

Overijssel PAS Werkgebied Sallandse Heuvelrug

NGE-Risicokaart

NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs

Werkgebied Sallandse Heuvelrug

Overijssel PAS Werkgebied Sallandse Heuvelrug

NGE-Risicokaart

Rapportnummer RO-170149

Getekend:	[redacted]	9-6-2017	Tekening no:
Gecontroleerd:	[redacted]	9-6-2017	72762-01-03C
Akkoord:	[redacted]	9-6-2017	

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

N